

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1942.

Andra kammaren.

Nr 18.

Tisdagen den 12 maj.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 6 och den 8 innevarande maj.

§ 2.

Herr statsrådet *Möller* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 265, angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid Kronprinsessan Victorias kustsanatorium i Barkåkra;

nr 267, angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus, m. m.;

nr 271, angående anslag till bidrag till driften av icke statliga skyddshem m. m.; och

nr 274, angående löneroglering för lärarpersonalen vid folkhögskolor m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 253, angående gäldande av vissa brandskadeersättningar m. m.;

nr 260, angående vissa anslag till socialstyrelsen;

nr 262, angående anslag till kontrollstyrelsen; och

nr 264, angående förvärv för postverkets räkning av tomter i Östersund;

till tredje särskilda utskottet propositionerna:

nr 266, angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1942/43; och

nr 270, angående vissa kapitalinvesteringar i försvarsväsendets fastighetsfond; samt

till bankoutskottet propositionen, nr 273, angående delaktighet i familjepensionshänseende i statens pensionsanstalt för vissa prästerliga befattningshavare.

§ 4.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till bankoutskottet motionen nr 356 av fröken *Andersson m. fl.*; samt

till behandling av lagutskott motionen nr 357 av herr *Persson* i Stockholm m. fl.

§ 5.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets memorial och utlå-
tande nr 8 och 9, statsutskottets utlåtanen nr 98—107, bevillningsutskottets
betänkanden nr 23 och 24, andra lagutskottets utlåtanen nr 27—30 samt
jordbruksutskottets utlåtanen nr 30—40.

§ 6.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr tal-
man! Jag hemställer, att kammaren måtte besluta, att två gånger bordlagda
ärenden skola å morgondagens föredragningslista uppföras i följande ordning,
nämligen först första lagutskottets utlåtanen nr 36—38, därefter andra lagut-
skottets utlåtanen nr 23—26, statsutskottets utlåtanen nr 98, 104 och 107
samt jordbruksutskottets utlåtanen nr 35, 37—40 och 28 i nu nämnd ordning.
Varefter övriga ärenden uppföras i den ordning, i vilken de förekomma å dagens
föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 7.

Interpellation. Ordet lämnades på begäran till

Herr **Skoglund** i Doverstorp, som anförde: Herr talman! Med anledning av
en blockadannons i Skånska Socialdemokraten för den 7 innevarande maj har
jag, då ifrågavarande blockad aktualiserar en fråga av största ekonomiska be-
tydelse för den svenska landsbygden, inhämtat följande:

Den 12 november 1941 nedbrann på Tommarps Kungsgård i Skåne samtliga
ekonomibyggnader samt arbetarebostäder för 8 familjer. Egendomen hör under
kungl. domänstyrelsens förvaltning. I medio av december samma år påbörjade
styrelsen i egen regi återuppförandet av arbetarebostäderna, till antalet fem
hus, samt vidtog vissa uppröjnings- och förberedelsearbeten för uppförande
även av ekonomibyggnader. Arbetet igångsattes efter de principer, som sty-
relsen hittills regelmässigt tillämpat för sin byggnads- och bostads- samt timlö-
nebetalning efter taxan i det med svenska byggnadsindustriförbundet träffade
kollektivavtalet, dock att murarna erhöilo 50 % tillägg på ifrågavarande timlön
såsom kompensation för tidsspillan vid förflyttningar och för att domänverket
skulle tillförsäkra sig att trots förekommande arbetsavbrott alltid ha arbets-
kraft tillgänglig.

I mitten av januari 1942 uppvaktades kungl. domänstyrelsen av svenska mu-
rareförbundet med en skrivelse, däri förbundet påtalade den utgående timlöns-
betalningen och begärde närmare överläggning om arbetenas utförande på
ackord. Styrelsen underrättade i anledning härav förbundet om att allt arbete
pågick efter timtid i avvaktan på resultatet av pågående utredning.

I början av februari erhöil domänstyrelsen en ny skrivelse från murareför-
bundet, däri framhölls »att det absolut icke är avgjort, att de ifrågavarande ar-
betena komma att utföras på tid såsom Ni i Eder skrivelse dekreterat. Den sa-
ken är uppenbarligen icke beroende endast av den ena partens önskan utan av
bägges». Skrivelsen avslutades med förnyad begäran om förhandlingar.

Den 17 februari upptogos de begärda förhandlingarna med murareförbundet,
som därvid yrkade att domänstyrelsen genom slutande av avtal med förbundet
skulle utfästa sig att följa ackordsprislistan.

Domänstyrelsens representanter gjorde vid förhandlingssammanträdet gäl-
lande, att styrelsen dels med hänsyn till statsmakternas under det gångna året
gjorda uttalanden och dels med hänsyn till att chefen för socialdepartementet

Interpellation. (Forts.)

enligt beslut i konselj den 13 februari låtit tillsätta en kommitté för utredning av landsbygdens byggnadsfrågor, för närvarande ansåge sig förhindrad att sluta avtal med förbundet om arbetenas utförande på ackord, helst som arbetena härigenom komme att betydligt fördyras. Domänstyrelsens representanter erinrade också i detta sammanhang om att parterna i förra vårens avtalsuppgörelse inom byggnadsfacket, i avvaktan på förhandlingar angående bättre anpassning av byggnadsvillkoren på landsbygden till jordbrukets speciella förhållanden och anspråk, överenskommit om att avtalsuppgörelsen icke skulle omfatta byggnadsarbete för jordbrukets behov.

Då dessa synpunkter icke av arbetareförbundets representanter godtogos, förklarade sig styrelsen ha för avsikt att underställa frågan Kungl. Maj:ts prövning samt begärde att arbetarna i avbidan härför tills vidare icke skulle företaga några stridsåtgärder. I enlighet med sin nämnda förklaring avlät styrelsen en skrivelse i ärendet till Konungen. Något Kungl. Maj:ts beslut i frågan har domänstyrelsen, enligt vad som meddelats mig, ännu icke blivit delgiven.

Den 17 mars framställde även byggnadsträarbetareförbundet krav på att arbetena skulle bedrivas efter ackord. Domänstyrelsen besvarade kravet med en hänvisning till sin ovanberörda underdåniga framställning om direktiv.

Den 13 april hölls nytt förhandlingssammanträde med representanter för byggnadsträarbetareförbundet, murareförbundet och grovarbetareförbundet. Vid detta sammanträde framgick klart att någon uppgörelse i godo icke kunde träffas och att förbunden icke hade för avsikt att längre avvakta Kungl. Maj:ts beslut i frågan.

Domänstyrelsen beslöt nu att anmäla förhållandena till förlikningsmannen i södra distriktet. Samtidigt meddelades fackförbunden, att styrelsen var förhindrad att dryfta frågan om de ifrågavarande arbetenas bedrivande på ackord men att styrelsen var villig att upptaga fortsatta förhandlingar rörande tillämpningen vid Tommarp av de allmänna bestämmelser, vilka pläga åberopas i förekommande kollektivavtal.

Den 5 maj hölls sammanträde med parterna i Malmö inför förlikningsmannen. Vid de därvid förda förhandlingarna vidhöllo samtliga sina tidigare dekreterade ståndpunkter i frågan. Förlikningsmannen nödgades, efter att ha hört parterna, förklara att dessas inställning var sådan, att han icke ansåg sig kunna framlägga förlikningsförslag.

Arbetareparten meddelade följande dag att domänstyrelsen skulle ha fria händer beträffande tre stycken i huvudsak färdigställda boningshus men att styrelsen vore tvungen underkasta sig tillämpning av ackordsprislistan beträffande färdigställandet av de två återstående, varjämte det fordrades att styrelsen skulle förbinda sig att utbjuda arbetena med uppförande av stall, ladugård och svinhus på entreprenad.

Den 7 maj blev enligt annons i Skånska Socialdemokraten byggnadsarbetet vid Tommarps Kungsgård blockerat av de tre byggnadsfackförbunden. Arbetet ligger sedan dess i huvudsak nere.

Med hänvisning till ovannämnda sakförhållanden tillåter jag mig till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet framställa följande frågor:

1) Har statsrådet observerat byggnadsfackförbundens åtgärd att förklara domänstyrelsens återuppförande av de nedbrunna ekonomibyggnaderna och arbetarbostäderna å Tommarps Kungsgård i blockad?

2) Anser icke statsrådet att denna åtgärd står i starkaste motsatsförhållande till de uttalanden om anpassning av landsbygdens byggnadskostnader, som gjorts både av chefen för socialdepartementet senast vid årets riksdag och av riksdagen i fjol i samband med behandlingen av propositionen om stöd åt bostadsproduktionen?

Interpellation. (Forts.)

3) Ämnar statsrådet vidtagna anstalter i syfte att få denna bygghenskap till stånd utan dröjsmål, utan onödig merkostnad för statsverket och utan att andra lönekrav villfaras än som på landsbygden i allmänhet kunna anses skäliga?

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 199, i anledning av väckta motioner om landets tillgodoseende med elektrisk energi m. m.;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till försäkringsrådet m. m.;

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående återbäring av arvsskatt för vissa donationer m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 för vissa fortifikatoriska anordningar m. m.;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning till stiftelsen Kronobergs regementes soldathem av visst kronan tillhörigt område;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till djupborrning efter salt och olja m. m. vid Höllviken i Skåne;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till folktandvården;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag och lån av statsmedel för anordnande av allmänna samlingslokaler jämte i ämnet väckta motioner;

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till länsnykterhetsnämnderna m. m.;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av Blekinge kustbanor;

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till iståndsättande av fjällstugorna vid färdleden Karesuando-norska gränsen;

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 till luftskyddsanordningar för vissa länsstyrelser;

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till bostadshus för postverkets räkning i Krylbo;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1942/43 m. m.; och

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till tullverket.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Herr *Hansson* i Skediga avlämnade en av honom undertecknad motion, nr 358, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 250, med förslag till

förordning om visst undantag från bestämmelserna i 5 § förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobilskatt.

Denna motion bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.16 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 13 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Kalmar den 11 maj 1942.

Riksdagsman *Ejnar Johansson* har under tiden 28 april—11 maj varit intagen å lasarettet för akut svalgsjukdom. Han är i behov av vila och vård i hemmet under minst 10 dagar ytterligare. Han kan alltså ej återupptaga riksdagsarbetet förrän tidigast den 21 maj.

Intygas.

Lars Svante Svensson,
las.läk.

Kammaren beviljade herr Johansson i Kalmar ledighet från riksdagsgörö-målen under 9 dagar från och med den 12 innevarande maj.

§ 2.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa m. m.;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.; och

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 § 1 mom. och 2 § förordningen den 28 september 1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinster, m. m.

§ 3.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, som anförde: Herr talman! I anledning av de av herr Pettersson i Dahl till mig framställda frågorna ber jag att få meddela, att enligt utfärdade order jordbrukare tillhörande samtliga de av herr Pettersson angivna grupperna skola om så är möjligt hemförlovas eller hempermitteras i och för vårbruket. För upprätthållande av erforderlig beredskap måste emellertid tillses, att beredskapsförbanden ej uttun-

Svar på fråga. (Forts.)

nas för mycket. Med hänsyn härtill har föreskrivits, att förbandens fältstyrka icke får nedgå med mer än en viss procentuellt bestämd del. Om antalet värnpliktiga, för vilka hempermittering kan ifrågakomma, skulle överstiga denna procentsiffra, skall emellertid telegrafisk anmälan göras till arméstabens organisationsavdelning. I många fall ha därefter sådana åtgärder kunnat vidtagas, att ökad hempermittering kunnat ske från ifrågavarande förband. Emellertid kan det givetvis finnas fall, då hänsyn till beredskapens upprätthållande förhindrat hempermittering av samtliga jordbrukare med jordbrukarkort. Jag vill dock framhålla, att jordbrukare tillhörande de angelägenhetsgrupper, där frånvaron från jordbruket ansetts vara särskilt betänklig, samtliga blivit hemsända från beredskapstjänstgöringen.

Med hänsyn till innehållet i de sålunda utfärdade bestämmelserna torde anledning icke föreligga att vidtaga ytterligare åtgärder i av herr Pettersson angivet syfte. Anmärkas må, att bestämmelserna utfärdats i samråd med livsmedels- och arbetsmarknadskommissionerna. Skulle systemet på någon punkt klicka, torde snar rättelse kunna vinnas genom hänvändelse i vanlig ordning till högre myndighet.

Härefter yttrade:

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet få frambära mitt tack för att han så snabbt givit svar på min fråga.

Statsrådet erinrade om på vad sätt utkallelserna gått till, alltså hur jordbrukarna grupperats i dessa angelägenhetsgrupper. Jag ber att få upprepa litet av innehållet i statens livsmedelskommissions cirkulär den 20 november 1941. Enligt detta går det till så, att i första hand arbetsmarknadskommissionen efter samråd med livsmedelskommissionen meddelar länsarbetsnämnderna vilka som skola placeras i de olika angelägenhetsgrupperna. Sedan bestämma länsarbetsnämnderna i samråd med vederbörande kristidsstyrelse och hushållningssällskap, hur de skola fördelas inom respektive kristidsnämndsområden. Sedan kommer det fram till vederbörande kristidsnämnder. Kristidsnämnderna få meddelande, att de få placera så och så många i varje kommun inom angelägenhetsgrupperna A, B och C. Sedan placering i enlighet därmed på de olika grupperna verkstälts, skulle de så placerade alltså ha möjlighet att bli hemsända. Vederbörande kommun eller kommunala myndighet kan således icke bestämma, att alla de, som behöva placeras i de nämnda angelägenhetsgrupperna A, B och C, bli placerade eller icke, utan de få direktiv, att så och så många få de placera i nämnda grupper och icke flera. Det är väl för alla klart att detta system för med sig stora olägenheter.

Anledningen till min fråga är att jag uppvaktats från olika håll i mitt eget län, varvid anförts, att jordbrukare, fastän de placerats, icke få komma hem. Nu säger statsrådet, att samtliga, som hade placerats på dessa angelägenhetsgrupper, hade — såvitt jag kunde uppfatta statsrådet rätt — blivit hemsända. Men trots detta ligger det jordbrukare från min hemtrakt ända uppe i Norrland, i Morjärv, och på olika ställen i vårt land. Jag har efter det frågan ställts blivit uppvaktad från olika håll, fått brev uppifrån Norrland och blivit påringd från många håll.

Ganska stora olägenheter ha här uppstått. Det har framhållits, att det är jordbrukare, som ligga ute för fjärde gången. De ha ingen, som kan se till jordbruket hemma, vårbruket står omedelbart för dörren o. s. v. Det har påvisats från Uppland, från I. 8, att korten icke kommit fram till förläggningen och att det först sedan vederbörande inkallats uttrönts, att de blivit placerade i dessa angelägenhetsgrupper; de hade då omedelbart fått resa hem. Det är

Svar på fråga. (Forts.)

naturligtvis missöden, som ej kunna undvikas men som borde om möjligt rättas till.

Sedan är det här en grupp, som ej blivit placerad alls. Det är de, som tillhöra årsklasserna 1938, 1939, 1940 och 1941 och som alltså äro födda 1918, 1919, 1920 eller 1921, d. v. s. personer mellan 21 och 24 år. Bland dessa är det många egna jordbrukare, som ha sina jordbruk att sköta. Dessutom är det en stor del av dem som ha uppgiften att, när deras fader eller anhörig är på beredskapstjänstgöring, vara hemma och sköta jordbruket.

Nu förstår jag mycket väl, att det icke går att nedbringa förläggningarna hur mycket som helst. Det bör naturligtvis ses till, att de ha en viss numerär. Men jag tror, att det är ganska angeläget, att dessa saker ordnas så smidigt som möjligt. Detta är angeläget dels därför, att de jordbrukare, som ha egna jordbruk eller eljest äro nödsakade att vara hemma, behöva komma hem så fort som möjligt och på så sätt medverka gagneligt till vår folkförsörjning och dels också därför, att ett mera smidigt ordnande av denna sak bidrager till att ganska väsentligt stärka försvarsviljan hos de utkallade.

En sak till ber jag att få framhålla. Det har väckt mycket missnöje på förläggningarna, att en del blivit utkallade många gånger — en del äro ute fjärde gången — medan däremot en del män i respektive hemtrakter icke utkallats alls. Det är angeläget att få litet större smidighet och större anpassning och litet mera enhetlighet över det hela.

Herr talmannen: Då ytterligare talare anmälts vill jag erinra kammaren om att det här icke är fråga om svar på interpellation utan svar på framställd fråga.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld:** Herr talman! Jag skall icke yttra mig i anledning av herr Petterssons i Dahl anförande i anslutning till mitt svar. Jag har för min del givit det svar som kan ges. Det finns intet att tillägga.

Jag begärde egentligen ordet endast för att yttra några ord om den andra frågan, alltså att somliga värnpliktiga bleve inkallade många gånger och andra icke bleve inkallade alls. Jag hade ju tillfälle att förra våren svara på en interpellation i denna sak här i riksdagen. Jag påpekade då vilka åtgärder som vidtagits för att man skulle komma fram till rättvisa inkallelser. Det har också skett. Det tages ständigt ut folk, som icke tidigare varit inkallade. Vi börja närma oss botten. Trots detta är det ju självklart, att vederbörande, som bli inkallade, alltid få anledning till missnöje, och så komma de med sina uppgifter om att det går så förfärligt många hemma.

Jag begagnar tillfället att tala om, att jag fick i förra veckan besök av en deputation från en dalasocken, där landstormsmännen hade gjort en undersökning, som visade, att det i denna socken fanns 163 stycken i landstormsåldern, som icke varit inkallade. Vi gjorde omedelbart en undersökning, och av denna undersökning framgick, att av dessa 163 voro 81 stycken militärarbetare enligt den gamla ordningen. Det var alltså folk, som hade inskrivits och gjort sin värnplikt enligt 1914 års härordning. De voro alltså icke vapenföra militärarbetare i ålder över 36 år. Det kanske ändå kan sägas, att det är litet svårt för oss att i tillräcklig omfattning inkalla och sysselsätta icke vapenfört och icke vapenutbildat folk i dessa högre åldersgrupper. Vi kunna icke taga in folk bara för att det skall bli rättvist. De måste fylla en uppgift också i beredskapen. Där gick alltså hälften bort. Av de övriga 82 fanns det sammanlagt 31, om vilka man kunde säga, att de borde ha varit inkallade.

Svar på fråga. (Forts.)

Det visar alltså, att man här har den uppfattningen, att det är så förfärligt många som gå hemma, men när vi undersöka saken finna vi, att gruppen av dem, som icke varit tagna i anspråk, är ganska liten. Och den minskas för varje dag som går.

Herr **Jonsson** i Skedsbygd: Herr talman! Jag har med största tillfredsställelse tagit del av herr statsrådets förklaring, att rättvisa i möjlig mån skall skipas. Jag förstår också, att det icke var möjligt att i början av inkallelserna åstadkomma en sådan ordning, att alla finge samma börda. Men jag tycker, att efter två och ett halvt års mobilisering det borde funnits möjlighet att åtminstone skipa något större rättvisa på detta område. Faktum är — det erkändes också av statsrådet — att det ännu finns en del värnpliktiga, som icke varit inkallade.

Beträffande jordbrukarnas permittering ha ju också vissa regler utarbetats, men det ser ut som om dessa icke fungerade alldeles som de skulle göra. När jag reste upp till Stockholm i måndags, träffade jag vid stationen en beredskapsman, som var ganska förtvivlad. Han hade legat utkallad sedan den 3 mars. Samtliga hans kamrater hade fått resa hem på söndagen; han var den ende vid sitt förband som fått stanna kvar. Orsaken visste han ej. Han hade icke gjort någon förseelse eller på något sätt någonting som kunde motivera, att han skulle ligga kvar. Bland dem, som blevo hemskickade, fanns det arbetslösa personer. Men denne jordbrukare, som har ett jordbruk med en häst och tre kor, var fortfarande kvar. Det ser verkligen ut som om de direktiv, som äro utgivna, icke på alla håll följdes av militärmyndigheterna.

Herr **Pettersson** i Rosta: Herr talman! Av tidningarna har framgått, att permitteringen i vissa län utökats med en vecka. Jag beklagar i varje fall, att detta icke kommit flera län till godo, där behovet är lika starkt som i de län, där man fått förlängd permission. Vad som är beklagligt är, att en del av B- och C-klassarna icke blivit permitterade, trots att det föreligger ett stort behov därav. Man tycker, att nu, när inkallelserna pågått i över två år, alla, som varit inkallade, borde vara övade. Då är det naturligtvis icke så nödvändigt att de ligga inne, utan då borde permitteringar kunna ske i större utsträckning.

När man talar med militärer i min hembygd, skylla de alltid på att de ha order från högre ort. Jag vet icke från vilken högre ort de fått dem. De känna sig i varje fall förhindrade att bevilja permission på grund av sådana order. Man får ändå säga, att de organ, som haft hand om hempermitteringen, icke skött denna till full belåtenhet. Skall kriget hålla på i flera år härefter, får jag säga, att man får nog börja se till att få fram ett system, som bättre fyller behovet i detta fall och detta i all synnerhet med hänsyn till den undan för undan allt knappare livsmedelsförsörjningen.

Häruti instämde herr *Carlsson* i Bakeröd.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4.

Herr statsrådet *Westman* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner: nr 259, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 503) angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.; och nr 269, angående anslag till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 5.

Föredrogs var efter annan och hänvisades till statsutskottet följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner:

nr 265, angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid Kronprinsessan Victorias kustsanatorium i Barkåkra;

nr 267, angående anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus, m. m.;

nr 271, angående anslag till bidrag till driften av icke statliga skyddshem m. m.; och

nr 274, angående lönereglering för lärarpersonalen vid folkhögskolor m. m.

§ 6.

Föredrogs och remitterades till bevillningsutskottet den på bordet liggande motionen nr 358 av herr *Hansson* i Skediga.

§ 7.

Föredrogs vart efter annat första lagutskottets utlåtanden:

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående användande i vissa fall av prästlönefond m. m.; och

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400) m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 8.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 38, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för överträdelser av vissa ransoneringsförfattningar, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Förslag till lag om straff för överträdelser av vissa ransoneringsförfattningar, m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Henriksson**: Herr talman! Vid riksdagens höstsejour förra året tillät jag mig att i en interpellation till justitieministern rikta uppmärksamheten på straffbestämmelserna vid överträdelser av ransoneringsförfattningarna, och framför allt pekade jag på de ytterst otillfredsställande, för att icke säga obefintliga straffbestämmelserna för kupongstölder och illegal handel med ransoneringskuponger. På denna interpellation erhöll jag i december ett svar, avgivet av folkhushållningsministern, ett svar, som dock ej var särskilt givande.

Mera reella svar på dessa frågor har dock Kungl. Maj:t givit vid innevarande riksdag i form av propositioner. För en tid sedan biföll sålunda riksdagen ett förslag till ändringar i strafflagen, varigenom luckorna i bestraffningsmöjligheterna för kupongstölder och illegal handel med ransoneringskuponger synas väsentligen ha blivit täppta.

I dag har kammaren till behandling Kungl. Maj:ts förslag till skärpta straff för överträdelser av ransoneringsförfattningarna. Även detta förslag hälsar jag i princip med tillfredsställelse. För den övervägande och lojala delen av handeln kan det endast vara till stöd och hjälp, att notoriska skojare på detta område strängare hållas efter.

Det finnes emellertid en punkt i detta förslag, som är ägnat att väcka allvarliga farhågor ur rättssäkerhetens synpunkt. Det gäller den föreslagna formen för utdömande av det kanske hårdaste straffet, nämligen avstängning från försäljning av ransonerade varor. Jag har ingenting att erinra mot att han-

Förslag till lag om straff för överträdelse av vissa ransoneringsförfattningar, m. m. (Forts.)

delsförbud användes såsom straff i detta sammanhang. Tvärtom torde detta straff kunna verka hälsosamt avskräckande på dem, som annars icke kunnat fatta betydelsen av att ransoneringsplanerna hålla. Vad jag emellertid för min del icke ansett mig kunna vara med om, det är förslaget att detta straff skall utdömas på administrativ väg. I propositionen föreslås, att central krismyndighet skall få befogenhet att utfärda handelsförbud. I motionen nr II:288 har jag yrkat, att sådan befogenhet endast skall tillerkännas domstol. Gäller det att för brott mot ransoneringsförfattningarna utdöma exempelvis 5 dagsböter à 2 kronor, då skall domstol pröva och döma i detta mål. Gäller det däremot att för brott mot samma författningar döma en människa förlustig hennes levebröd — ty det är ju detta som blir resultatet av ett handelsförbud — då skall en sådan dom fällas av krismyndigheternas funktionärer. Jag måste bekänna min oförmåga att fatta det förnuftiga i en sådan ordning, och jag kan heller icke tänka mig, att denna ordning står i överensstämmelse med hävdvunnen svensk rättsuppfattning och rättssäkerhet.

När jag uttalar en sådan åsikt, innebär det ingalunda något underkännande av krismyndigheternas funktionärer. Jag hyser den allra största respekt för den sakkunskap, som finns representerad i våra kriskommissioner, men kommissionerna äro inte konstruerade för att fungera såsom domstolar, och sakkunskapen borde därför vara av annan beskaffenhet.

Av första lagutskottets utlåtande framgår, att det även inom utskottet funnits betänkligheter mot den av Kungl. Maj:t föreslagna ordningen. Utskottet yttrar: »Jämväl utskottet har hyst betänkligheter mot att lägga så vidsträckt befogenheter i kristidsmyndigheternas händer, som det i propositionen framlagda lagförslaget innebär. Utskottet har därvid särskilt fäst vikt vid att förutsättningarna för rätten att meddela förbud äro tämligen obestämt angivna i lagförslaget; enligt dess ordalydelse skulle icke ens erfordras att åtal väckts för den förseelse å vilken ett förbud grundas. De centrala kristidsmyndigheterna kunna näppeligen anses skickade att utreda de faktiska förhållanden, som skola ligga till grund för ett bedömande av huruvida vederbörande gjort sig skyldig till ett åsidosättande av ransonerings- eller prisbestämmelse. Det naturliga synes vara att utredning i detta hänseende verkställas av polismyndigheten och att prövning av frågan om vederbörande gjort sig skyldig till gärningen anförtros åt domstol, som ju har att avgöra, om ansvar skall ådömas eller ej.» Utskottet drar tyvärr inte ut konsekvenserna av sin ståndpunkt och ansluter sig till motionärernas yrkande, utan stannar en bit på vägen. Jag medger gärna, att utskottets förslag är åtskilligt bättre än Kungl. Maj:ts, men dock ej tillfredsställande. Utskottet har gjort ett tillägg till lagens första paragraf av följande lydelse: »Förbud må ej meddelas i annat fall än då åtal blivit väckt för gärning å vilken förbudet grundas. Varder åtalet ogillat eller fällande utslag upphävt av högre rätt, skall förbudet omedelbart hävas av kristidsmyndigheten.» Om det emellertid vid domstolsprövningen skulle visa sig, att vederbörande krismyndighet varit ute i ogjort väder, så torde patienten redan ha avlidit, då den saken konstateras. På den punkten är alltså utskottets förslag lika otillfredsställande som Kungl. Maj:ts. Att döma i förskott och pröva i efterhand, det är enligt mitt sätt att se en dålig rättsordning.

I min motion har jag även berört besvärfrågan. Den har utförligare behandlats i motionen nr 217 i första kammaren av herr Herlitz. Lagrådet har också pekat på den punkten och hemställt, att regeringsrätten skulle bli besvärinstans. Kungl. Maj:t har visserligen böjt sig för lagrådets uppfattning att överklagande skulle få ske, men förmenat, att dylika mål skulle prövas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Första lagutskottet ansluter sig emellertid till lag-

Förslag till lag om straff för överträdelse av vissa ransoneringsförfattningar,
m. m. (Forts.)

rådets uppfattning, och det anser jag för min del vara en förbättring. Det finns dock anledning att särskilt understryka utskottets uttalande, att dylika mål böra erhålla skyndsam behandling.

Med hänsyn till det skick, vari förslaget föreligger i utskottets version, anser jag, att utskottets viktigaste uttalande rör den ordning, i vilken beslut om handelsförbud bör fattas inom krismyndighet. Utskottet säger, att »därvid torde böra föreskrivas, att ärendena skola avgöras i plenum efter föredragning av juridiskt utbildad tjänsteman inom krismyndigheten». Redan tidigare ha handelsförbud av vissa krismyndigheter kunnat tillämpas i praktiken, vilket tillgått så, att man vägrat bevilja licenser. Det har förekommit, att underordnad tjänsteman utan undersökning av orsakerna till en felaktighet vägrat licens. Genom den av utskottet förordade beslutsordningen kan man åtminstone förvänta, att en undersökning göres innan beslut fattas.

Första kammaren har nu redan fattat beslut i detta ärende och godkänt utskottets förslag. Under sådana förhållanden torde det väl vara tämligen meningslöst att här ställa ett yrkande mot ett enhälligt utskott. Jag har dock ej kunnat underlåta, herr talman, att framföra mina starka betänkligheter emot att vid sidan om den ordinarie straffmätningen på administrativ väg utmäta så hårda straff, som det här är fråga om. Jag vill hoppas, att vederbörande handskas varligt med de befogenheter, de genom denna lag erhålla. Man får noga aktge på att ej tillämpningen blir haltande. Man kan befara, att myndigheterna hysa en tvekan, då det gäller att avstänga ett stort företag med många anställda, en tvekan, som ej på samma sätt ger sig till känna, då det gäller mindre företag. Skulle detta i praktiken bli en lag mot småhandeln, då blir dagens beslut av ännu allvarligare innebörd.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 9.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 258, med förslag till stat för försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1942/43; och

nr 272, angående försäljning av ett kronan tillhörigt område i Boden.

Dessa propositioner bordlades.

§ 10.

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående användande i vissa fall av prästlönefond m. m.;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400), m. m.; och

nr 194, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för överträdelser av vissa ransoneringsförfattningar, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 11.

Föredrogos vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fornminnen m. m., dels ock en i ämnet väckt motion; och

nr 24, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om forntommen m. m., såvitt angår genom denna proposition framlagt förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ expropriationslagen.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 12.

*Ändring i
vissa delar av
allmänna för-
fogandelagen
samt om fort-
satt giltighet
av lagen.*

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt giltighet av lagen.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Den skärpta förfogandelag, som riksdagen nu kommer att fatta beslut om, innebär ett alldeles särskilt hårt ingrepp i äganderätten. Lagrådet, som fått lagförslaget på remiss, har avstyrkt det samma. Lagrådet yttrar bland annat: »Ett så djupgående ingrepp i jordäganderätten som att en fastighetsägare under tio år berövas förfoganderätten över sin fastighet är ägnat att väcka allvarliga betänkligheter.» Lagrådet anför vidare, »att kronan i nuvarande beträngda försörjningsläge väl kan vara i behov av maktmedel, som medge ett kraftigt ingripande mot vanhävd av jordbruksfastigheter. Emellertid kan med skäl ifrågasättas, om den nu anvisade utvägen innebär en tillfredsställande lösning. Till det så djupgående ingreppet i jordäganderätten kommer att det måste te sig som synnerligen ovisst, huruvida ingripandet verkligen medför någon avsevärd lättnad i det aktuella försörjningsläget.» Lagrådet framhåller slutligen, att ett bifall till förslaget skulle komma att medföra svårigheter för jordbrukarna att få sina fastigheter intecknade. — Trots detta har statsrådet Bergquist lagt fram detta förslag. Statsrådet förklarar, att förslaget antagande kunde väntas leda till en minskning av antalet vanhävdade gårdar. Det är således här fråga om ett försök att skrämja folk till att väl sköta sin jord.

Vi ha haft färskt exempel på, att arbetskonflikter hindrat utförandet av erforderliga reparationer. Jag ringde till min organisation i går kväll och fick då höra, att byggena vid icke mindre än 43 gårdar för närvarande äro blockerade. Alla äro ju icke jordbruksfastigheter, men största delen. Det förefaller betänkligt att antaga en lag, enligt vilken jordbrukare skola vara skyldiga att hålla sina hus i förstklassigt skick, när jordbrukarna ha sådana svårigheter att brottas med. Av den interpellation, som i går eftermiddag framställdes av herr Skoglund, framgick, att t. o. m. kronan tillhöriga fastigheter blockerats, varigenom kronan har svårt att få sina byggnader uppförda.

Till bemötande av de skäl, som anförts till stöd för det föreliggande lagförslaget, skall jag be att få nämna några siffror, vilka visa, hur svårt jordbrukarna ha att få arbetskraft. Siffrorna avse mars månad 1942 och härröra från av socialstyrelsen offentliggjorda meddelanden. Inom yrkesgruppen jordbruk och skogshushållning förelägo å manliga avdelningen omkring 8,000 ansökningar om arbete, medan antalet lediga platser var omkring 17,000 och antalet tillsatta platser omkring 7,000. Å den kvinnliga avdelningen utgjorde antalet lediga platser 1,465 och antalet tillsatta platser endast 360. Inom yrkesgruppen industri och hantverk förelägo å manliga avdelningen omkring 50,000 ansökningar om arbete. Antalet lediga platser var endast omkring 10,000 och antalet tillsatta platser endast omkring 9,000. Å kvinnliga avdelningen förelägo omkring 17,000 ansökningar om arbete, antalet lediga platser var mellan 2,000 och 3,000 och antalet tillsatta platser omkring 2,000. Även

Ändring i vissa delar av allmänna förfogandelagen samt om fortsatt giltighet av lagen. (Forts.)

inom yrkesgruppen handel och sjöfart var antalet ansökningar om arbete större än antalet lediga platser. Beträffande den alltmera minskade tillgången på arbetskraft inom jordbruket skriver ett hushållningssällskap, att man icke får förundra sig, om mången jordbrukare gripes av missmod, när det icke går att erhålla arbetskraft.

Under sådana förhållanden bör man icke antaga en sådan lag som denna, vilken innebär, att kronan skall få rättighet att under tio års tid beröva jordägaren besittningen av jorden. Jag tycker för min del det vore bättre att taga steget fullt ut och låta staten övertaga gårdarna. Inte få vi bättre skördar genom att antaga sådana här lagar. Få vi icke det väder, som växten behöver, få vi ingen skörd. Om vi få en god skörd, behöva vi arbetskraft för att kunna taga vara på skörden. På en stor gård inte långt från mitt hem hade man i höstas fyra karlar, som skulle skära vete, men just då arbetet skulle börja, gävo alla fyra mannarna sig i väg och togo plats vid flygfältet, där de fingo mycket mera betalt än i jordbruket. Detta är ett av de många exempel, som skulle kunna anföras på de svårigheter, vilka förefinnas inom jordbruksnäringen. Till belysande av hur tillgången på arbetskraft minskat inom jordbruket under de senaste decennierna, kan jag nämna, att år 1870 var 50 % av Sveriges befolkning sysselsatt inom jordbruket men år 1936 endast 30 %. Jag är säker på, att om det finnes en statistik över förhållandena, sådana de äro i dag, skulle den visa, att endast 20 à 25 % av befolkningen är sysselsatt inom jordbruket. År 1870 utgjorde skörden 1,548,736 ton, men under åren 1936—1940 i medeltal 3,022,978 ton. Trots att tillgången på arbetskraft på en mansålder minskat så kraftigt, har skörden sålunda mer än fördubblats. Jag betvivlar mycket starkt, att det finnes orsak att skärpa förfogandelagen på det sätt, som här av Kungl. Maj:t har föreslagits. Man har naturligtvis haft en känsla av, att man icke borde lämna något oförsökt för att ernå bästa möjliga resultat. Jordbrukarna kunna emellertid icke vara tillfredsställda med att det ständigt och jämt skall stiftas särskilda lagar för dem.

Vi komma snart att behandla frågan om semester. Jag är säker om, att man i många tusen småbrukarhem icke har någon glädje av de förmåner, som semesterlagen åsyftar att bereda. Enligt den nu föreslagna förfogandelagen skulle det kunna utmätas straff på ända upp till två år. Fängelse eller straffarbete för förseelse mot lagen blir i så fall den enda semester många jordbrukare få.

Jag skulle helst velat yrka avslag på det föreliggande förslaget om en skärpning av bestämmelserna om förfogandelagen, men det är lönlöst. Första kammaren har redan bifallit utskottets hemställan. Jag vill uttala mitt synnerliga ogillande av att man, när det gäller jordbruksnäringen, jämt och ständigt skall införa skärpta bestämmelser. Tror man verkligen, att man vinner någonting på det sättet? Utvecklingen går ju i den riktningen, att landsbygden mer och mer avfolkas. Arbetarna söka sig till städerna, där de få bättre betalt. Man har flera gånger i riksdagen debatterat frågan om flykten från landsbygden. Det ligger makt uppå att jordbruksarbetarna få lika bra betalt som arbetarna i andra yrken än jordbruket. När det gäller jordbruksbefolkningens inkomster, är man alltid så rädd för att en höjning skulle medföra prisstegring på jordbruksprodukter. I Danmark pågår en utredning angående priserna på brödsäd m. m. I Danmark kostar råg 29 kronor 45 öre per 100 kilogram och grovt rågbröd 31 öre per kilogram. I Sverige kostar rågen 27 öre per kilogram, och det s. k. arealtillägget går på ungefär 2 à 3 öre, men det grova brödet kostar i alla fall 65 öre per kilogram. Det blir alltså en pris-skillnad på 34 öre. Det vore mycket bättre, om man genom lagstiftning sökte

Ändring i vissa delar av allmänna förfogandelagen samt om fortsatt giltighet av lagen. (Forts.)

få ändring därutinnan. Jag tror att statsrådet adresserat den här lagen åt fel håll. Det finns inte fog för en sådan här lag gentemot jordbrukarna. Jordbrukaren har en tung arbetsbörd och begränsade betalningsmöjligheter. Jag har varit jordbrukare i många år. Jag medgiver att de åtgärder, som vidtagits för jordbrukarna, lett till stor nytta och ekonomiska förbättringar för dem. Men när man jämför med andra näringar ligger jordbruksnäringen i alla fall efter. Detta bl. a. gör att lantarbetarna — såväl manliga som kvinnliga — och många andra, som syssla med jordbruket och ha sin utkomst därav, dra sig från landet till städer och samhällen. Det hjälper inte med lagar mot sådant. Stifta så många lagar ni vill, men ladorna tror jag bli tomma, om inte jordbruksnäringen får fritt utveckla sig. Detta visar ju också statistiken.

Det är ju, herr talman, hopplöst för mig att göra något yrkande. Eljest hade jag tänkt yrka på återremiss av detta förslag. Men i sakens nuvarande läge vill jag i stället uttala ett mycket starkt ogillande av att det skall läggas fram särilag mot jordbrukarna, när jordbruket stänges på många sätt, med stränga blockader vid byggena, t. ex., och har svårt att få arbetskraft. Jag tror, att man bör adressera lagarna åt rätt håll och icke adressera dem åt en folkgrupp, som sliter hopplöst och förgäves.

Herr Hage: Herr talman! Jag vill påpeka, att detta utskottets utlåtande med ett enda undantag är tillstyrkt av utskottets samtliga ledamöter. Bland dem, som tillstyrkt föreliggande proposition, befinna sig också herr Hanssons i Skediga partikamrater. I övrigt är säkerligen propositionen befogad med hänsyn till nuvarande förhållanden. Slutligen vill jag också påpeka, att när man i lagen talar om vanhävdad egendom, mot vilken det skall ingripas, så gäller det — det står klart och tydligt utsagt — endast *uppenbarligen* vanhävdad egendom.

Med dessa ord ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 13.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrive, nr 197, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt giltighet av lagen.

§ 14.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § förordningen den 19 december 1941 (nr 942) angående dyrtidstillägg åt vissa livräntetagare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till folk- och småskoleseminarier m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

I propositionen nr 175 hade Kungl. Maj:ts, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 6 mars 1942, föreslagit riksdagen att

1. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

2. till Folkskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 2,014,900 kronor;

3. till Folkskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 279,800 kronor;

4. till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 48,000 kronor;

5. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

6. till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 452,300 kronor;

7. till Småskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 69,500 kronor;

8. till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 7,500 kronor;

9. till Allmänna studielånefonden för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 160,000 kronor.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehaft åtskilliga inom riksdagens kamrar avgivna motioner i ämnet.

Utskottet hemställde,

A. Beträffande folkskoleseminarierna:

att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 206 och II: 276,

a) godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

b) till Folkskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2,014,900 kronor;

c) till Folkskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 279,800 kronor;

d) till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 48,000 kronor;

B. Beträffande småskoleseminarierna:

att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 207 och II: 277,

a) godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

b) till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 459,800 kronor;

c) till Småskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 73,400 kronor;

d) till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 7,600 kronor;

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

C. Beträffande allmänna studielänefonden:

a) att riksdagen måtte till Allmänna studielänefonden för budgetåret 1942/43 å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisa ett reservationsanslag av 160,000 kronor;

b) att motionerna I: 67 och II: 101 måtte anses besvarade med vad utskottet i sin motivering anfört.

Enligt Kungl. Maj:ts och utskottets förslag skulle intagning av elever under läsåret 1942/43 äga rum vid vart och ett av folkskoleseminarierna i Göteborg, Linköping, Lund och Uppsala med en klassavdelning om 24 manliga elever, vid folkskoleseminariet i Stockholm med en lika stor avdelning kvinnliga elever samt vid folkskoleseminariet i Umeå med en klassavdelning om 12 manliga och 12 kvinnliga elever.

Reservationer hade avgivits

A. I fråga om folkskoleseminarierna:

1:o) av herrar *Gränebo, Heiding, Karl Magnusson, Gustaf Karlsson, Jonsson* i Eskilstuna, *Törnkvist, Andersson* i Prästbol, *Hansson* i Rubbestad, *Andersson* i Södergård och *Åkerström*, vilka ansett att utskottets hemställan under A. Beträffande folkskoleseminarierna bort erhålla följande lydelse:

att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 206 och II: 276,

a) godkänna — — — reservationsanslag av 48,000 kronor;

e) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående ändring i folkskoleseminarieorganisationen i anslutning till de synpunkter utskottet i det föregående angivit samt snarast möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning;

2:o) av herr *Oscar Olsson*.

B. I fråga om småskoleseminarierna:

av herr *Oscar Olsson*.

De under A. 1:o) antecknade reservanterna herrar *Gränebo* m. fl. hade biträtt Kungl. Maj:ts förslag i fråga om elevintagningen i folkskoleseminarierna utom i vad det avsåge intagning av elever vid folkskoleseminariet i Stockholm. Den där föreslagna elevintagningen hade dessa reservanter ansett i stället böra äga rum vid seminariet i Kalmar.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Jonsson* i Eskilstuna: Herr talman! Den reservation, som är vidfogad detta utskottsutlåtande från statsutskottet, är baserad på den uppfattningen, att en koncentration av undervisningen till ett färre antal seminarier är av behovet påkallad, i varje fall under nuvarande omständigheter. Under sådana förhållanden synes det vara nödvändigt med ett temporärt nedläggande av ett visst antal seminarier — hur många kan man diskutera om. En organisation, som innebär, att man uppehåller många seminarier och driver undervisningen i dessa med halva deras kapacitet eller kanske med endast en fjärdedel av deras kapacitet är en ganska oekonomisk och irrationell organisation. Skulle statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få igenom sin vilja, sådan man kan uppfatta den av hans försiktiga deklamationer hittills, och sålunda en ganska väsentlig ökning av antalet studentlinjer på bekostnad av de fyraåriga linjerna vid seminarierna skulle komma till stånd, bleve behovet av den nuvarande seminarieorganisationen ännu mycket mindre.

I den debatt, som uppstått i pressen och annorstädes efter det att stats-

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

utskottets utlåtande sett dagen, ha meningsskiljaktigheterna i främsta rummet kommit att kristallisera ut sig till en strid om företrädesvis två seminarier, för eller emot Kalmar seminarium och för eller emot Stockholms seminarium. Det har förekommit en ganska livlig propaganda, som damerna och herrarna säkerligen äro medvetna om, till förmån för Stockholms seminarium, och man har i ena lägret sökt göra gällande att den ståndpunkt, som statsutskottets majoritet intagit i frågan, är den sakliga ståndpunkten, vilket alltså skulle betyda att den mening, som företrädes av reservanterna är den osakliga meningen, som alltså icke skulle ha något fog för sig, icke skulle vara sakligt berättigad. Det har vidare förekommit mångahanda andra argument till förmån för Stockholms seminarium. Ett av argumenten tycker jag dock är ganska egendomligt. Man söker nämligen göra gällande, att det kan vara av stor betydelse att bevara detta seminarium därför att statsrådet funderat på att förlägga folkskolläroarbetsutbildningen till högskolorna. Det är nu, enligt min åsikt, i och för sig icke någon dum idé. Men jag har litet svårt att förstå, varför man, för den händelse man skulle knyta utbildningen av folkskollärarna till Stockholms högskola, måste bevara ett seminarium vid Maria Prästgårdsgata på Söder, med en undervisning, som huvudsakligen måste förläggas till institutionerna vid Norrtullsgatan.

Emellertid är det klart, att det finns sakliga argument både för den ena och den andra ståndpunkten. Det finns, det vill jag bestämt påstå, sakliga argument för reservanternas mening, och enligt min åsikt naturligtvis också sakliga argument för utskottsmajoritetens ståndpunkt.

Nu har man funnit ett tacksamt stoff i agitationen genom en upptäckt, som man gjort, nämligen att jag vid ett föregående tillfälle i kammaren, då vi diskuterade seminarieorganisationen, givit mitt förord för en indragning av Kalmar seminarium och önskat, att man åtminstone tills vidare skulle bibehålla seminariet i Stockholm. Jag skäms icke för att bekänna att jag ändrat ståndpunkt i frågan. Det lär väl vara tillåtet, på grund av omständigheter, som senare tillkommit i ärendet. Det har nämligen hänt åtskilligt sedan vi sist diskuterade seminarierna i Kalmar och Stockholm. Först och främst har riksdagen alldeles bestämt uttalat sig för bibehållandet av Kalmar seminarium. Ja, man kan ta vilken hänsyn man vill därtill, man kan negligera den mening riksdagen uttalat sig för, men jag tycker att en viss hänsyn till denna bestämda deklaration från riksdagen är man i alla fall skyldig att ta. Vidare vet jag och många andra med mig åtskilligt mera nu, än man gjorde då, om den betydelse, som Kalmar seminarium har som ett centrum för en pedagogisk skriftställarverksamhet av mycket stor betydelse. Detta seminarium kan betecknas som ett traditionsrikt och förnämt seminarium, vilket ingalunda behöver betyda, att man därför har en annan mening om Stockholms seminarium. Dessutom ha statsrevisorerna uttalat sig för en förflyttning av vissa statliga institutioner från huvudstaden och till landsorten. Man kan naturligtvis tvivla på möjligheten av nytta att förverkliga ett dylikt program, som statsrevisorerna lagt upp. Men det styrker i alla händelser dem som mena, att man inte skall göra landsorten fattigare på kulturella institutioner än vad nöden kräver och låta huvudstaden vara orubbad som landets främsta kulturcentrum och dessutom bli förstärkt som sådant.

Vidare har på den senare tiden anmält sig ett tvång att spara, som vi förut icke kände lika starkt. Detta tvång, denna nödvändighet att ekonomisera och hushålla med statens pengar, anmäler sig med mycket större kraft nu än någonsin tidigare. Om också många skäl tala för att välja Stockholms seminarium, lär man i alla händelser icke kunna bestrida, vilket man försökt på sina håll, att det är dyrare att uppehålla ett seminarium i Stockholm än annor-

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)
städes i landet. Omkostnaderna äro större för själva seminarieorganisationen, och man lär heller icke kunna bestrida det påståendet, att det blir dyrare för eleverna att vistas här, för den händelse de äro från landsorten, än att vistas annorstädes i landet. Skulle man inställa elevintagningen i höst vid seminariet i Kalmar innebär det enligt min mening, att seminariet kommer att vara dödsdömt. 1943—1944, alltså läsåret näst efter det kommande, komme Kalmar seminarium i så fall icke att ha några elever alls, åtminstone icke, såvitt man nu kan bedöma.

Jag kan bekänna, att en mycket auktoritativ röst i statsutskottet vågade bestämt försäkra, att Kalmar seminarium kommer att leva även i fortsättningen. Det skulle vara intressant att höra om en ännu mera auktoritativ röst här i kammaren vill utfärda samma bestämda försäkran och garantera att Kalmar seminarium icke kommer att nedläggas. Ett bifall till reservanternas framställning betyder ingalunda att Stockholms seminarium ovillkorligen måste nedläggas. Men det är angeläget att undersöka, huruvida icke detta, vad driften beträffar, det dyraste seminariet i landet, skulle kunna dragas in. Den saken får man pröva på ett allvarigare sätt än man gjorde förut, och kan seminariet då i konkurrens med alla andra hävda sig i en inskränkt seminarieorganisation, som jag förstår är nödvändig, då må det vara hänt. Då får man finna sig däri.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till reservanternas förslag.

I detta anförande instämde herrarna *Fast* och *Mäler*.

Herr Holmdahl: Herr talman! Det är väl samtliga ledamöter i kammaren väl bekant, att det under de senare åren varit förenat med svårigheter att bestämman omfattningen av seminarieverksamheten. Man har, som naturligt är, eftersträvat en jämvikt mellan tillgången på lärare och behovet av sådana, och av kända skäl är detta, att fixera behovet av lärare, ett mycket komplicerat problem.

En av de främsta orsakerna till den situation, som sålunda uppstått och som vi haft kännning av under många år, är det mycket starkt minskade barnantalet i folkskolorna, som satte in sina verkningar under 1930-talet. Härav föranleddes indragningar av en mängd skolor och sammanslagningar av skolor, allt medförande stora minskningar i antalet tjänster. Den andra huvudorsaken till den situation, i vilken vi nu stå, och till de svårigheter som vållas genom att man måste årligen bestämma behovet av lärare, hänför sig till de direkta besparingsåtgärder, som statsmakterna gingo in för vid den nu pågående världskrisens början. Även dessa direkta besparingsåtgärder inom folkskoleorganisationen medförde indragning av ett mycket stort antal tjänster. Man har därför måst göra årliga undersökningar angående behovet av lärare, för att därpå grunda beslutet om seminarieorganisationens omfattning. Så har också varit fallet nu. Under den gångna vintern ha mycket ingående undersökningar gjorts, och man har beträffande seminarierna kommit fram till det resultatet, att det behov, som vi ha att se fram emot, fullt ut motiverar, att man nu börjar med en något större elevintagning, än vi haft de sista åren. Nu kan man ta in 6 avdelningar. Enligt min uppfattning tala goda skäl för att ta in ytterligare en eller annan avdelning. Beroende på vissa ganska oberäkneliga faktorer har departementschefen emellertid ansett det vara klokast att stanna vid sex avdelningar. Även jag måste instämma i att man i varje fall handlar försiktigast, om man tar till litet i underkant. Statsrådet har föreslagit intagning av 4 $\frac{1}{2}$ manliga och 1 $\frac{1}{2}$ kvinnliga avdelningar. Jag vill förutskicka att denna disproportion mellan manlig och kvinnlig ungdom, som skulle intagas till hösten, beror på arbetslösheten. Utredningen har ju visat att en sådan dock förefinnes, om

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

än i ganska begränsad omfattning. Arbetslösheten är för närvarande störst bland de kvinnliga folkskollärarna. Denna fördelning på avdelningar är alltså betingad av hänsyn till önskvärdheten att snarast möjligt avveckla den stora arbetslösheten bland de kvinnliga folkskollärarna.

Jag har erinrat om dessa allmänna synpunkter på de frågor, som behandlas här i propositionen och i utskottets utlåtande, för att kunna konstatera att på denna, den väsentligaste punkten, har utskottet enhälligt anslutit sig till Kungl. Maj:ts proposition. Utskottet har varit alldeles ense med departementschefen om godtagande av resultatet av utredningen, att man bör kunna ta in 6 avdelningar på sätt jag nyss nämnde, när det gällde folkskoleseminarierna. Då det alltså inte uppkommit någon strid inom utskottet på denna den viktigaste punkten, skall jag i varje fall icke nu i detta sammanhang gå in på utredningen och dess resultat. Det kan väntas, att den kommande debatten ger mig anledning återkomma till detta, men jag kan inte finna, att det är nödvändigt att nu gå in på denna mycket grundliga utredning och de siffror, som den kommit fram till och som ligga som förutsättning för förslaget från Kungl. Maj:ts sida, när statsutskottet här enhälligt accepterat.

Jag vill tillägga att beträffande småskoleseminarierna har propositionen föreslagit en intagning av tre avdelningar nästa höst. Utskottet har i anledning av en motion, i vilken man starkt understrukit Haparandas seminarium särställning, på denna punkt gjort en jämkning i propositionen och enhälligt föreslagit riksdagen att fyra avdelningar elever må intagas vid våra småskoleseminarier, varav en i Haparanda.

Jag har velat förutskicka detta därför att proportionerna i den följande debatten icke skola förryckas. Det är faktiskt så, att utskottet i det väsentliga, i huvudfrågan, kommit till samma ståndpunkt som departementschefen, och differenser härutinnan ha i själva verket icke yppats i utskottet, när vi diskuterade utredningens resultat och vederhäftighet, utan först när det gällt placeringen av den enda fulltaliga kvinnliga avdelningen, som skulle intagas i folkskoleseminarierna. Först på den punkten, alltså i en fråga av relativt underordnad betydelse, har man kommit till olika uppfattningar. Som framgick av den föregående talarens anförande ligger differensen däri, att reservanterna vilja att elevintagning skall ske i Kalmar seminarium i stället för — som i propositionen föreslås — i Stockholms seminarium.

Minä damer och herrar! Jag skall först tillåta mig att komma med en allmän reflexion. Om vi inte skola ta in mer än en fulltalig kvinnlig avdelning vid folkskoleseminarierna nästa höst, är det väl ändå, synes det mig, ganska självklart att denna avdelning bör förläggas någorlunda centralt. Om man nu vill ta någon hänsyn till den studerande ungdomens intresse, är det självklart, att man, därest man av vissa skäl icke vill förlägga denna avdelning till Stockholm, i varje fall bör uppsöka en mera centralt belägen ort än Kalmar. Det är ganska betecknande att statskontoret, som påyrkat Stockholms seminariums nedläggande, icke kommit på den idén att den nya avdelningen skulle förläggas till Kalmar, utan till Linköping, något som från dessa allmänna synpunkter är mycket rimligare.

Jag skall härefter gå in på granskningen av reservanternas ståndpunkt och de skäl, som de anført. Huvudskälet är helt enkelt att reservanterna anse, att Stockholmsseminariet skall nedläggas. Man resonerar som så, att när vi anse att Stockholmsseminariet skall nedläggas, är det mycket opraktiskt att till hösten ta in en avdelning som blir utexaminerad först om fyra år, och det är ju i och för sig en mycket begriplig ståndpunkt. Men varpå bygger man då denna ståndpunkt, att Stockholmsseminariet bör nedläggas? Jo, reservanterna utgå helt enkelt från ett påstående, som återfinnes i reservationen, där det

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

heter, att »antalet seminarier måste betecknas såsom för stort och en nedskärning av organisationen torde låta sig genomföra». Man går därför in för att åtminstone två seminarier skola nedläggas; det i Stockholm anser man synbarligen redan dömt, det gäller bara att undersöka, vilket annat seminarium som dessutom bör nedläggas.

Jag vill fästa uppmärksamheten på denna utgångspunkt för reservanternas hela resonemang, nämligen att seminarieorganisationen skulle vara för stor. Detta gjorde också den föregående ärade talaren i inledningen av sitt anförande åter gällande. Det är i alla fall mot bakgrunden av de verkställda utredningarna ett ganska egendomligt påstående, emedan utredningarna visat, att vi om några år behöva ta hela vår seminarieorganisation i anspråk. Redan fr. o. m. 1946 måste den praktiskt taget tagas i fullt bruk och ytterligare några år därefter måste vi dubblera linjer även vid de s. k. enkelseminarierna.

Jag sade, att jag inte skulle gå in på utredningens siffror. Jag skall emellertid tillåta mig att endast beröra ett par resultat, som utredningen kommit till och som synas mig mycket belysande. Utredningen har kommit till det allmänna resultatet, att arbetslösheten måste betraktas som helt avvecklad under läsåret 1945—46, både då det gäller folkskollärare och småskollärare, både då det gäller manliga och kvinnliga lärare. Inom parentes vill jag påpeka, att vi under innevarande år praktiskt taget inte haft någon arbetslöshet. Vi ha tvärtom på sina håll haft en påfallande brist på examinerade lärare, men det beror ju på inkallelserna, varför allt detta tal om arbetslöshet dess bättre inte haft någon större aktuell innebörd under senaste tid. Jag vill också fästa uppmärksamheten på att även om den nu existerande beredskapen med åtföljande inkallelser kommer att begränsas eller bortfalla efter något eller några år, så kommer den nya värnpliktslagen att medföra en ganska stark begränsning av tillgången på folkskollärare under åren närmast efter deras utexamination på grund av den längre värnpliktstjänstgöringen för bland andra just folkskollärare.

Detta är alltså läget nu. Utredningen har visat att på grund av den höjda pensionsåldern avgången under de närmaste åren blir mindre än vanligt, nämligen omkring 260 å 270 lärare om året. Dessa avgångssiffror komma att stiga mot slutet av 1940-talet, och 1950 kan man räkna med såsom en fix siffra, som exakt kan beräknas, en avgång som går upp till minst 452 lärare.

Hela vår folkseminarieorganisations kapacitet utgöres av 384 platser. Den kan med andra ord, om den tages fullt i bruk, utxaminera 384 nya folkskollärare per år. Då avgången redan om några år blir så stor, som jag nyss nämnade, förstår man lätt att detta tillsammans med de andra orsaker, som här medverka till att öka lärarbehovet, gör att man inom helt kort tid måste ta hela seminarieorganisationen i anspråk. Reservanternas påstående, att man kan konstatera att seminarieorganisationen är för stor, är också såtilvida egendomligt som hela denna fråga var före vid fjolårets riksdag, varvid en begränsning av seminarieorganisationen diskuterades. Även då framlades siffror som visade, att det påtagligen vore mycket oekonomiskt att nu nedlägga något seminarium. Riksdagen anslöt sig också till departementschefens uttalande, att man icke för närvarande bör ingå på någon begränsning av seminarieorganisationen. Nu har ännu ett år gått och ännu en utredning har genomförts, som ytterligare bestyrker vad som tidigare framkommit, att vi om några år behöva taga i anspråk hela organisationen. Jag anser det då egendomligt att reservanternas utan vidare framhålla såsom sin mening och som om den vore allmänt erkänd, att antalet seminarier måste betecknas som alltför stort.

Denna fråga diskuterades i propositionen förra året, och vid fjolårets riksdag har framlagts en redogörelse för saken, och riksdagen har som sagt anslutit

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

sig till den uppfattningen, att man inte bör genomföra någon begränsning av seminarierna. Jag frågar mig: Vad är det som förekommit som gör att man nu utan vidare kan fälla det omdömet, att seminarieorganisationen är för stor?

Jag kan erkänna, att den föregående ärade talaren har fullkomligt rätt i att det finns en metod, som skulle göra detta påstående alldeles riktigt: nämligen genom att väsentligt öka antalet tvååriga linjer vid våra seminarier, de s. k. studentlinjerna. Vill man öka dem på de fyraåriga linjernas bekostnad, då kan man begränsa seminarieorganisationen. Detta påpekade den föregående ärade talaren, och det är naturligtvis alldeles riktigt. Nu ha vi tio fyraåriga linjer och fem tvååriga. När denna organisation antogs framhöll riksdagen mycket kraftigt, att man ville slå vakt om de fyraåriga linjerna, och jag vill minnas att riksdagen minskade antalet tvååriga linjer i jämförelse med det förslag, som förelåg i den kungl. propositionen. Ännu egendomligare är emellertid det förhållandet, att reservanterna, som säga att seminarierna kunna minskas till antalet, själva uttala sig emot en ökning av de tvååriga linjerna. Reservanterna ha nämligen instämt i utskottsmajoritetens uttalande, att »utskottet är däremot — — — icke berett att ansluta sig till departementschefens yttrande om skälen för ökat utrymme åt utbildningen på studentlinje».

Med andra ord: reservanterna uttala sig mot den enda möjliga utvägen att nedskära seminarieorganisationen. Jag kan alltså inte finna annat än att detta är en mycket inkonsekvent hållning. Ståndpunkten hade varit fullkomligt otadlig, om man sagt: Seminarieorganisationen är för närvarande för stor, den är oekonomisk; vi böra begränsa den genom att inrätta flera tvååriga studentlinjer. Men så säga inte reservanterna, utan de börja med att framhålla: vi vilja inte veta av någon utvidgning av den tvååriga linjen, vi vilja behålla den fyraåriga linjen i dess nuvarande omfattning. Under sådana förhållanden kan åtminstone inte jag förstå att man, med tanke på den utredning som föreligger beträffande det växande behovet av antalet folkskollärare från 1946, kan hävda den meningen, att det vore klokt att nu gå in för en begränsning av seminarieorganisationen. Jag kan inte finna annat än att man, om man skulle besluta sig för något sådant nu, om låt mig säga fyra, fem år skulle bli nödsakad upprätta nya seminarier — såvida man inte helt ville omlägga seminarieutbildningen, som önskats från många håll, på det sätt jag nyss nämnde. Jag kan således inte förstå något annat än att reservanternas ståndpunkt icke är ett på lång sikt ekonomiskt klokt förslag.

Herr Jonsson i Eskilstuna framhöll vidare, att man kan anföra sakliga argument för båda ståndpunkterna, både för utskottsmajoritetens ståndpunkt, som ansluter sig till departementschefens uttalande, att det inte finns någon anledning att nu gå in för några indragningar på detta område, och för reservanternas ståndpunkt, som åsyftar indragningar. Och den ärade talaren erinrade om att riksdagen hade velat behålla Kalmarseminariet, vilket man bör taga hänsyn till, sade han. I ett avsnitt av sitt anförande ville han liksom säga, att vi måste se till att vi rädda Kalmar seminarium. Detta skulle alltså vara ett sakligt argument för att man skulle ta in en avdelning vid Kalmar seminarium i höst. Men, herr talman, det förhåller sig enligt de föreliggande papperen faktiskt så, att ingen tänkt på att dra in något seminarium — utom reservanterna! Departementschefen har liksom i fjol fastslagit, att det inte kan vara försvarligt att inför den stundande situationen beträffande lärarbehovet draga in något seminarium. Kalmar seminarium är alltså inte hotat från något håll. Det har icke framkastats ens någon tanke — fränsett dem som reservanterna framföra — på att Kalmar seminarium eller något seminarium överhuvud taget skulle indragas.

Nu är det visserligen sant, att besparingsberedningen sagt, att man bör

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

kunna gå in för en begränsning, men den vill inte begränsa examinationskapaciteten hos seminarieorganisationen. Det behöver man inte göra, anser besparingsberedningen, man kan ändå draga in något seminarium genom att ändra fyraåriga linjer till tvååriga. Ja, det är ett resonemang som är fullt hållbart, det kan man inte invända något emot rent formellt, det resonemanget hänger ihop. Jag har här endast velat fästa uppmärksamheten vid att jag inte kan tillmäta ett resonemang något sakvärde, enligt vilket vi måste taga in den enda kvinnliga hela avdelningen vid Kalmar seminarium för att rädda detta. Det är ingen som har hotat Kalmar seminariums existens. Från statsutskottets sida är det bara reservanterna som tala om indragningar, majoriteten har i likhet med departementschefen konstaterat, att det inte kan vara klokt att göra några indragningar. Hela den argumentering, som går ut på att det skulle vara fråga om en räddningsaktion för Kalmar seminariums del, hänger fullständigt i luften, såvitt jag kan förstå. Det förhåller sig inte på det sättet. Man kan visserligen medge att Kalmar seminarium kommer i en tråkig situation nästa läsår, men den delar seminariet med både Karlstads och Falu seminarier, nämligen att man endast får en avdelning inom seminariet. Det är emellertid uppenbart att nästa hösttermin — läget är sådant att man på förhand kan säga detta — måste vi taga in nya avdelningar även vid Kalmar seminarium; det kommer alltså inte att något år »mala tomt».

Den ärade talaren anförde ännu ett argument, som naturligtvis på sätt och vis inte kan bestridas. Han säger att till förmån för indragningen av Stockholmsseminariet talar den omständigheten, att det är dyrare att upprätthålla ett seminarium här än på någon annan plats i landet. Jag skulle med anledning av detta vilja påstå att det, om man ser saken från seminarielevernas synpunkt, icke är dyrare i Stockholm. Seminariet i Stockholm erbjuder nämligen sina elever stora förmåner, beroende på att det är ett gammalt seminarium med många donationer. Det har ett stort seminaristhem, där för närvarande omkring hälften av samtliga elever äta mot en relativt billig avgift. Seminariet har fonder som gå upp till omkring 140,000 kronor och vilkas avkastning utdelas uteslutande till eleverna vid seminariet. Jag skall stanna vid endast dessa påpekanden. Ser man frågan enbart från ungdomens synpunkt kan man under alla förhållanden icke göra gällande, att det blir dyrare för den ungdom som utbildas vid Stockholmsseminariet än för ungdomen vid annat seminarium.

Slutligen kan jag inte underlåta att fästa uppmärksamheten vid att det är ett rätt egendomligt skrivelseförslag, som reservanterna framlägga. Jag erkänner med tacksamhet att den föregående ärade talaren mjukade upp reservationens skrivsätt, men det är icke här fråga om en förutsättningslös utredning, huruvida några seminarier böra indragas eller icke, utan om riksdagen biträder reservanternas förslag säger riksdagen därmed att den anser, att minst två seminarier kunna indragas. Utredningen bör avse vilket seminarium jämte Stockholms som skall nedläggas! Herr talman! Jag tycker verkligen att reservanterna föreslå en något snabb exekution av vårt äldsta seminarium. Att proponera att riksdagen liksom på stående fot här skall formulera dödsdomen över vårt lands äldsta seminarium, med de utomordentliga förmåner det erbjuder för sina elever, tycker jag är att begära ett väl snabbt domslut.

Jag tillåter mig, herr talman, att med dessa ord yrka bifall till utskottets hemställan.

Fröken Nygren: Herr talman! Jag måste beteckna det som en olycka, att striden skall stå just mellan seminarierna i Stockholm och Kalmar, då det otvivelaktigt kan anföras starka skäl för Stockholmsseminariets fortsatta verk-

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

samhet lika väl som man har mycket starka skäl för att behålla seminariet i Kalmar. Jag vill uttala den uppfattningen, att man ingalunda har tagit ställning emot Stockholmsseminariet, om man i år beslutar sig för att låta Kalmarseminariet få intagningen. Det kan naturligtvis inte bli fråga om att draga in ett seminarium utan en föregående förutsättningslös prövning.

I den agitation som i Stockholmspressen bedrivits för Stockholmsseminariet har man sagt, att det vore orätt att gå på reservanternas linje i år; därigenom skulle man ha föregripit utredningen. Ja, det kan man kanske säga, då reservationen är så pass skarpt hållen som den är. Men vi ha redan av herr Jonsson i Eskilstuna hört, att även han är inne på den tanken, att saken måste undersökas. För min del håller jag före, att man snarare föregriper utredningen, om man förlägger intagningen vid Stockholms seminarium och inte låter Kalmar få någon intagning. Det är nämligen så att Stockholmsseminariet i år har tre klasser, medan Kalmarseminariet endast har två. Båda seminarierna ha avgångsklasser i år. Även om Stockholm inte får ta in elever för nästföljande läsår, kommer seminariet här att ha två avdelningar, under det att Kalmarseminariet endast har en, och det är en avgångsklass. I och med avslutandet av läsåret 1942—43 är Kalmarseminariet i så fall avfolkat. Och detta anser jag innebära ett ganska stort steg på väg mot nedläggandet av detta seminarium, vilket alltså även betyder att man föregripit en utredning.

Om man nu låter Kalmarseminariet få intagningen komma båda seminarierna att fortleva även läsåret 1942/43. Man får då ta ställning till saken efter enahanda utgångsläge för båda seminarierna. Det är nämligen så starka skäl som tala för att man tillförsäkrar Kalmar seminarium en fortlevnad, att jag vill beteckna det som en ren olycka för den svenska folkskolan, om man skulle bryta kontinuiteten härvidlag. Det har redan framhållits, att där bedrivs sedan många år ett mycket omfattande pedagogiskt forskningsarbete. Jag antar, att de ärade kammarledamöterna känna till en hel del om detta arbete, de standardprov, som där utarbetats i dels mekanisk räkning och dels problemlösning. Att denna utredning kunnat få den omfattning, som den fått, beror utom på de mycket dugande krafter, som arbeta vid seminariet, på den omständigheten att man vid detta seminarium har ett mycket starkt elevförbund med medlemmar, som verka inom folkskolan i olika delar av vårt land. Man kan därför få intresserade lärarkrafter att ställa sig till förfogande, och denna undersökning blev också så allsidig och omfattande, att den kan betecknas som en utomordentligt god tillgång för folkskolan. Sedan sattes där i gång en undersökning om standardiserade prov i större omfattning, som skulle läggas till grund för en enhetligare betygssättning i folkskolan. Den har man nu byggt vidare på inom betygssakkunniga, som under föregående år framlade sitt utlåtande. Även denna undersökning möjliggjordes genom förekomsten av elevförbundet, och resultatet av forskningen kan få stor spridning genom den pedagogiska årsskrift, som varje år ges ut av elevförbundet. Skulle seminariet komma att läggas ned, spolieras elevförbundet, och årsskriften kan inte längre komma ut. Det skulle vara till stor skada för det pedagogiska arbetet. Jag kan också nämna, att Sveriges allmänna folkskolläraforening startat en psykologisk undersökning och uppdragit detta arbete åt lektor Wigforss vid Kalmar seminarium, och detta arbete bedrivs också där nere med enahanda förutsättningar.

Utom detta värdefulla pedagogiska forskningsarbete har Kalmar sina mycket goda traditioner att bygga på, som tack vare goda omständigheter ha kunnat utvecklas och leva sig starka. För att dessa traditioner skola kunna bibehållas fordras det dock, att det finns någon jordmån för dem att växa vidare i. Skulle nu den avgångsklass, som naturligtvis skall undervisas vid semina-

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

riet nästa år, bli den sista, har man ingenting att knyta an vid, även om man får intagning där ett kommande år. Detta är också ett skäl för intagning där. Det kommer även att bli ganska svårt att ge den fyllnadstjänstgöring åt seminarielektorerna, som behövs, om man skall ha blott en enda klassavdelning. Man har i Kalmar endast ett läroverk att hänvisa seminarielärarna till. Stockholms seminarium får två årsklasser, och det blir därför inte behov av så många fyllnadsplatser för lärarna, och vidare är det i Stockholm lättare att få lämpliga platser för de fyllnadstimmar, som lektorerna skola ha.

Jag skall inte trötta kammaren längre i denna fråga utan ber att få yrka bifall till den första reservationen.

Herr **Holmdahl** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Den föregående ärade talarinnan gjorde gällande, att det är en ren olycka för Kalmar, om man inte får ta in en grupp elever i år. Jag framhöll ju redan i mitt förra anförande, att detta gäller både Karlstad och Falun. Jag vill visst inte bestrida de stora olägenheter, som följa av detta, men jag måste säga, att det dock är en väsentlig överdrift i den skildring av olägenheterna, som fröken Nygren gav.

Fröken Nygren sade, att traditionerna förskingras. Ja, det är sant delvis, men jag vill fästa uppmärksamheten på att lärarkollegiet väl har möjlighet att bevara något av dessa traditioner. Vidare säger fröken Nygren, att elevförbundet äventyras. Det förstår jag inte alls. Elevförbundets verkande krafter äro folkskollärare, som redan äro i arbete och tjänstgöra på olika håll i landet. Elevförbundet äventyras därför inte på något sätt.

Vidare sade fröken Nygren, att det värdefulla pedagogiska forskningsarbetet äventyras. Det är betydligt överdrivet, ja, det kan väl inte på något sätt göras gällande. Jag vill säga fröken Nygren, att det finns speciella skäl i detta avseende även från Stockholms synpunkt. Stockholmsseminariet är provårsseminarium, och det blir inte skickat att vara provårsseminarium, om det inte får intaga en ny avdelning i höst, och detta är av synnerlig vikt. Stockholmsseminariet är vidare det enda seminarium som har hjälpklassundervisning. Det är därför från olika synpunkter ytterst olägligt, om man alltför mycket minskar klassavdelningarnas antal vid Stockholmsseminariet. Men det är från det allmännas synpunkt framför allt den omständigheten, att detta seminarium är provårsseminarium, som gör det så påtagligt olägligt att begränsa det till två avdelningar.

Fröken **Nygren**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Det kan inte betecknas såsom någon överdrift att elevförbundet och årsskriften skulle äventyras, om Kalmar seminarium kommer att dras in.

Jag sade i mitt förra anförande, att eftersom frågan är uppe och det ifrån statskontoret vid upprepade tillfällen har föreslagits en inskränkning av seminarieorganisationen och det alltså är fråga om ett indragande, har man på sätt och vis tagit ställning för indragning av Kalmar seminarium, om man inte låter seminariet få intagning i år, och finns inte seminariet kvar ser åtminstone inte jag någon praktisk möjlighet att bibehålla elevförbundet eller fortfarande ge ut årsskriften. Det måste finnas en central punkt, som håller samman det hela. Utan det kan inte elevförbundet existera. Det kan åtminstone inte utföra något gagneligt arbete.

Herr **Holmdahl** erhöll på begäran ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag blir ganska förvånad över vad fröken Nygren nu senast

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

säger. Alltså: ett bifall till utskottet innebär ett bifall till den uppfattningen, att inget seminarium bör indragas under de närmaste 10 kanske 20 åren. Ett bifall till reservationerna innebär däremot ett beslut om att minst två seminarier böra indragas. Med andra ord: den som biträder reservanternas äventyrar i själva verket också Kalmar seminarium. Den som biträder utskottsmajoriteten har för andra gången fastslagit, att här bör icke ske några som helst indragningar i folkskoleseminarieorganisationen.

Härefter anförde:

Herr **Mosesson**: Jag skall tillåta mig, herr talman, att yttra mig i denna fråga endast ur en synpunkt.

Om vi ha i landet 17 seminarier fördelade på olika håll, och vi här i Stockholm med omgivningar ha $\frac{1}{6}$ eller $\frac{1}{7}$ av rikets befolkning, så skulle jag vilja vädja till kammaren och riksdagen, om det är rättvist, att det enda seminarium för utbildning av kvinnliga lärare, som vi ha här i huvudstaden, skall, efter vad man här menar, ställas på indragning. Vi ha ju i Stockholm under loppet av de senaste åren sett, hurusom flera seminarier, låt vara enskilda, indragits, och detta är det enda som vi ha kvar. Jag anser, att det är en gärd av rättvisa åt de hem, som finnas i huvudstaden och trakten däromkring, att de ha möjlighet att skicka sina barn hit. Jag förestår sedan många år tillbaka en skola, som i 15, 20 år legat i landsorten men flyttats till Stockholm av det skälet, att våra fäder menade, att här finns det bildnings- och utvecklingsmöjligheter, som inte landsorten besitter. Ingen har någonsin ångrat, att vi vidtogo den åtgärden.

Jag ber att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr **Hage**: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att yttra mig om den stridsfråga, som nu tilldrar sig den största uppmärksamheten. Men jag vill passa på att säga i förbigående, att är det riktigt som herr Holmdahl nu påstår, att utskottsmajoritetens inställning är den, att här skall under de följande åren icke ske *någon* indragning av seminarier, då tycker jag för min del, att var och en, som representerar en bygd, där det möjligen kan bli fråga om att indraga ett seminarium, bör rösta för utskottets förslag såsom varande ett mindre farligt förslag än reservanternas. Jag tycker det är ganska logiskt resonerat, om det nu är riktigt, att utskottsmajoritetens uppfattning är denna.

Men det var egentligen inte härför som jag begärde ordet, utan därför att det väckts från Norrbottensbanken två motioner i bägge kamrarna i denna fråga, av vilka den ena motionen har avstyrkts. Den andra motionen, som gällde intagande av elever vid seminariet i Haparanda, har tillstyrkts av utskottet, såsom herr Holmdahl framhöll. Jag får säga, att vi på Norrbottensbanken äro synnerligen tacksamma för detta tillstyrkande, och vi vilja understryka, att detta tillstyrkande är synnerligen motiverat med hänsyn till förhållandena där uppe. Vi hade naturligtvis varit mycket glada, om även den andra motionen, som gick ut på att det i år skulle intagas elever vid seminariet i Luleå, också blivit tillstyrkt. Jag tror det är riktigt, när vi i våra motioner ha påpekat, att samma skäl som förra året talade för att då intaga elever vid Luleå seminarium föreligga alltså. De skälen äro bland annat, att nativiteten i dessa bygder är mycket större än i andra delar av landet, och vidare att vi kunna med bestämdhet påstå, att om det intas en sådan klass i år, såsom vi ha påyrkat, så skulle dessa elever, när de en gång gå ut, ovillkorligen finna sysselsättning och arbete i Norrbotten.

I detta sammanhang vill jag säga, att jag tror det är ganska förnuftigt, att

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

det ordnas på sådant sätt, att anskaffandet av folkskollärare i dessa bygder sker genom utbildning vid Luleå seminarium. Det har nämligen visat sig, att visserligen ha en del lärare, som kommit dit upp från sydligare trakter, så småningom blivit bofasta och funnit sig bra i förhållandena. Men en stor del har icke gjort det, och jag tror det inverkar ofördelaktigt på effektiviteten i arbetet, om folk inte trivs på en plats. Det är särskilt att märka, att när det gäller att placera lärare i Norrbotten, placeras en hel del långt borta i obygderna. Vore det fråga om en placering i t. ex. Luleå eller Boden, vore det ingen konst för dem att trivas. Däremot är detta nog svårare för en elev från exempelvis Östergötland eller Västergötland, som blir placerad i Pajala, Korpilombolo, Muonionalusta eller andra mera avlägset belägna ställen.

Detta skulle, enligt mitt sätt att se, ha motiverat, att också denna motion tillstyrkts. Nu har den emellertid enhälligt avstyrkts av utskottet, och det är naturligtvis under sådana förhållanden ingenting att göra åt saken. Men jag vill passa på att säga, att vad som i alla fall försonar mig med tanken att nu icke göra något yrkande, är det uttalande, som skett på sidan 15 i utskottsutlåtandet nr 98. Där säger utskottet följande: »Utskottet vill samtidigt framhålla, att den omständigheten, att någon intagning ej kommer att ske under nästa läsår vid Luleåseminariet, givetvis icke innebär en åtgärd syftande mot ett nedläggande av detta seminarium, vars stora betydelse för Norrland ligger i öppen dag.»

Jag måste säga, att jag betraktar detta enhälliga uttalande från utskottets sida som en stor vinst, och jag gör det inte minst därför, att det har åtminstone ryktats, att det även har varit tal om ett nedläggande av Luleåseminariet. Om dessa rykten äro överdrivna eller riktiga vet jag inte, men jag har hört sådana rykten. Emellertid skall jag med hänsyn till detta uttalande i utskottets utlåtande — vilket jag betraktar på sådant sätt, att utskottet definitivt slagit fast, att här skall det inte bli fråga om något nedläggande — för min del icke göra något yrkande.

Herr **Andersson** i Södergård: Herr talman! När vi reserveranter ha intagit den ståndpunkten, att man bör undersöka möjligheterna att minska seminarieorganisationen samtidigt som denna fortfarande skall fylla sin uppgift, så anser jag, att detta är en fråga, som verkligen bör undersökas. Det är klart, att om man kan fylla utbildningsbehovet med ett mindre antal seminarier, så är detta ur nationalekonomisk synpunkt synnerligen önskvärdt, då det skulle innebära en besparing för samhället. Om sedan utskottsmajoriteten, framför allt herr Holmdahl, har en annan uppfattning, nämligen att till 1944—1945 behöver hela organisationen sådan den nu är tagas i anspråk, kan man väl inte heller på den sidan säga detta med någon absolut säkerhet. Det är ju så många faktorer som spela in. En fortsatt omorganisation av skolväsendet kan göra behovet av lärare större eller mindre.

Vad sedan gäller frågan om det skall bli intagning vid seminariet i Stockholm eller det i Kalmar, så har jag den uppfattningen, att man bör ge även landsortsstäderna och landsortens befolkning ett litet handtag, även om det skulle bli på stockholmarnas bekostnad. I det fallet är jag förekommen av fröken Nygren, som framhållit, att Kalmarseminariet är så pass förnämligt, att det kan konkurrera med Stockholmsseminariet och därjämte är sämre ställt i fråga om klasser. Men vad jag mest velat vända mig emot är herr Mosessons yttrande, då han ställer frågan till kammarens ledamöter, om det kan vara rättvist att ta ifrån Stockholm detta seminarium. Det är alltså fråga om, huruvida det kan vara rättvist att ta något ifrån Stockholm!

Ställer man Stockholm mot landet i övrigt är Stockholm i alla avseenden

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

gynnat på det övriga landets bekostnad, och om man då i ett speciellt fall skulle vilja ge en landsortsstad som Kalmar den förmånen att få den här elevklassen, så kan man väl inte gärna tala om att man gör Stockholm någon orättvisa, ty då kunde man dra fram oändligt många exempel på att Stockholm blivit gynnat på landsortens bekostnad, inte minst i ekonomiskt avseende. Det är nämligen en känd sak, att Stockholm i alla avseenden är gynnat. Att Stockholm har $\frac{1}{7}$ av landets befolkning och $\frac{1}{8}$ av inkomsterna, inkomster som i mycket stor utsträckning förvärvats på landsbygden, tycker jag är ett mycket svagt argument för intagning av elever vid seminariet i Stockholm. Inte heller kan jag inse, att det kan vara någon större fördel för elever från landsbygden att vara i Stockholm i fyra år, ty Stockholm är dock i många avseenden icke något så särdeles att bo och vistas i, även för dem som studera. Jag tycker rena billighetsskäl tala för att man borde kunna gå med på reservationen just med tanke på att Kalmar skulle få denna intagning.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Mosesson**, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag vet inte, om det kan vara riktigt, att $\frac{1}{7}$ eller $\frac{1}{8}$ av Sveriges befolkning, som bor i Stockholm eller dess närhet, skall behöva sända sina unga kvinnor, som önska utbilda sig till lärarinnor, till Falun, Umeå eller Kalmar bara därför att de råka bo i Stockholm. Jag har inte sett frågan ur Stockholms stads synpunkt, utan jag har sett den ur föräldrarnas, ur hemmens synpunkt. Och man har att taga hänsyn jämväl till den omständigheten och inte bara hysa denna, jag vill säga elementära mening, att stockholmarna äro så gynnade, att från dem kan man gärna ta. Man tar härvidlag inte från Stockholms stad utan från de hem, som önska få sina barn utbildade.

Herr **Andersson** i Södergård erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill säga, att det är inte ett dugg längre att resa från Stockholm till Kalmar än vad det är för flickor i Kalmar län att resa till Stockholm.

Vidare yttrade:

Herr **Ward**: Herr talman! Jag tillhör icke den avdelning inom statsutskottet, som behandlat föreliggande fråga, men jag skall i alla fall be att i all korthet få säga några ord. Det blir icke egentligen något inlägg i själva saken — den är tillräckligt belyst av de talare, som redan uppträtt — utan snarare en liten deklaration från min sida.

Jag beklagar djupt, att diskussionen har kommit att röra sig om ett slags motsättning mellan Stockholm och det övriga landet eller, för att begränsa saken, mellan Stockholmsintresset och det intresse, som samlar sig speciellt omkring seminariet i Kalmar. Det behöver ju nämligen icke råda någon sådan motsättning, och det gör det heller icke i realiteten.

Min lilla deklaration går ut på att skulle jag under behandlingen i utskottet ha funnit minsta anledning att misstänka, att ett bifall till den linje, som Kungl. Maj:t och utskottet företräda, skulle medföra ett nedläggande av seminariet i Kalmar, skulle jag icke alls ha befunnit mig bland utskottsmajoriteten utan ha gått på en helt annan linje. Nu blev jag emellertid av de inlägg, som gjordes i utskottet, övertygad om — liksom jag blivit det av vad som anförts här i kammaren — att ett bifall till utskottets förslag icke har något nedläggande av seminariet till följd. Därför ber jag, herr talman, att få förena mig med dem, som yrkat bifall till utskottets förslag.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

Herr **Kyling**: Herr talman! Jag har vid tidigare tillfällen, då seminarieorganisationen varit på tal i riksdagen, talat för en kraftig nedskärning av organisationen. Jag är nämligen icke lika optimistisk som skolöverstyrelsen tycks vara, då det gäller frågan om arbetslöshetens begränsning inom en nära framtid. Skolöverstyrelsen har kalkylerat med att arbetslösheten rätt väsentligt skulle kunna nedbringas inom den närmaste tiden. Man har inom skolöverstyrelsen fått fram ett medelvikariebehov under ett läsår, och den procent man då kommit till stannar vid 5.25 % av hela antalet tjänster. Detta skulle vara vikariebehovet den 1 oktober 1941, men skolöverstyrelsen vill samtidigt räkna med, att siffran för den arbetslöshet man då hade, uppgående till 625 lärare, skulle kunna nedskäras till 400 på grund av att sjukfrekvensen bland lärarna var sådan, att cirka 225 lärare skulle ha permanent anställning såsom sjukvikarier. När jag läst skolöverstyrelsens utredning, har jag stannat inför att skolöverstyrelsen baserat sina utredningssiffror rörande behovet av sjukvikarier på förhållandet inom fyra städer i landet, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö och Linköping. I fortsättningen påvisar emellertid skolöverstyrelsen, att sjukledigheten bland lärarna är något mindre på landsbygden än i de större städerna. Men detta giver icke skolöverstyrelsen anledning att rucka på den tanke, som framförts om att medelantalet arbetslösa lärare skulle stanna vid 400.

Jag har roat mig med att gå tillbaka till ett sakkunnigbetänkande, som framlades år 1938, nämligen betänkandet angående gift kvinnas förvärvsarbete m. m. Där i har man tydligt och klart utrett, att sjukledigheten på landsbygden är väsentligt mycket mindre än i städerna. Det står vidare i nämnda betänkande, att i Svealand och Götaland är sjukledigheten på landsbygden endast hälften mot i de större städerna. Det torde statistiskt sett förhålla sig så, att ju lägre sjukledigheten är, desto mindre måste differensen bli mellan den verkliga sjukledigheten den 1 oktober och medelsjukledigheten. Och varje tiondels procent minskning i skolöverstyrelsens siffra 5.25 % innebär en minskning i antalet lärarkrafter av 15. Jag vill icke på något sätt påstå, att detta resonemang utan vidare vederlägger det resonemang skolöverstyrelsen fört. Men jag vill få dessa siffror till protokollet, därför att en dag, då detta beslut kommer att visa resultat, tror jag, att vi komma att få en betydligt större arbetslöshet än den skolöverstyrelsen kalkylerat med. Av den anledningen skulle jag icke vilja lägga min röst för vare sig det ena eller det andra förslaget utan närmast önska, att vi skulle ytterligare begränsa seminarieorganisationen eller åtminstone tillräckligt begränsa intagningen vid våra seminarier.

När det sedan gäller för mig att taga ställning till frågan om Kalmarseminariet eller Stockholmsseminariet skall slopas, har jag ansett argument tala både för det ena och det andra. Ett argument för slopande av Stockholmsseminariet skulle väl vara, att det är en dyrare organisation, såsom vi hörde av ordföranden i statsutskottets andra avdelning. Vidare är det dyrare för eleverna att vistas i Stockholm — ehuru den saken kanske i någon mån vederlagts här av generaldirektör Holmdahl, som meddelat, att det finns en särskild organisation, vilken på ett ganska tillfredsställande sätt försöker ordna med mathållning och husrum för eleverna vid Stockholmsseminariet. Om jag sedan kommer till det argument, som enligt min uppfattning talar mest för Stockholmsseminariets bibehållande, så är det det, att statsrådet och chefen för eklestiastikdepartementet i direktiven till den nu arbetande skolutredningen signalerat en omläggning av hela seminarieutbildningen. Man har anledning tro, att denna omläggning en gång kommer att ske på det sättet, att utbildningen av lärare för våra folkskolor i stor utsträckning förlägges till högskolor och universitet.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

Det kanske kan vara många, som tycka, att det är onödigt med en sådan utveckling, men om skolutredningen kommer fram med förslag till en sorts enhetsskola, ligger det nog ett visst värde i att utbildningen av lärare för folkskolorna kommer att förläggas till universitet och högskolor eller åtminstone till städer med universitet och högskolor. Ur den synpunkten sett vore det beklagligt, om Stockholmsseminariet nu skulle nedläggas. Vi behöva nog först invänta resultatet av utredningen.

Herr Mosesson talade om att rekryteringsmöjligheterna för Stockholmsseminariet vore större, och det ligger någonting i detta. Men jag måste säga, att jag icke tror, att man får se för snävt på den frågan. Jag anser, att det ligger ett visst värde i att vi få klientelet för seminarierna från olika landsändar, och att icke landsbygdens ungdom utestänges från möjligheterna till utbildning.

Fröken Nygren talade så varmt för Kalmarseminariet och återopade såsom ett starkt skäl för dess bibehållande, att vid Kalmarseminariet försiggingo vissa försöksarbeten. Jag tror nog, att det är riktigt, men jag kan icke anse, att detta förhållande skulle kunna anföras såsom argument för bibehållande av detta seminarium. Ty även om seminariet i Kalmar nedlägges, får man väl utgå ifrån, att de som arbetat vid seminariet icke behöva avsluta arbetet utan kunna, om nu detta är så värdefullt, förlägga det till något annat seminarium.

Herr talman! Med utgångspunkt från vad jag nyss sade skulle jag alltså egentligen avstå från att i dag rösta för någotdera förslaget, då jag anser, att en nedskärning av hela organisationen vore det riktigaste. Men med tanke på den utredning, som jag tidigare talat om, tror jag, att det är värdefullt att ha Stockholmsseminariet i behåll, och jag hoppas då också, att innan utredningen blir klar man skall ha grundat organisationens storlek på nya siffror. Innan dess kanske även de utredningar, som nu äro gjorda, komma att visa sig felaktiga eller icke till alla delar hålla måttet. Av den anledningen kommer jag, herr talman, att i dag rösta för statsutskottets förslag, till vilket jag alltså ber att få yrka bifall.

Herr **Holmdahl** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det är uppenbart för alla, som tänka på saken, att frågan om vikariebehovet måste ingå som en faktor vid beräkandet av det allmänna behovet av lärarkrafter. Nu kunna kammarledamöterna av herr Kylings anförande få den uppfattningen, att man i skolöverstyrelsens uträkning framför allt byggt på de fyra stora städernas erfarenhet av vikariebehovet. Det är ingalunda fallet. Överstyrelsen har vid bestämmandet av vikariebehovet byggt på de faktiska uppgifter, som man får dels vid vårterminernas slut av folkskolläroverstyrelserna rörande den faktiska användningen av tjänstledighetsvikarier, dels vikariesiffrorna från viss tidpunkt på hösten för hela landet. Jag vill bara rätta till den eventuella missuppfattningen, att skolöverstyrelsens beräkning av vikariebehovet bygger på något så ensidigt som storstädernas erfarenhet. Beräkningen är grundad på en översyn över det faktiska läget i detta fall år efter år.

Till sist vill jag säga herr Kyling, att även om herr Kyling skulle få rätt i att man behöver justera dessa siffror rörande vikariebehovet, äro de siffror, vilka han själv kom till, av den ringa storleksordning, att de icke på något sätt kunna rubba slutresultatet, nämligen att vi om några år behöva utnyttja hela vår seminarieorganisations kapacitet för utexamination av folkskollärare, om vi icke skola stå inför en fatal brist på utexaminerat folk. Någon ändring av slutresultatet kan det icke bli, ty här är en så bred marginal som den jag belyste med de siffror jag anförde i mitt första yttrande.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

Herr **Kyling**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag tror icke, att kammaren i dess helhet kan ha missuppfattat mig på den punkten. Det var icke det faktiska läget jag utgick ifrån. Jag sade, att skolöverstyrelsen räknat med denna siffra och kommit till ett visst lärarbehov, men att skolöverstyrelsen sedan, när den beräknat huru mycket som behövs för att täcka behovet av sjukvikarie vid skolorna, baserat beräkningen bara på erfarenheten från de fyra av mig nämnda städerna. Jag meddelade, att i den utredning jag talade om hade det visat sig, att i dessa städer sjukledigheten bland lärarna var större än på landsbygden. Följaktligen måste, om man slår ut siffran över hela landet, sjukledigheten bli mindre överhuvud taget och antalet lärare, som få anställning, också mindre och sålunda arbetslösheten större. Det var detta jag ville lägga fram för att belysa min argumentering för påståendet, att det kommer att bli större arbetslöshet än skolöverstyrelsen för sin del kalkylerat med.

Herr talmannen lämnade på begäran ånyo ordet för kort genmäle till

Herr **Holmdahl**, som anförde: Herr talman! Jag måste dock konstatera, att här gäller det att få fram det faktiska underlaget för beräkning av vikariebehovet, och beräkningen är byggd på det breda underlag som jag nämnt.

Vad beträffar det observerade förhållandet i de stora städerna framhåller skolöverstyrelsen vad herr **Kyling** påpekar, nämligen att det är bekant, att det där behövs större antal vikarier än på andra platser i landet. Jag förstår icke grundlaget för hans kritik. Jag vill visst icke bestrida, att siffrorna för vikariebehovet äro mycket fluktuerande. Men här gäller det endast en av de många faktorer, som ingå i beräkningarna, och denna kan omöjligt komma att på något avgörande sätt inverka på det slutresultat, som utredningen kommit till beträffande examinationsbehovet.

Herr **Kyling** erhöll jämväl på begäran ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det är riktigt, att skolöverstyrelsen säger detta, men den handlar icke därefter. Den räknar i alla fall med erfarenheten från de fyra stora städerna.

Härpå anförde

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Herr Hage var mycket belåten med utskottets utlåtande och fann däri en garanti för att de nuvarande seminarierna skulle komma att bibehållas. Han menade, att man borde rösta för utskottets förslag, ty då hade man dem säkra som i en liten ask. Ja, det är roligt med dem, som äro nöjda och belåtna. Nu förhåller det sig nog emellertid på det sättet, att icke ens herr **Holmdahl**, trots sina tvärsäkra förklaringar, kan lova, att den nuvarande seminarieorganisationen kan komma att upprätthållas. Jag tycker, att vad som sedan förekommit under debatten och särskilt innehållet i herr **Kylings** anförande skulle ha givit herr Hage en del att tänka på. Han tycktes för resten icke vara riktigt övertygad, att allt var bra som det var, eftersom han ansåg sig böra hålla ett litet försvarstal för Luleåseminariet, för vilket han hyste en viss oro. Men man har ingen glädje av att i framtiden ha en del seminarier på papperet men icke i realiteten. Har man byggnaderna och har man lärare knutna till seminariet, men dessa lärare ingenting ha att göra eller på sin högsta höjd en klass att undervisa, fastän läraruppsättningen är avsedd att svara för fyra klassers undervisning, så är det icke mycket glädje

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

med organisationen. Och det säger sig självt, att när den tiden kommer, att man kanske på allvar får taga itu med en inskränkning av seminarieorganisationen därför att vi icke ha råd att uppehålla den, är det enklast att slopa de seminarier, som icke befinna sig i drift utan som äro praktiskt taget nedlagda, något som, såvitt jag förstår, skulle vara fallet med Kalmarseminariet inom ett par år, för den händelse nu utvecklingen icke radikalt förändrar sig.

Om man utgår ifrån den uppfattning jag har, att en minskning av seminarieorganisationen kan komma att visa sig nödvändig, och om man menar, att man får utnyttja dubbelseminarierna till deras fulla kapacitet och därefter, i den mån det är nödvändigt, enkelseminarierna, så kommer man till att man i fall av snabbt uppdykande särskilda behov får nöja sig med att tillfälligtvis anordna tvååriga studentkurser för att fylla detta behov. När tendensen är den, att vi tyvärr måste draga in skolor, särskilt på den svenska landsbygden, då det icke finns barn att undervisa, och koncentrera undervisningen till ett färre antal skolor, blir följden, att behovet av lärare också ovillkorligen minskas.

Herr Mosesson fällde en tår över reservationen. Reservanterna voro nog obarmhärtiga att vilja beröva — eller kanske åtminstone önska beröva — Stockholm dess enda kvinnliga seminarium. Man borde få ha kvar ett seminarium i Stockholm, tyckte han, eftersom Stockholm representerade en så stor del av landet. Ja, men varför har herr Mosesson icke tänkt på att man kan anföra samma argument för utbildning av manliga lärare? Varför tycker herr Mosesson icke, att vi också måste ha en utbildningsmöjlighet för folkskollärare i Stockholm?

Vad beträffar argumentet, att man vid Stockholmsseminariet gjort en särskild anordning till förmån för eleverna, så vill jag påpeka, att det har upplysts, att det är ordnat på samma sätt i Kalmar. Där har man också ett elevhem, där man tager hand om eleverna. I det fallet vet jag alltså icke, om Stockholm har någon företrädesställning.

Herr Kyling lyckades till sist, för att kunna tala till förmån för statsutskottets förslag, rädda sig över till argumentet, att man kanske i framtiden får lärarutbildningen förlagd till högskolorna. Jag har redan berört den saken i mitt första anförande genom att säga, att jag icke förstår, varför det skall vara nödvändigt att upprätthålla ett seminarium, som till på köpet ligger på Söder, om man skall förlägga lärarutbildningen till institutionerna vid Norrtullsgatan. Men det kan ju sägas, att såsom lärarutbildningen i övrigt blir organiserad, får det bli en skolutbildning kanske också i någon mån klassvis — jag vet icke, hur statsrådet och hans kommitté tänka sig saken — och då kan man behöva en särskild byggnad. Man kanske menar att det icke är så noga var den ligger, men helst bör den ligga i närheten av högskolans institutioner och icke så långt bort från institutionerna som möjligt och när man organiserar undervisningsanstalterna i Stockholm bör man vara angelägen om att eleverna icke skola få så lång väg att fara. Därför bör man placera undervisningsanstalterna så, att de skola vara i närheten av vederbörande elevers hem. Om utvecklingen, som jag förmodar, blir sådan, att det kommer att visa sig nödvändigt att ha särskilda institutionsbyggnader för den framtida lärarutbildningen, som enligt vad man ställer i utsikt skulle bli knuten till högskolorna, förefaller det mig, som om man skulle få lokaler på närmare håll till bruk för särskilda institutioner. Nya elementarskolan blir ledig, om statsrådet får sin vilja fram, och läser man skisseringen för framtiden beträffande undervisningsväsendet i Stockholms norra delar, så kommer antingen norra latinläroverket eller norra realläroverket att nedläggas och sålunda bli ledigt såsom institutionsbyggnad och komplement till Stockholms högskola, därest lärarutbildningen kommer att förläggas till högskolorna.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

Herr **Hage** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Endast en kort replik till herr Conrad Jonsson. Jag vill påminna om att jag yttrade, att *om* herr Holmdahls förklaring rörande innebörden i utskottsmajoritetens uppfattning är riktig, så ha naturligtvis alla, som hotas av nedläggning av seminarier, anledning gå med på utskottets förslag. Nu vill jag emellertid tillägga, att med den ställning herr Holmdahl har, bör man rent av ifrågasätta, om man icke bör stryka den bisats i mitt yttrande, som började med ordet: *om*. Ty herr Holmdahl har dock en sådan ställning, att man har anledning tro, att när han avger en sådan deklaration, ligger det verkligt allvar bakom hans yttrande. Härtill kommer, att herr Ward, som jag känner som en försiktig man, anslöt sig till samma uppfattning som min egen. Därför tycker jag, att jag fått riktigheten av mitt ställningstagande bestyrkt.

Vidare anförde:

Fröken **Hesselgren**: Herr talman! Jag skall inte säga många ord, men när jag har lyssnat på denna debatt, har jag kommit ihåg, hur under något av mina första riksdagsår man ett år drog in vissa seminarieklasser, därför att de voro för stora, och man sålunda fick en alltför stark utbildning av elever. Året därpå var en motion uppe med hemställan om att småskollärarinnor skulle få undervisa i folkskolan. Det tycks vara en oerhört svår sak att klara ut behovet av lärarpersonal, när sådana fluktuationer kunna inträffa. Under sådana förhållanden och när man försökt göra en så vederhäftig undersökning, som det är möjligt, och kommit till resultatet, att man icke vågar minska på organisationen, måste jag säga, att det ligger alldeles naturligt för en, att man skall rösta för utskottets förslag och icke för reservationen. En bidragande anledning är att reservationen bestämmer vissa saker, medan utskottet lämnar dem öppna.

Jag skulle också här ur Stockholmssynpunkt — man kan ju ha rätt att tala ur den synpunkten, när man sitter på Stockholmsbänken; herr Hage har ju talat ur Norrlandssynpunkt — vilja säga, att det vore rätt hårt, om man samtidigt skulle draga in både högre lärarinneseminariet och folkskoleseminariet i Stockholm och beröva den stora mängden Stockholmsflickor den möjlighet de hittills haft till denna undervisning. Man har visserligen sagt, att de kunna få denna undervisning i Kalmar lika väl som de andra kunna komma till Stockholm. Ja, det kan man säga, men här i Stockholm är, som förut framhållits, en mycket stor procent av landets befolkning bosatt, och vad mera är, det är oerhört många människor här i Stockholm, som ha sina rötter i landsorten, och som därför kunna hjälpa de landsortsflickor, som komma till Stockholm, så att de kunna få billiga bostäder. Även om Kalmar har ett sådant där elevhem, skulle jag vilja säga, att landsortsborna ha större möjligheter att få bo billigt hos släktingar i Stockholm, och dessutom ha de mycket stora möjligheter att få stipendier. Det är icke mindre än 140,000 kronor eller däromkring, som seminariet här har tillgång till att dela ut i stipendier. Det talar ju också för att det icke kan bli dyrare för de elever, som gå här, än vad det blir, om de skola gå nere i Kalmar.

Jag skulle också vilja säga, att det är litet hårt att rösta för indragning av Stockholmsseminariet i år, när man firar hundraårsjubileet för folkskolan. Visserligen är det icke hundraårsjubileum för Stockholmsseminariet, men det är det första seminariet, som har tagit fasta på utbildning för denna nu 100-åriga folkskola; seminariet är visst från år 1844 eller däromkring. Det är möjligt, att det vid bifall till reservationen icke är absolut bestämt, att Stockholmsseminariet skall dragas in, men om man röstar på reservationen, så äro risker-

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

na så ofantligt mycket större, att när man kommer att draga in ett seminarium, man då i första hand tänker på Stockholm.

Vad högskolefrågan beträffar kan jag icke förstå, att avståndet från Södermalm till Norrtullsgatan kan vara något, som kan ligga i fatet, när det gäller att använda båda institutionerna samtidigt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Eftersom det under debatten talats åtskilligt om den utredning, som av skolöverstyrelsen gjorts rörande folkskolläraernas arbetslöshetsfråga, en sak, som ligger bakom allt detta — det är ju på fakta, som vi överhuvud taget måste basera vad vi skola göra — vill jag bara i all korthet säga, att det är alltid på det sättet, att vi måste göra prognoser i framtiden. Vi måste försöka på vetligt sätt göra oss en föreställning om vad som kan inträffa. Då det ju alltid är bättre att bygga sina beslut på en verklig och omsorgsfullt gjord undersökning än att bygga på lösa antaganden, som vanligen äro av mer eller mindre personlig och primitiv karaktär, finner jag all anledning att utgå ifrån den undersökning skolöverstyrelsen gjort angående lärarbehov och arbetslöshet för folkskollärarna under viss tid.

För min del har jag gått mycket noga igenom den undersökningen. Jag har gjort det av flera anledningar, icke bara därför att saken intresserar mig utan därför att jag sysslat med dylika undersökningar i min profession, och jag får säga, att såvitt jag kan begripa är denna undersökning gjord med all den försiktighet och noggrannhet, som överhuvud taget kan iakttagas vid sådana här prognoser. Det är ju klart, att det är vissa faktorer, som äro osäkra. Det är ju alldeles självfallet, att så måste bli förhållandet. Men det finns också en hel del, som det är möjligt att beräkna och förutse, och sådant har man tagit hänsyn till.

I fråga om de osäkra faktorerna vill jag påpeka, att det finns vissa garantier för att nämnda faktorer icke skola förrycka resultatet av undersökningen, nämligen dels inkallelserna, dels den ökade övningstiden, som säkerligen också kommer att beröra en hel del av läraraspiranterna, vartill även komma en del andra saker. En sak som jag kan nämna är, att när skolöverstyrelsen såsom belastande moment beträffande arbetslöshetssituationen för folkskollärarna tagit med den höjda pensionsåldern, så bör det bemärkas, att det för närvarande föreligger planer på att man i det nya pensionsreglementet för folkskollärarna skall införa bestämmelser om att under de närmaste åren med deras större nedgång av behovet av folkskollärare denna höjda pensionsålder icke skall komma att tillämpas. Det finns således en rad säkerhetsmarginaler. Jag tror därför, att vi med ganska stort lugn kunna gå ut ifrån skolöverstyrelsens utredning, när vi skola fatta våra beslut. Därvidlag skall jag be att få tillägga en sak, som är av viss vikt, nämligen att när det gäller undersökningen för de senare åren fram till 1950, som skolöverstyrelsen gjort, kan man faktiskt räkna med större säkerhet. Det beror bland annat därpå, att vi nu ha tillgängliga nativitetssiffror, som göra, att man kan något så när klart beräkna detta. Därvidlag har ju skolöverstyrelsen kommit till det resultatet, vilket förefaller ovedersägligt, att om ingenting särskilt inträffar — omorganisation eller dylikt — komma vi att 1950 behöva den seminarieorganisation, som vi ha för närvarande.

Den enda möjlighet till indragningar i seminarieorganisationen då, som såvitt jag kan se förefinnes, vore, om man skulle, som besparingsberedningen har föreslagit, i större utsträckning gå över till tvååriga studentlinjer vid seminarierna

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

i stället för de fyraåriga seminarielinjerna. Den möjligheten vilja emellertid reservanterna icke reflektera på, och de fyraåriga linjerna ha också sina fördelar, även om de tvååriga ur besparingssynpunkt äro avgjort överlägsna.

Jag skulle vilja säga, att reservanterna befinna sig i en egendomligt inkonsekvent ställning. Å ena sidan vilja de säkerligen i största möjliga utsträckning ha kvar de fyraåriga linjerna — de ha ju också fått utskottet med sig att till och med opponera mot den ytterligt försiktiga vändning jag i propositionen begagnat rörande möjligheterna att utöka studentlinjerna. Å andra sidan vilja de ha undersökning om att dra in på denna organisation, vilken man att döma av föreliggande utredning, som är så utförlig, som den kan vara, icke kan dra in på, för så vitt man icke vill gå på de tvååriga linjerna. Jag vet sannerligen inte vart de vilja komma. Jag kan sålunda icke säga, att det finns någon anledning till det beslut om utredning, som reservanterna vilja ha, för så vitt de icke därmed ha velat, innan utredningen är verkställd, binda riksdagen i ett visst avseende, och det gäller väl framför allt Stockholmsseminariet. Föregående riksdag, 1941, godtog ju den uppfattning, som jag då framlade i departementschefsytttrandet, nämligen att man inte för närvarande kan rucka på denna organisation. Nu vilja reservanterna, att man skall göra detta. Jag tror icke, att det är riktigt, att riksdagen så där ifrån det ena året till det andra ändrar ståndpunkt, ty det kan icke ge någon stadga åt arbetet.

Herr Jonsson i Eskilstuna sade, att han nog fått en ändrad uppfattning på den punkten, sedan han studerat Kalmarseminariet och funnit detta så förträffligt, och för att rädda Kalmarseminariet vill han ha denna utredning om Stockholmsseminariets indragning. Jag hoppas nu, att han till nästa år har sett ordentligt också på Stockholmsseminariet och funnit, att även detta är en alldeles förträfflig inrättning, som man har all anledning att rädda för framtiden. Det är emellertid knappast så, såvitt jag förstår, att Kalmarseminariet skulle vara speciellt hotat av den nuvarande utvecklingen. Jag tror snarare, att det tvärtom är högst sannolikt, att Kalmarseminariet under alla förhållanden kommer att bibehållas. Jag vet icke vad som skulle tala för något annat. I varje fall är det ju på det sättet, att Kalmarseminariet delar samma öde som flera andra seminarier, som enligt allas mening under nästa år skulle komma att gå över till att bli enklassiga. Det är samma situation för Kalmarseminariet som för andra. Om jag skulle vilja spela — som herr Jonsson med vanlig virtuositet gör — på de olika lokala opinionerna och möjligheten att fånga in vindarna från olika vrår för det ena eller andra förslaget, skulle jag kunna fråga, hur herrarna i andra landsändar, som ha hotade seminarier, kunna vilja gynna Kalmarseminariet på deras eget seminariums bekostnad — om nu något seminarium var hotat. Jag tror emellertid i själva verket, att de kanske icke äro hotade några av dem, så som utvecklingen med all sannolikhet kommer att te sig. Beträffande Stockholmsseminariet skulle jag bara vilja säga, att visserligen är jag stockholmare av födsel och ohejdad vana och håller på min stad, men jag har alltid haft den uppfattningen, och jag har arbetat för den konsekvent, att man borde, i den mån det överhuvud taget är möjligt, se till, att man icke förlägger institutioner till Stockholm, utan att man bör försöka breda ut dem över landet så mycket som möjligt. Det finns många och goda skäl för en sådan anordning, men man kan naturligtvis icke följa denna princip hur långt som helst, ty det finns ju vissa gränser. Beträffande Stockholms seminarium måste jag sålunda säga, att här går nog gränsen. Det är väl ändå icke rim och reson att, när ett enda av landets tio seminarier ligger i Stockholm, draga in just detta. Våra seminarier ha ju tillkommit efter den principen, att de skola tjäna den bygd, där de ligga. Skall man då draga in det seminarium, som ligger i vår överhuvud taget folkrikaste kommun, och vars folkskolor ta

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

i anspråk en sådan mängd folkskollärare som just Stockholm gör? Det tycker jag vore bra underligt.

Men härtill kommer en annan sak. Varför skall man slå sönder det som är bra? Ty Stockholms seminarium är bra. Dess övningsskola är ur olika synpunkter synnerligen intressant. Det har 9-årig folkskola och 3-årig språkutbildning, och det sysslar med en hel del annat, som är av intresse för pedagogikens målsmän i allmänhet och, jag vill tillägga, av intresse även för skolutredningen. Varför skall man då slå sönder detta? Vidare har man byggt seminariehem och annat. Varför skall man slå sönder även detta? Detta seminarium har vidare provärsinstitution. Naturligtvis kan man säga, att vi kunna flytta denna provärsutbildning till en annan ort. Detta är utan tvivel alldeles riktigt, men man kan icke flytta över den erfarenhet, som seminariet har av provärsarbetet, eller den erfarenhet att bedöma provärs kandidaterna, som förvärvats vid denna provärsinstitution. Jag kan därför omöjligt förstå vad det skulle tjäna till att riksdagen nu skulle skriva och begära denna utredning, vars egentliga ändamål endast är att på förhand söka binda riksdagen för ett nedläggande av Stockholm seminarium. Detta är den enda glädje man skulle kunna ha av denna skrivelse, så vitt jag kan upptäcka.

Jag skall emellertid be att få säga några ord även om några andra saker, emedan jag icke vet, om de varit uppe till debatt här i kammaren, då jag tyvärr varit upptagen i medkammaren.

Den ena frågan gäller den kritik, som riktats mot förslaget därför att elevintagningen vid vissa seminarier skulle komma att medföra en förskjutning i proportionen mellan manliga och kvinnliga elever. Jag vill endast understrika, att förslaget i denna del uteslutande motiveras av önskvärdheten att kunna träffa en anordning, som motsvarar behovet för den närmaste framtiden. Därmed har man icke alls tagit ställning till frågan om den för framtiden lämpligaste seminarieorganisationen och icke heller till frågan om den ändamålsenligaste proportionen mellan manliga och kvinnliga lärare.

Slutligen skulle jag beträffande frågan om intagning av elever vid småskoleseminariet i Haparanda gärna vilja ha förklarat, att anledningen till att jag föreslagit, att en sådan intagning icke skulle äga rum i år, uteslutande är den, att arbetslösheten bland småskollärarna för närvarande är särskilt stor i Norrbotten, och att den lokala rörligheten bland dessa lärare är särskilt liten i Norrbotten i jämförelse med vad fallet är i andra landsdelar. Därmed har jag naturligtvis icke alls menat, såsom på sina håll i pressen sagts, att det skulle innebära ett steg mot nedläggandet av detta seminarium. Ett sådant öde har denna institution, som är mycket viktig för våra nordliga gränstrakter, och det betydelsefulla kulturarbete, som bedrivs där, enligt min mening icke alls på något sätt förtjänat. När jag förordat, att man i år icke skulle ta in nya elever vid detta seminarium, har det alltså skett från helt andra utgångspunkter än man velat göra gällande, och i förvissning om, att verksamheten vid detta seminarium i allt fall skulle kunna upprätthållas.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig opponera mig mot herr statsrådets insinuation att jag skulle ha virtuosmässigt spelat på de lokalpatriotiska intressena och försökt fånga in vinden till förmån för mitt förslag. Jag är minst lika objektiv i denna sak som de herrar och damer stockholmare, som tala för Stockholms seminarium. Jag har icke några lokala intressen att bevaka för kalmarseminariets del, och skulle jag ha försökt fånga in vinden, skulle det väl ha skett till förmån för ett seminarium, som har flera riksdagsmän från trakten än vad kalmarseminariet har, för att få dem med på mitt förslag.

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

När man vidare antyder, att reservanterna äro ologiska då de opponera mot en indragning av den 4-åriga seminarielinjen till förmån för den 2-åriga studentlinjen, eftersom ju denna ståndpunkt icke innebär någon besparing utan snarare tvärtom, vill jag bara påpeka, att jag icke delar besparingsberedningens uppfattning, att den 2-åriga studentlinjen skulle betyda en besparing för statsverket i förhållande till den 4-åriga seminarielinjen. Jag föreställer mig nämligen, att den 4-åriga gymnasieutbildningen också kostar pengar. Fyra gymnasieår och två seminarieår kosta mer än fyra seminarieår.

Härefter anförde

Herr **Holmdahl**: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att avge några repliker med anledning av den föregående ärade talarens näst föregående anförande.

Herr Conrad Jonsson sade — och det är så sant som det är sagt — att det väl icke kan vara någon glädje med att ha seminarier, som stå mer eller mindre tomma. Jag sade själv i mitt första anförande, att detta är en tråkig situation, som för seminarierna medför vissa besvärligheter i organisatoriskt och andra avseenden. Jag måste emellertid uttala min förvåning över att klagomålen i detta avseende icke hörts av förrän vid denna riksdag. För hösten 1940 var herr Conrad Jonsson med om att besluta om intagning av bara två avdelningar. För hösten 1941, alltså i fjol, var riksdagen fullkomligt enig om att godtaga intagning med bara en enda avdelning i hela seminarieorganisationen. Jag menar, att det *då* hade varit mera välmotiverat att klaga över dessa förhållanden än nu, då vi äntligen kunna skönja bättre förhållanden för seminarierna och kunna föreslå intagning med sex avdelningar och motse en sedan fortsatt stegring i antalet intagningsavdelningar.

Herr Conrad Jonsson gick ännu längre, då han gjorde gällande, att det förelåg risk för att flera seminarier skulle kunna komma att bli indragna. Jag tillåter mig emellertid i det avseendet erinra om, att i propositionen finns en plan för intagning av elever vid seminarierna ända fram till år 1950. Denna plan bygger på en utredning, som ingen på väsentliga punkter kunnat gen-driva eller motsäga. Jag erinrar om, att denna plan visar, att vi för närvarande ha tio folkskoleseminarier, att vi nästa år måste ordna tio intagningsavdelningar, 1945 tretton och 1946 sjutton. Vi få komma ihåg, att vi normaliter icke ha mer än sexton intagningsavdelningar vid seminarierna. Kapaciteten är sålunda begränsad, men vi måste gå utöver deras normala kapacitet, då behovet blir så mycket större. 1948 räknar man med nitton avdelningar, oaktat man icke har plats för mer än sexton. Detta material föreligger i den kungl. propositionen, och det tyder väl på, att man utan någon som helst överdrift kan säga, att, så vitt vi nu kunna döma, föreligger icke någon risk för att något seminarium skall behöva indragas åtminstone under närmaste decennium.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Gränebo m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Jonsson i Eskilstuna begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 98, röstar

Ja;

Anslag till folk- och småskoleseminarier m. m. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

- Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Gränebo m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade sig anse flertalet hava röstat för nejpropositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Holmdahl, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 75 ja och 110 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den av herr Gränebo m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 16.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 263, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 9:o), 11:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 268, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 kap. 6 § och 6 kap. 5 § rättegångsbalken m. m.; och

nr 275, med förslag till lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

Dessa propositioner bordlades.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 17.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående ändring i vissa delar av allmänna resereglementet den 27 juni 1929 (nr 210) jämte i ämnet väckta motioner. *Ändring i vissa delar av allmänna resereglementet.*

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr *Lindahl*: Herr talman! Med anledning av det föreliggande utskottsförslaget skall jag be att få anföra några synpunkter på den föreliggande frågan. Vad jag har att säga är icke någon invändning mot resereglementet i och för sig. Tvärtom är förslaget tillfredsställande, icke minst därför att i detsamma tillämpas den princip, som vi i debatten om statstjänarnas dyrtidstilllägg efterlyste här i kammaren. De högre tilläggen komma sålunda på de lägre traktamentena. Så långt är det alltså gott och väl.

Jag begärde emellertid närmast ordet för att påpeka, att förbättringen blir illusorisk för de personalgrupper, som i sin dagliga gärning alltfört stå utanför detta resereglemente och därför icke heller ha några som helst fördelar av förbättringen i detsamma. Jag syftar då på det förhållandet, att stora delar av banavdelningens personal vid statens järnvägar inrymmas under specialbestämmelser rörande bostadsorten. För denna personal är bostadsorten icke detsamma som för andra personalgrupper, alltså den ort där vederbörande bor, utan bostadsorten utsträcker för banavdelningens personal till att omfatta hela banmästaravdelningen. En banmästaravdelning varierar emellertid i längd och kan sålunda vara både 3, 4 och 5 mil lång. På dessa sträckor utgå alltså inga traktamenten för befattningshavare vid banavdelningen.

Ändring i vissa delar av allmänna resereglementet. (Forts.)

Men icke nog med detta. För en annan del av banavdelningens personal, nämligen reparatörerna vid såväl underhållet som vid den elektriska driften, är icke bara banmästaravdelningen bostadsort utan dessutom ett område, som sträcker sig tre mil räknat från banmästaravdelningens slut. Detta betyder att denna personalgrupp i regel får arbeta under sådana förhållanden, att resereglementet icke omfattar reperaturerna. Personalgruppen i fråga erhåller i stället en ersättning, som brukar benämnas matsäckskrona, eller en krona om dagen. Dessa befattningshavare, som kunna vara borta från hemmet 14—15 timmar om dagen, erhålla för denna tid en traktamentsersättning av en krona. Skulle vederbörande övernatta på främmande station, erhåller han en ersättning av 3 kronor, men då bortfaller matsäckskronan. Om man således för att ta ett exempel säger, att en stationskarl eller kontorist får order att tjänstgöra på främmande station, erhåller han ju ersättning enligt resereglementet, men om en reparatör reser från precis samma station som denne stationskarl eller kontorist och till samma plats som dessa och där utför sina åligganden, erhåller han en traktamentsersättning av bara en krona. Vederbörande erhåller alltså i ena fallet 8 à 10 kronor om dagen men i andra fallet endast en krona per dag.

Det är icke att undra på att den personalgrupp, som det här gäller, är missnöjd med detta förhållande och anser, att man blir styvmoderligt behandlad, att man är utsatt för mannamån o. s. v. Det vore därför synnerligen önskligt, om man i anslutning till den revision av resereglementet, som nu ägt rum, ville genom ändring av de specialbestämmelser som nu gälla för personal vid S. J. banavdelning söka bygga över den klyfta, som finns i fråga om ersättningen till olika befattningshavare vid statens järnvägar.

Jag kan naturligtvis i detta sammanhang icke ställa något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, men jag har genom protokollet velat rikta en vädjan till departementschefen, att han, när dessa frågor så småningom komma på tal, ville försöka få till stånd en utjämning till det bättre för de personalgrupper, som jag här i mitt anförande berört.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 18.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtande, nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande kapitalinvesteringar för budgetåret 1942/43 i statens allmänna fastighetsfond, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa lektorsprebendefastigheter i Växjö;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående räntan å ogulden köpeskilling för viss kronoegendom;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring av 3 § förordningen den 21 juli 1937 (nr 737) med vissa bestämmelser rörande till människoföda avsedd mjölk och grädde m. m.;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en lånefond för bevattningsanläggningar m. m.; och

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av ytterligare medel för utlämnande av krislån.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 19.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen beträffande jordbruksdepartementet gjorda framställningar om anslag till kapitalinvesteringar jämte i ämnet väckta motioner.

Anslag till kapitalinvesteringar, vilka äro jordbruksärenden.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren, att förevarande ärende skulle föredragas punktvis samt att vid föredragningen av de särskilda punkterna endast rubrikerna skulle uppläsas.

Punkterna 1—3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 4—7.

Lades till handlingarna.

Punkten 8.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 9.

Lades till handlingarna.

Punkten 10.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 11 och 12.

Lades till handlingarna.

Punkterna 13 och 14.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 15 och 16.

Lades till handlingarna.

Punkterna 17 och 18.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 19 och 20.

Lades till handlingarna.

Punkten 21.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 22.

Lades till handlingarna.

Punkterna 23 och 24.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 25.

Lades till handlingarna.

Punkten 26.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 27.

Lades till handlingarna.

*Anslag till
jordfonden.*

Punkten 28, angående jordfonden.

I statsverkspropositionen, kapitalbudgeten: bil. 7, hade Kungl. Maj:t under hänvisning till statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 3 januari 1942 under punkten 28 föreslagit riksdagen att till Jordfonden för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 1,000,000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte till jordfonden för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 1,000,000 kronor.

Vid denna punkt hade reservation avgivits

dels av herrar *Mannerskantz, von Stockenström, Carlström* och *Lundbom*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts framställning till jordfonden för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 500,000 kronor;

dels ock av herr *Liedberg*, utan angivet yrkande.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr Lundbom: Herr förste vice talman! Som kammarens ärade ledamöter kunna se, har jag och tre andra av riksdagens ledamöter avgivit en reservation vid denna punkt, och jag skall helt kortfattat understryka den motivering, som vi ha anfört i vår reservation.

När egnahemslånerörelsen tog sin början enligt beslut av 1934 års riksdag, ansåg man, att omkring 9,000 kronor skulle vara tillräckligt för att bygga upp ett arrendeegnahm. Så låg blev emellertid aldrig kostnaden, utan den översteg detta belopp med något tusental kronor. Jag kan inte exakt säga summan, men jag antar, att det i början gick på cirka 10,000 kronor för att bygga upp dessa egnahem. Inte ens då kunde man säga, att detta var särskilt billigt. Jag skall inte alls beröra, hur dessa byggnader i början blevo uppförda, ty det är ett annat kapitel, och därom kunna andra ledamöter inom kammaren vittna. Jag skall endast säga, att de blevo dåligt uppförda på en hel del håll, och därom ha vi förut här i kammaren fått bevis framförda.

Som tidsläget nu är ställa sig byggnadskostnaderna betydligt högre än i början. De belöpa sig nu på omkring 25,000 kronor, eller kanske t. o. m. ännu mera. Med anledning härav ha vi reserverat ansett, att det med dessa höga priser icke på något sätt går att framskapa några bärkraftiga arrendeegnahem. Om man till dessa byggnadskostnader ytterligare lägger jordvärdena och därtill att vederbörande kanske måste ta ett lån för inventarierna, kommer man nog upp till en summa på mellan 30 och 40,000 kronor, som dessa fattiga arrendeegnahemslantagare skola betala ränta på och amortera. Det finns åtminstone för mig ingen möjlighet att tro, att detta skall kunna gå. Man behöver endast tänka på hur dyra t. ex. inventarierna äro, exempelvis en häst eller en ko. En häst går för närvarande till kanske 1,500 kronor, och en ko kostar 6—700 kronor. För de 4,000 kronor, som man kan erhålla i inventarielån, få de sannerligen inte mycket inventarier. Om det sedan ytterligare, vilket jag hoppas inte skall ske, blir svårigheter med skörden, d. v. s. rentav nödår — det ser inte så värst lovande ut, åtminstone för tillfället, men läget kan ju förbättras — då måste arrendeegnahemsinnehavaren söka kris-

Anslag till jordfonden. (Forts.)

lån, och han ådrager sig därigenom ytterligare skuldsättning. Den överhängande skulden blir då så pass stor, att man måste fråga sig, hur han skall kunna klara sig. Jag vet t. ex. arrendeegnahem inom mitt län, som ha tillgångar på exempelvis 14,000 kronor och skulder på 15,000 kronor, eller tillgångar på 4,000 kronor och skulder på 10,000 kronor, eller tillgångar på 6,000 kronor och skulder 10,000 kronor, eller tillgångar på 4,000 kronor och skulder på 6,000 kronor. Hur skola dessa stackars människor kunna klara sig på dessa arrendeegnahem?

Besparingsberedningen har i sitt yttrande ansett, att denna verksamhet helt bör nedläggas. Motiveringen härför finns på sid. 20 och 21 i utskottsutlåtandet. Så långt ha inte vi reservanter velat gå, utan vi ha endast föreslagit ett inställande av verksamheten tills vidare, d. v. s. under de tider, som nu råda, och detta kan, anse vi, vara i hög grad befogat. Statskontoret har också påpekat, att en inskränkning bör göras. Kontoret har visserligen inte direkt sagt, att man skulle nu för tillfället sätta alldeles stopp för verksamheten, men kontoret har i alla fall varit tveksamt. Utskottet ävensom egnahemsstyrelsen ha funnit det angeläget, att dessa pengar skola anslås till arrendeegnahemsfonden och jordfonden. Jag vet att detta är egnahemsstyrelsens högsta önskan, och jag kan mycket väl förstå herr Anderssons i Tungelsta inställning till frågan, då han sitter med i egnahemsstyrelsen. Även statsrådet har haft någon betänksamhet och ansett, att man bör se försiktigt på saken. Jag måste säga att riksdagen gör faktiskt ingen skada genom att under nuvarande situation icke anslå mer än vad reservanterna föreslagit, nämligen 500,000 kronor till jordfonden. Den punkt, som vi nu behandla, punkt 28, avser nämligen medel, som användas även till andra ändamål än till inköp av jord till arrendeegnahem. Denna punkt i utlåtandet är i motiveringen hopkopplad med punkt 29, och därför kan man knappast tala om punkt 28 utan att även beröra punkt 29. Riksdagen gör, som sagt, ingen skada genom att icke anslå medel. Vi spara en miljon kronor, och vi rädda kanske några fattiga människor från att bli ännu fattigare. Sådan är åtminstone min uppfattning i denna sak, och jag skulle vilja se de personer i ansiktet, som i dessa tider våga sig på att ta ett arrendeegnahem. Göra de det, står det nog på något sätt inte riktigt rätt till i huvudet på dem. Det kan ju dock finnas en och annan, som vågar sig på detta, och vi reservanter ha genom vår reservation velat försöka rädda dem från ett elände.

Jag skall till sist endast påpeka, att arrendeegnahemsrörelsen icke utvecklats sig till någon särskilt storartad affär. Det finns ju inte mer än 318 arrendeegnahem i Sverige för närvarande, och verksamheten skulle ju endast vara ett försök. Jag tror för min del att det blir ett ganska dyrbart försök för staten.

Jag skall emellertid inte uppehålla tiden längre, utan jag ber att få yrka bifall till vår reservation.

Herr Andersson i Tungelsta: Herr förste vice talman! Som kammarens ledamöter behagade finna, har ju redan Kungl. Maj:t ganska avsevärt beskurit det anslag, som det här är fråga om. När egnahemsstyrelsen under förra hösten till Kungl. Maj:t framställde sina anspråk om anslag till dessa fonder, begärde man till jordfonden 2 miljoner kronor och till arrendeegnahemsfonden 1 miljon kronor. Kungl. Maj:t har emellertid nedskurit dessa anslag till 1 miljon, respektive 500,000 kronor. Reservanterna äro emellertid inte nöjda med denna nedskärning, utan de önska, att dessa anslag skola, när det gäller arrendeegnahemsfonden helt skäras ned, och när det gäller jordfonden, minskas till 500,000 kronor. Hos en del av reservanterna torde denna inställning inte

Anslag till jordfonden. (Forts.)

vara nyss påkommen. Om jag inte minns fel, har man åtminstone på vissa håll här i riksdagen och även i jordbruksutskottet alltid varit avogt inställd till denna verksamhet. Man anser väl tidpunkten nu vara lämplig för att definitivt få denna verksamhet inställd. Man hänvisar då i första hand till de höga byggnadskostnader, som för närvarande råda, och det tycks, som om dessa höga byggnadskostnader äro användbara till mångahanda ting. Byggnadskostnaderna kan man använda som argument både i det ena och det andra avseendet. Det är naturligtvis riktigt att kostnaderna för arrendeegnahmets bebyggelse äro avsevärt högre nu, än de voro då denna verksamhet började. Men jag tror inte att det är riktigt att göra en direkt jämförelse mellan de kostnader, som man hade för bebyggelse av ett sådant ställe 1935, och de kostnader, som man för samma ändamål har i dag. Det är väl nämligen så, att standarden beträffande byggnaderna har åtskilligt förbättrats sedan dess, och det är något som man bör ta hänsyn till i detta fall. Dessa höjda byggnadskostnader äro ju för övrigt inte någonting som är speciellt begränsat till arrendeegnahmebebyggelsen, utan de ökade byggnadskostnaderna göra sig ju gällande även beträffande all annan bebyggelse, såsom byggande av jordbruksegnahem och jordbruksfastigheter. Då det gäller bostadsbyggande och förbättring av bostäder ha ju statsmakterna under det senaste året anslagit mycket betydande belopp. Denna subvention avses ju under nästa budgetår bli avsevärt utökad.

Man erinrar nu om att dessa arrendeegnahem, färdiga och bebyggda, kosta staten så mycket att det inte är möjligt att försälja dem och därvid ens tillnärmelsevis få tillbaka de nedlagda pengarna. Det är naturligtvis riktigt att man inte kan få tillbaka alla de pengar, som äro nedlagda, utan det måste bli en viss subvention. Jag vill emellertid erinra om, att när egnahemsstyrelsen 1941 gjorde en uträkning av hur mycket staten skulle behöva förlora, därest staten vid det tillfället skulle ha försålt samtliga de arrendeegnahem, som funnos färdigställda, kom man till det resultatet, att statens förlust skulle inskränka sig till ungefär 3,000 kronor per ställe. Detta är visserligen en högst preliminär beräkning, men den ger en viss bild av vilka belopp det här rör sig om. Det är nämligen ingalunda på det sättet, att staten på denna verksamhet har förlorat stora summor. I verkligheten inskränka sig nog förlusterna hittills till ganska blygsamma belopp.

Det har nu vidare framhållits, att denna verksamhets sociala betydelse inte har blivit den, man räknat med eller väntat sig, därför att det endast är ett fåtal människor, som kunnat komma i åtnjutande av de förmåner, som onekligen ligga i att erhålla ett sådant arrendeegnahem. Gentemot detta vill jag säga, att i varje fall ha de människor, som önska bli arrendatorer på ett sådant ställe, en helt annan uppfattning än herr Lundbom. Det är nämligen så att människor stå i kö och söka dessa arrenden för varje ställe, som blir arrendeledigt. Jag tror inte att den omständigheten, att de på detta sätt önska erhålla ett sådant jordbruk under de villkor, som äro stipulerade, beror på att det är något fel på dem å huvudets vägnar, vilket herr Lundbom tycktes antyda. De äro säkerligen i många fall lika kapabla att utföra ekonomiska beräkningar som kanske herr Lundbom. Det torde vara så, att det här gäller en viss grupp av människor, som icke ha någon möjlighet att på annat sätt erhålla ett självständigt jordbruk än med hjälp av dessa lån. Det finns en kategori av jordbruksarbetare och jordbrukarsöner och med dem jämställda, vilka icke själva äga de ekonomiska resurser eller kunna skaffa sig den säkerhet, som behövs för att starta ett eget jordbruk. För att hjälpa sådana personer till ett självständigt jordbruk, som de kanske många gånger äro mycket lämpade att sköta, har man inrättat denna arrendeegnahmeverksamhet. Nu kan man

Anslag till jordfonden. (Forts.)

visserligen säga, att det endast är ett ringa fåtal, som kommit i fråga. Det var endast 318 ställen, som förra året voro utlämnade till arrendatorer. Det är ju dock 318 olika ställen och jordbruk, och det torde inte även ur sociala synpunkter vara alldeles betydelselöst, att man kunnat hjälpa så pass många förtjänstfulla jordbrukare till ett självständigt ställe.

Nu säger herr Lundbom att det sker ingen skada, om riksdagen här följer reservanternas. Jag är inte alldeles så säker på den saken. Egnahemsverksamheten har här nämligen sin uppgift att fylla, vilken i stor utsträckning även består och bör bestå i att man förbättrar de jordbruk, som redan finnas, genom att ge dem mera jord. Då händer det många gånger, att egnahemsverksamheten måste ta i anspråk ställen eller jordbruksområden, vilka delvis kunna användas till förbättring av ofullständiga jordbruk, men som lämpligen även böra användas för bildande av ett eller kanske t. o. m. flera självständiga jordbruk. Under sådana förhållanden skulle det vara mycket svårt att på ett tillfredsställande sätt kunna klara av den saken, om man saknar den möjlighet, som egnahemsverksamheten nu har, att beträffande sådana områden kunna bilda ett självständigt jordbruk genom att göra ett arrendeegnahm av detta område. Med den beskärning av anslaget, som nu har föreslagits, är det ju endast en ringa del av den verksamhet, vilken tidigare bedrivits, som i fortsättningen kan bedrivas. Då torde det väl vara skäl att man inte går längre än vad Kungl. Maj:t gjort utan anslår de medel, som man från Kungl. Maj:ts sida har ansett sig böra föreslå.

Jag hemställer, herr talman, med anledning av vad jag nu anfört, om bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herr *Gustafson* i Vimmerby.

Herr Carlström: Herr förste vice talman! Då, som herr Lundbom redan har påpekat, besparingsberedningen på sin tid tog upp frågan om dessa arrendeegnahm, var det en av de punkter, där man ansåg, att en besparing kunde ske utan att några egentliga skäl för olägenheter härav från något håll skulle kunna framföras. Det är uppenbart att då det gäller nionde huvudtiteln, är det — som situationen för jordbruket nu är — inte stora risker för att vi skola våga oss på att göra några nedskärningar. Men då det gällde just denna arrendeegnahmverksamhet, ansåg man, som sagt, att det utan några större olägenheter kunde ske en inskränkning. Man hade ju nämligen ännu på den tiden den tanken här i landet, kanske också i riksdagen, att man borde söka åstadkomma besparingar, där sådana kunde ske.

Nu kunna ju olika motiv för bibehållande av denna verksamhet anföras. Jag har hört en del personer säga, att man bör fortsätta med arrendeegnahmerna bl. a. ur den synpunkten, att de äro ett bra exempel på hur dåligt jordbruk bär sig eller på vilka svårigheter det är för jordbrukarna att kunna ordna byggnadsfrågan. Ett annat skäl, vilket herr Andersson i Tungelsta var inne på, är det sociala. Han påstod, att det faktum, att man under sju års tid — alltså från 1934 fram till nu — har kunnat framskapa 318 arrendeegnahm, var en sak av social betydelse. Herr Andersson i Tungelsta sade också, då han berörde herr Lundboms yttrande att de som nu sökte skaffa sig arrendeegnahm inte voro så väl funtade å huvudets vägnar, att det nog inte var så farligt med den saken. Man stod nämligen i kö för att få komma med, då det gällde dessa arrendeegnahm. Jag tror nog, att om man skall göra några anspelningar på hur det står till å huvudets vägnar, får man göra det beträffande dem, som söka förklara, att denna verksamhet är av social betydelse.

Anslag till jordfonden. (Forts.)

Emellertid är det klart att då man gått in för en viss anordning här i riksdagen, är det ganska besvärligt att komma ifrån den väg, man en gång slagit in på. Då herr Andersson i Tungelsta sade, att man från visst håll hela tiden varit avog mot denna verksamhet, tror jag nog att detta inte var riktigt uttryckt. Däremot var man redan när denna verksamhet startade på skilda håll betänksam för hur den skulle komma att slå ut. Jag erinrar mig särskilt att jordbruksutskottets dåvarande gamle hedervärde ordförande var ganska fundersam. Emellertid är det, som sagt, ganska svårt att koppla av en rörelse, när den kommit i gång. Då herr Lundbom påpekade, att byggnadskostnaderna vid arrendeegnahemmen nu röra sig omkring 25,000 kronor — det skall gärna medges att arrendeegnahemmen numera äro något större än de man räknade med vid starten — och att det alltså är svårt att förränta byggnadskapitalet på dessa jordbruk, säger herr Andersson i Tungelsta gentemot detta, att byggnadskostnaderna kunna användas som argument till litet av varje. Men här kan man icke förbigå detta argument, därför att byggnadskostnaderna äro ju ändå den verkligt stora posten, då det gäller anskaffningskostnaden. Det är alldeles uppenbart att man här måste räkna med dessa kostnader, även om man inte gör det av illvilja, och det hjälper inte, att man säger att dessa byggnadskostnader kunna användas från skilda håll som argument mot arrendeegnahemmen. Vi kunna ändå inte komma ifrån dem. Kan herr Andersson i Tungelsta hitta på något sätt, på vilket man kan bringa ned dem? Det skulle i så fall vara förståndigare framföra det i detta sammanhang. Det är väl nämligen tydligen, att så länge dessa byggnadskostnader hållas uppe, kommer det att bli svårt för jordbrukarna att kunna förse sig med nödiga byggnader för jordbruket. Det blir svårt både för de enskilda och för staten att undvika förluster till följd av dessa byggnadskostnader.

Nu är det påtagligt, att en och annan av dessa arrendeegnahemsarrendatorer, som kommit till under denna verksamhets tidigare år och som kunna ha köpt in lägenheterna i fråga, kanske kunnat klara sig rätt bra, därför att anskaffningskostnaderna på den tiden voro relativt hyggliga. Men om det går några år och de under senare åren tillkomna arrendehemmen få i någon mån förfalla eller också staten får hålla byggnaderna i stånd, oavsett det lilla arrendatorn är skyldig att göra vid dem, är det klart, att det uppstår förlust för staten. Går en byggnad ned i värde, är det uppenbart, att arrendatorn inte kan betala det pris, som anskaffningskostnaderna betingade, och då uppkommer också förlust. Det är som jag sade i början av mitt anförande tämligen klart, att på detta område kan man gå in för en besparing utan att det medför olägenheter på något håll. Men stämningen är ju sådan här i riksdagen, att man inte gärna kan vinna förståelse för några synpunkter, som gå i den riktningen, att man skall försöka tillämpa större sparsamhet.

En annan sida av saken, som man kanske i detta sammanhang kan peka på, är statens sätt att överhuvud taget handhava sin jordbruksrörelse. Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet framlägger varje år för riksdagen ett knippe förslag till försäljning av kronoegendomar, vilkas hus i regel ha totalt fått förfalla. När det läget uppkommer, anser staten att det är tid att hembjuda dem till arrendatorn, som då kan bli i tillfälle att köpa en egendom för ett ganska hyggligt pris. Finnes det skog på densamma föreligger åtminstone möjlighet att ur denna skaffa virke till byggnaderna, och då kanske arrendatorn kan klara sig bra, om han får inköpa egendomen. Om man alltså å ena sidan kan säga, att staten är sämsta tänkbara förvaltare av mindre jordbruk, är det ganska egendomligt, att staten å andra sidan är så mån om att skaffa fram nya jordbruk, som i varje fall så länge de inte försålts till

Anslag till jordfonden. (Forts.)

arrendatorerna stå under statens förvaltning. Jag tycker att den ena handen i någon mån bör veta vad den andra gör.

Det är naturligtvis lönlöst att tänka sig att få kammaren med på reservationen, men i alla fall anser jag mig skyldig att instämma i det förslag, som herr Lundbom här framställt, nämligen om bifall till den av herr Mannerskantz m. fl. på denna punkt avgivna reservationen.

Herr Liedberg: Herr talman! Vid de flerfaldiga tillfällena, då arendeegnehemsbildningen har diskuterats här i kammaren, har jag för min del ingalunda stuckit under stol med mina kritiska synpunkter på denna verksamhet.

Det är icke verksamhetens syfte, som i och för sig förefaller mig kritiserbart. Tvärtom skulle denna verksamhet, om den hade genomförts på det sätt man från början hade tänkt sig, kunnat fylla en god och kanske till och med viktig uppgift. Men ända sedan det första verksamhetsårets berättelse förelåg, har det framgått att de beräknade kostnaderna ingalunda ha kunnat hållas. Det har redan i den debatt som förekommit nämnts siffror i detta avseende — man beräknade ju, att iordningställandet av ett dylikt arrendeegnahem från början skulle kräva 9,000 kronor, men denna kostnad har numera sprungit upp till 25,000 kronor eller däröver, varvid jordvärdet icke medräknats. Det har alltid förefallit mig, som om man, när man bedömer resultatet av denna verksamhet och jämför det med kostnaderna, inte bara får se till om verksamheten i och för sig kan vara behjärtansvärd, utan man får icke mindre, ja, kanske framför allt se till huruvida pengarna användas på rätt sätt, d. v. s. huruvida det inte finns andra metoder, på vilka man kan främja ungefär motsvarande syfte på ett effektivare sätt, med andra ord få ut mera av det nedlagda kapitalet.

Herr Andersson i Tungelsta, som har gjort sig till speciell talesman för utskottets ståndpunkt, förmenade, att byggnadskostnaderna, denna dominant faktor när det gäller iordningställandet av dessa egnahem, kunna användas såsom argument för både det ena och det andra, som han uttryckte sig. Ja, herr Andersson i Tungelsta, det är nu faktiskt så, att man kommer inte förbi ett argument, som samtidigt är en realitet. Det är en realitet, som den enskilde i vanliga fall får dra konsekvenserna av, och i detta fall blir det staten, som förr eller senare också får göra det.

Staten har inte förlorat några pengar på denna verksamhet, säger herr Andersson i Tungelsta vidare. Nej, för all del, detta behöver inte ske, så länge man kan låna ut pengar och utan att räkna med en viss förräntningsprocent. Jag kan inte säga exakt vad denna uppgår till för närvarande, men jag kan understryka vad som refererats i jordbruksutskottets utlåtande, nämligen att man från ifrån början beräknade 4.2 procent har kommit ned ända till 2.38 procent. Man har för de hittills iordningställda 318 arrendeegnahemmen räknat med en medelprocent av 3, men samtidigt har man måst konstatera, att för de senast upplåtna arrendeegnahemmen förräntningsprocenten är lägre — om den ligger vid 2.38 eller någon annanstans kan jag inte exakt säga. Men märk väl, då beräknar staten ingenting för avskrivning av byggnadsbestånd och ingenting för det underhåll av detta byggnadsbestånd, som förr eller senare måste komma. Under sådana förhållanden kan man mycket väl stå här och säga, att staten inte har fått vidkännas några förluster på denna verksamhet. Nej, det har den kanske inte gjort, så länge man lånar ut pengarna till vilken ränta som helst och inte tar med i räkningen vad som komma skall. Men att förlusten kommer, är matematiskt säkert — det lär inte ens herr Andersson i Tungelsta kunna bestrida — om inte förr så kommer den när dessa delvis ganska dåligt uppförda hus skola byggas om.

Anslag till jordfonden. (Forts.)

Jag hör inte till dem som mena, att det är så synd om dessa arrendeegnehemsbebyggare. Jag kan inte tycka, att det är synd om människor som äro medellösa — det är nämligen de medellösa som skola ha företräde till dessa arrendeegnahem — i vilkas händer sättes ett fixt och färdigt hem på landet, med byggnader och jord och till och med rörelsekapital. Jag kan inte tycka att det är synd om dem på något sätt, utan jag måste tvärtom säga, att de ha kommit i en relativt förmånlig belägenhet, även om anmärkningar mot hus och dylikt förekommit ibland. Det förvånar mig inte alls, att folk står i kö för att komma i besittning av dessa arrendeegnahem. Men om man å ena sidan konstaterar, att man har åstadkommit dessa 318 arrendeegnahem — kanske det är flera just nu — och för detta ändamål satsat över 12 miljoner kronor hittills, måste man å andra sidan — jag återkommer till detta — ställa sig frågan: Är det bästa sättet att ordna för 318 familjer eller skulle man kanske inte på ett annat sätt ha kunnat ordna det bra för många, många flera.

Herr talman! Jag har för min del till utskottets utlåtande fogat en blank reservation. Det hade med den inställning till frågan som jag har kanske varit ganska naturligt, om jag hade sällat mig till reservanterna för avslag. Om jag inte har gjort det, beror det närmast därpå, att det förefaller som om departementschefen själv hade en ganska kritisk syn på saken. Hans uttalande till statsrådsprotokollet är ju också restriktivt. För min del har jag ansett, att utskottet borde ha använt ett snävare skrivsätt och mera understrukit besparingsberedningens uttalande. Utskottet borde — om jag får uttrycka saken på det viset — icke motsatt sig Kungl. Maj:ts förslag men ingalunda så pass oreserverat som skett biträtt detsamma. För min del hoppas jag, att Kungl. Maj:t följer denna fråga noga och uppmärksam och att Kungl. Maj:t även tar konsekvenserna av de ständigt stegrade kostnader, som vi blott ha att konstatera, på så sätt, att om inte byggnadskostnaderna kunna komma ned till skälig nivå på landsbygden, Kungl. Maj:t också kommer att avveckla denna rörelse.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr **Andersson** i Tungelsta: Herr talman! Med anledning av herr Liedbergs yttrande vill jag fästa kammarens uppmärksamhet på att jag i mitt anförande inte yttrade mig så, att staten inte skulle behöva förlora något på denna verksamhet. Jag sade i stället, att denna verksamhet hittills inte har medfört några större eller mera omfattande förluster för det allmänna, och det torde vara riktigt.

När herr Liedberg säger, att det finnes säkerligen bättre och ändamålsenligare sätt att med tillgängliga resurser hjälpa de människor, som man genom dessa arrendeegnahem vill hjälpa, ber jag att få efterlysa det sätt, varpå herr Liedberg menar att man skulle hjälpa dem. Jag har för min del inte hört något uppslag vare sig från herr Liedberg eller någon annan, som går ut på att man på ett annat och bättre sätt skulle kunna hjälpa dessa människor.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jag delar den uppfattning, som under debatten kommit till uttryck, att man under tider, då kostnaderna för dessa arrendeegnahem äro exceptionellt höga, bör gå fram med mycket stor försiktighet. Därför har jag redan i propositionen prutat på det belopp, som begärts för detta ändamål. Jag anser emellertid att reservanternas uttalande, att man inte behöver lämna något anslag till arrendeegnehemsfonden, inte är befogat. Det kan ju till exempel finnas kronoegendomar, vilkas byggnader äro slut och beträffande vilka man vid en undersökning finner att de topografiska förhållandena äro sådana, att egendomarna ifråga inte lämpligen böra brukas som en enhet. När en så-

Anslag till jordfonden. (Forts.)

dan egendom sedan skall nybebyggas — vare sig den skall bibehållas som enhet eller om det skulle befinnas vara bättre att dela upp den i ett par mindre fastigheter — är det lämpligt för egnahemsstyrelsen att ha detta anslag disponibelt.

Sedan är det en annan sak, som gör att det kan vara av vikt att egnahemsstyrelsen inte helt behöver sluta med verksamheten, nämligen att egnahemsstyrelsen hittills, åtminstone under sista tiden, har bedrivit sin byggnadsverksamhet med tillhjälp av genom månadskontrakt anställda personer och följaktligen inte är beroende av svängningarna på byggnadsmarknaden, vilka ta sig olikartade former på olika platser i landet. Om egnahemsstyrelsen genom att medel nu anslås kan fortsätta verksamheten i minskad omfattning, innebär det, att egnahemsstyrelsen kan bibehålla de nu anställda i sin tjänst och således inte behöver entlediga dem. Det är även av denna anledning som jag har hemställt om ett visserligen nedprutat belopp, mindre än egnahemsstyrelsen hade begärt men ändå så stort, att egnahemsstyrelsen skulle kunna följa sin verksamhet i viss utsträckning.

Jag tror därför att utskottet förfarit riktigt, då det tillstyrkt det anslag, som begärts i propositionen, och samtidigt uttalat, att stor försiktighet måste iakttagas med hänsyn till de höga byggnadskostnaderna. Detta gäller nog icke minst med hänsyn till materialkostnaderna, som även ha stigit. Det är för övrigt icke allenast arrendeegnahemmen, som äro ekonomiskt svårt ställda på grund av de höga byggnadskostnaderna, utan detta gäller tyvärr även beträffande andra jordbruk, där nya byggnader äro behövlige. Jag tror därför att det är riktigt, om kammaren följer utskottets förslag.

Herr Liedberg: Herr talman! Herr Andersson i Tungelsta efterlyste andra sätt, på vilka man kunde främja syftet att skapa flera egnahemslägenheter åt människor i små omständigheter. Jag vill erinra herr Andersson i Tungelsta om att vi ofta i utskottet — jag skulle tro under årens lopp även i kammaren — ha ventilerat detta problem. Jag har för min del upprepade gånger framhållit, att när det ställer sig så dyrt, som det nu faktiskt gör att upplåta iordningställda jordbruk till medellösa, kan det föreligga skäl att förhjälpa så många flera lantarbetare eller jordbrukarsöner med små besparingar till egnahem. Det är faktiskt inte så alldeles givet utan tvärtom ganska tveksamt om det kan vara rätt, att, när man har att *välja mellan* en kategori av folk med sparmedel — visserligen i och för sig kanske otillräckliga — men som skulle kunna förhjälpas till ett eget hem, om statens stöd i form av egnahemslån och dylikt stod till förfogande, *och* medellösa, vilka denna verksamhet främst gäller, *lämna företräde åt* de medellösa och säga, att det är de som i första hand skola komma i fråga. Jag förmenar att i allmänhet är det så, att den, som har lyckats samla ett låt vara mycket blygsamt sparkapital, har större utsikter att slå sig fram på ett jordbruk än den låt oss säga jämnåriga kamrat, som aldrig har lyckats lägga undan en slant. Den, som är medellös, kommer icke därför i ett sämre läge. Teoretiskt sett kan man väl säga, att om den, som kommit det trappsteget fram att han lyckats lägga undan en slant, med statens hjälp kan förvärva ett eget hem, så kan hans tidigare plats ersättas av den medellöse. Det förefaller mig emellertid som sagt tveksamt, om den medellöse absolut skall premieras framför den, som visat viss duglighet och förmåga att hjälpa till själv att skapa förutsättningar för den hjälp till självhjälp, som hela denna rörelse egentligen syftar till.

Herr Carlström: Herr talman! Av departementschefens yttrande framgick ju, att han ansåg, att denna egnahemsverksamhet kunde betraktas såsom någon slags upptagningsanstalt för sådana större kronoegendomar, som måste försäljas

Anslag till jordfonden. (Forts.)

på grund av förfallna byggnader, och att man önskade klarera den saken genom att stycka dem till arrendeegnahem. Det kan naturligtvis ligga något i det, men å andra sidan undrar jag, om det verkligen är en klok politik från statsmakternas sida att låta byggnaderna å kronoegendomarna förfalla för att sedan genom en sådan institution reparera detta. Det vore synd om statens egendomar, i händelse de skulle falla under den tillärnade vanhävdslagen.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Byggnaderna behöva väl icke vara förfallna, därför att de någon gång behöva byggas om. Även om de underhållas under en följd av år, så måste de väl ändå någon gång göras om. Vad jag syftade på var de fall, då detta inträffar.

Herr **Andersson** i Tungelsta: Herr talman! Jag vill endast fästa herr Liedbergs uppmärksamhet på att förekomsten av möjligheten att bilda arrendeegnahem icke på något sätt innebär, att sådana, som vilja starta egna hem med hjälp av egnahemslån, icke skulle få göra det. Ingen av dem blir lidande, därför att det även finns möjlighet att bilda arrendeegnahem. De, som enligt herr Liedbergs ståndpunkt bli lidande, äro de, som sakna sådana egna resurser, att de icke kunna skaffa sig ett vanligt eget hem. De bli ställda utanför helt och hållet, därest man icke har denna möjlighet att ge dem ett arrendeegnahem och därmed möjlighet att bli självständiga jordbrukare.

Herr **Andersson** i Löbbo: Herr förste vice talman! Jag ber först att få meddela, att jag i huvudsak delar herr Carlströms uppfattning i ett avseende, nämligen när han påtalar inkonsekvensen mellan å ena sidan statens jordförsäljningar och å andra sidan statens jordförvärv och byggnadsverksamhet vid jordbruk. Jag har också för min del kunnat konstatera, att därvidlag efter vad jag kan begripa föreligger en egendomlig oöverensstämmelse. Den saken behöver dock icke i och för sig ha sammanhang med arrendeegnahemsverksamheten som sådan.

Då jag hörde reservanternas förste talesman yttra sig i frågan, så framperade det mig, att han så starkt underströk, att situationen för arrendeegnahemsarrendatorerna skulle vara till den grad dålig, att det rent av vore en gård av försynthet från reservanternas sida att skydda flera människor för att komma i ett dylikt elände. Detta resonemang måste vara fullständigt felaktigt. Jag ber därvidlag endast att få understryka vad som förut under debatten har påpekats, nämligen att arrendeegnahemsarrendatorerna dock ha vissa förmåner, som vanliga arrendatorer icke ha. Visserligen är klientelet av den beskaffenhet, att det i regel är fattiga människor, som börja sitt arbete som jordbrukare, men de äro i det fallet icke ensamma. Det finns andra jordbrukare, som med två tomma händer ha kunnat arbeta sig upp genom ihärdighet och omtänksamhet.

Jag hyser för min del den uppfattningen, att arrendeegnahemsverksamheten har en viss social betydelse, dock utan att på något sätt överskatta densamma. Jag vill icke förneka, att vissa fula sidor vidlåda verksamheten. Jag menar icke, att de, som ha hand om organisationen och utlåningen, skulle ha felat, utan jag syftar närmast på de orimligt höga byggnadskostnader, som i vissa fall ha kunnat konstateras. Men man skall dock icke förneka arrendeegnahemsverksamhetens sociala betydelse, även om den som sagt icke bör överskattas.

Jag kan alltså för min del icke biträda förslaget om att inställa denna verksamhet, och jag har ett ytterligare motiv härför. Vad är det som sker genom denna arrendeegnahemsverksamhet? Här startar staten jordbruk genom att förvärva jord för priser, som icke ligga precis i överkant, utan för priser, som i stort sett kunna anses skäligen. Staten bebygger dessa fastigheter icke med

Anslag till jordfonden. (Forts.)

några överdrivna lyxhus utan med ordentliga hus, ordentliga bostäder både för människor och kreatur. Staten arrenderar sedan ut de iordningställda jordbruken till hugade jordspekulanter för ett arrende, som väl icke efter vanlig bankränta förräntar det investerade kapitalet, men som ur olika utgångspunkter kan anses vara skäligt. Dessa egnahemsarrendatorer få sedan tillgång till rörelsekapital genom fördelaktiga lån från statens sida. Det gäller alltså här en jordpolitisk verksamhet, där staten genom nyförvärv, nybyggnader och rörelsekredit investerar ett kapital för att skapa fullständiga jordbruk av typiska familjejordbruks storlek och karaktär. Jag kan icke för min del finna annat än att man här har ett värdefullt åskådningsmaterial beträffande förräntningen och lönsamheten av investeringar i nya svenska jordbruk. Jag ber kammarens ledamöter lägga märke till att jag säger investeringar i nya jordbruk, d. v. s. nybildningar.

Nu skall jag gärna medge, att bilden icke blir riktigt representativ och icke riktigt karakteristisk. Den blir icke representativ, därför att staten arrenderar ju icke ut dessa arrendeegnahem till det belopp, som skulle svara mot gängse bankränta å investerade medel, och den blir framför allt icke representativ, därför att de människor, som slå sig ned på dessa egnahem, sakna vid starten den ekonomiska ryggrad, som en stor mängd andra jordbrukare ha. Den blir icke heller representativ, därför att arrendeegnahemmen i regel sakna skogstillgångar. Jag tillhör dem, som hysa den mycket bestämda övertygelsen, att en av de bästa förutsättningarna för att här i landet driva ett jordbruk, som klarar innehavaren och föder sin familj, är kombinationen av skogs- och jordbruk.

Trots dessa reservationer, som jag här har gjort beträffande representativiteten av ifrågavarande åskådningsmaterial, kan jag likväl icke underlåta att stryka under, att här finns ett åskådningsmaterial beträffande vad förräntningen kan bli vid bildandet av nya jordbruk, ett åskådningsmaterial, som har sitt betydande värde.

Detta mitt resonemang för mig fram dithän, att jag tycker, att vi efter detta korta tidsskede icke skola avbryta denna verksamhet. Tvärtom böra vi fortsätta med den. Sedan blir det kommande tiders sak att konstatera, hur verksamheten har utfallit. Jag tror icke, att arrendeegnahemsverksamheten för arrendatorernas del inneburit ett misslyckande. Jag finner tvärtom, att densamma för deras del i största utsträckning varit en lyckad social jordpolitik. Om den sedan innebär en ekonomisk affär för statens del, ja, det skall jag icke räkna på i dag, utan det skall jag, om jag får leva och finns kvar här i riksdagen, be att få återkomma till i framtiden. Det finns egentligen icke någon anledning att i större utsträckning nu ta upp en diskussion härom.

Jag har velat anföra detta för att framhålla, att dels de jordpolitiska synpunkterna, dels värdet av arrendeegnahemsverksamheten såsom åskådnings- och illustrationsmaterial innebär för mig mer än tillräckligt motiv för att biträda utskottets förslag.

Herr Liedberg: Herr talman! Herr Anderssons i Tungelsta replik påkallar ett bemötande från min sida. Herr Andersson i Tungelsta påstod, att ingen på grund av arrendeegnahemsverksamheten blir lidande, när det gäller att erhålla egnahemslån. Alla, som ha hört till ifrågavarande kategori, ha kunnat få sina önskemål tillgodosedda oberoende av arrendeegnahemsverksamheten. Ja, detta kan ju på sätt och vis vara rätt, men jag undrar, om vi icke skola syna den saken litet närmare i sömmarna. Herr Anderssons i Tungelsta uttalande innebär ju faktiskt, att man icke skulle ha haft någon möjlighet att använda

Anslag till jordfonden. (Forts.)

låt oss säga dessa cirka 12 miljoner kronor på ett förnuftigare sätt än detta. Det skulle enligt herr Andersson i Tungelsta icke funnits någon möjlighet att ytterligare stödja egnahemsverksamheten i övrigt, och eftersom denna möjlighet icke funnits, är det fullt i sin ordning, att man använder dessa 12 miljoner kronor till något annat och ekonomiskt sett mer oförnuftigt ändamål. Jag har mycket svårt att förstå detta. Herr Andersson i Tungelsta vet ju, hur ofta vi här i kammaren diskuterat exempelvis låneräntan för egnahemslåntagare, och hur man därvid har framhållit de statsfinansiella betänkligheterna mot att jämka denna låneränta, som på sin tid i förhållande till det dåtida ränteläget var ganska hög. Det har man sagt sig icke ha råd till. Jag vill erinra herr Andersson i Tungelsta om den stora sparsamheten på sin tid i fråga om premiälånen. Man hade icke råd att öka dem, men i detta fall har man ansett sig ha råd att kasta ut 12 miljoner kronor under loppet av åtta år. Jag tror icke jag behöver fortsätta för att övertyga herr Andersson i Tungelsta om att det nog kan finnas vissa skäl för min uppfattning i denna fråga.

Herr Andersson i Löbbo talade om önskvärldheten att ha denna rörelse såsom åskådningsmaterial för att så småningom få klarhet över förräntningen av i nya jordbruk investerade medel. Ja, det förstår jag, och det är väl en av anledningarna till att jag har en blank reservation i stället för att direkt yrka avslag. Men nog förefaller det mig, som om vi hade exempel nog, ifall nuvarande omkostnader skola bestå. När det kostar 25,000 kronor bara att iordningställa jordbruket och jorden dessutom kostar låt mig säga 10,000 à 15,000 kronor, så att vi komma upp i en totalkostnad på kanske 35,000 eller 40,000 kronor för ett arrendeeignahem, då tror jag icke, att vi behöva ha flera exempel på hur dålig förräntningen blir vid investering i jord på sådana villkor. Då få vi nog be departementschefen att taga under allvarligt övervägande att avveckla rörelsen, så länge sådana förhållanden vara.

Herr **Gustafson** i Vimmerby: Herr talman! Jag har tidigare instämt med herr Andersson i Tungelsta och kunde kanske ha nöjt mig därmed. Det förefaller emellertid, som om man från reservanternas sida här ville draga ut konsekvenserna alltför långt. Jag skall för min del gärna medge, att byggnadskostnaderna på landsbygden numera nått sådan höjd, att det i och för sig icke är lätt att bedriva denna verksamhet i den omfattning och på det sätt, som man ursprungligen hade avsett att göra. Enligt mitt sätt att se finns det emellertid åtskilligt fog för att man ändå icke skall helt nedlägga denna verksamhet under de nuvarande tiderna. Vad som i det fallet främst föresvävar mig är den omständigheten, att det ju ibland finns en hel del ofullständiga jordbrukshemman på en viss ort. Det är då ett naturligt önskemål att söka förstärka de jordbruk, som äro ofullständiga, genom att skapa möjligheter för dem att få tilläggsjord. Det yppar sig också ibland tillfälle att köpa in antingen en kronoegendom eller också någon enskild tillhörig jordbruksegendom med hus av sämre beskaffenhet, varvid man får möjlighet att fullständiga i bygden befintliga ofullständiga jordbruk, men möjlighet samtidigt kan yppas att lämna kvar en kärna kring huvudgården, vilket i så fall väl lämpligast sker på det sättet, att man bygger upp ett arrendeeignahem. Begränsar man verksamheten på detta sätt, och det är väl i stort sett vad man är hänvisad till att göra just under nuvarande förhållanden, då tror jag icke, att det finns någon större anledning till erinringar mot att verksamheten fortsätter i den begränsade omfattning, varom nu blir tal.

Jag tror icke heller, att man, såsom man här försökt göra, skall fullständigt bortse från den sociala sidan av saken. Det kan vara ett mycket rättmätigt intresse att söka hjälpa fram både lantbruksarbetare och jordbrukarsöner att

Anslag till jordfonden. (Forts.)

på detta sätt bli egna företagare, även om det icke kan ske i någon alltför stor omfattning. Jag kan ju erinra mina kamrater i jordbruksutskottet om att utskottet för några år sedan var ute och reste och såg på arrendeegnahem både i Stockholms län och jag vill minnas också i Uppsala län. Vi träffade därvid bland annat på en sådan arrendeegnahemsfamilj. Om jag icke missminner mig fanns där icke mindre än sju minderåriga barn. Det var en mycket duktig jordbrukarhustru i det hemmet. Just vid vårt besök bar hon den sjunde lille teningen, som kunde vara två, tre månader gammal, på armen under det att hon utförde sina husliga sysslor. Det gjorde på mig ett mycket starkt intryck. Jag sade mig och jag säger mig i dag, att det är roligt, att man från det allmänna sida kan möjliggöra för sådant dugligt folk att få sätta sig tillrätta vid ett jordbruk, även om det naturligtvis för dem som det gäller kanske icke alltid blir tillrättalagt efter linjal, såsom man allra helst önskat. Om jag, fortfarande fasthållande vid detta familjeexempel, drar en annan parallell, nämligen det förhållandet att betydande medel anvisas av det allmänna till barnrikehus, måste jag säga, att det icke kan vara mera stötande, att man på detta sätt anvisar medel till att bilda hem — låt vara jordbruksegnahem — än att anvisa betydande belopp till hjälp åt barnrika familjer i övrigt. Jag tror, att man kan betrakta dessa saker ungefär på samma sätt.

Herr Liedberg drev sin argumentation, bland annat, på det sättet, att det av vad han sade tycktes framgå, att här rör det sig endast om att hjälpa de människor, som äro fullständigt obemedlade, och att endast dessa skola få arrendeegnahem. Fullt så ligger ändå saken icke till. Vad man här egentligen fastställt är att de icke ha medel i sådan omfattning, som är nödvändigt för att kunna förvärva ett jordbruksegnahem, men mellan den gränsdragningen och att vara fullständigt obemedlad är ett ganska stort steg. Det behöver naturligtvis heller icke förutsätta, att den, som icke har tillräckliga medel att skaffa sig ett jordbruksegnahem, icke skulle ha bemödat sig om sparsamhet. Visst icke!

När herr Liedberg vidare talar om att man, därest man inhiberar denna verksamhet, kan få ytterligare medel till att subventionsvis främja tillkomsten av jordbruksegnahem, vill jag säga, att vi från och med nästa budgetår dess bättre få ökad möjlighet att med premielån ge ett handtag åt dem, som bilda jordbruksegnahem. Jag vill emellertid också säga, att vad herr Liedberg för övrigt i detta hänseende pläderade har jag icke hört tidigare från honom här i kammarken. Det är alltså en argumentering, som passar just för stunden.

Herr talman! Med det sagda tillåter jag mig att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Carlström**: Herr talman! Denna debatt har endast bekräftat, vad jag i början av mitt förra anförande framhöll, nämligen att man på en del håll, däribland vice ordföranden i utskottet, vill ha kvar dessa arrendeegnahem såsom ett exempel på hur ett jordbruk bär sig eller icke bär sig, rättare sagt, därvid bortseende totalt från de ekonomiska konsekvenserna. Det kunde vi icke göra i besparingsberedningen, när vi hade den här frågan uppe.

När herr Gustafson i Vimmerby blivit så tilltalad av ett besök vid ett arrendeegnahem, där hustrun var omgiven av sex teningar och bar den sjunde på armen, vill jag säga, att sådana fall kan man hitta här och var, om man far omkring här i landet, även där det icke finns arrendeegnahem. Den *sociala* synpunkten skulle naturligtvis ligga däri, att denna kvinna var belåten med och tacksam för att ha ett hem av den typen.

Egnahemsstyrelsen, som herr Gustafson i Vimmerby bör känna till, eftersom han är ledamot av densamma, har sagt i sitt yttrande bl. a. följande: »Den

Anslag till jordfonden. (Forts.)

omständigheten, att av hänsyn till samhällets *finansiella resurser* endast ett i förhållande till antalet jordbruk i landet mycket ringa fåtal arrendeegnahem kunnat komma till stånd, måste emellertid förringa verksamhetens sociala betydelse.» Om man sagt detta, när det gäller det friska trädet, höll jag på att säga, vad skall man då säga om det torra under den tid, som finansiellt sett möter framöver?

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till den vid punkten av herr Mannerskantz m. fl. avgivna reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundbom begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkt 28:o) av utskottets förevarande utlåtande nr 28, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten av herr Mannerskantz m. fl. avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan i denna punkt.

Anslag till arrendeegnahemsfonden.

Punkten 29, angående arrendeegnahemsfonden.

I statsverkspropositionen, kapitalbudgeten: bil. 7, hade Kungl. Maj:t under hänvisning till statsrådsprotokollet för den 3 januari 1942 under punkten 29 föreslagit riksdagen att till Arrendeegnahemsfonden för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 500,000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med avslag å motionen I:72, till Arrendeegnahemsfonden för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 500,000 kronor.

Reservation hade vid denna punkt avgivits av herrar *Mannerskantz, von Stockenström, Carlström* och *Lundbom*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionen I: 72, avslå Kungl. Maj:ts förevarande framställning.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade

Herr **Lundbom**: Herr talman! Under åberopande av vad jag anfört vid den föregående punkten, ber jag att få yrka bifall till den vid denna punkt avgivna reservationen.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och blev utskottets berörda hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 30.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 42, i anledning av väckta motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m.

I nedannämnda fyra inom andra kammaren väckta motioner, vilka hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, hade förslag framställts därom, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i olika avseenden beträffande rätten till ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m.

I *motionen II: 7* hade herr *Paulsen* jämte tre av andra kammarens övriga ledamöter hemställt, att riksdagen måtte besluta hemställa till Kungl. Maj:t om utredning och förslag till vissa i motionen angivna hjälpåtgärder, då värnpliktiga drabbats av skada eller avlidit.

I *motionen II: 43* hade herr *Thapper* hemställt, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning av de bestämmelser efter vilka ersättning utgår till de värnpliktiga som ådraga sig olycksfallsskada eller sjukdom under sin militärtjänstgöring, så att de belopp efter vilka ersättningen beräknas bättre anpassas efter deras civila löneförhållanden».

I *motionen II: 70*, hade herr *Andersson* i Södergård jämte åtta av andra kammarens övriga ledamöter hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning beträffande ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, i sådana fall då den, vilken blivit dömd till skadevållandet, saknar medel att gälda skadeståndet, samt att för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda».

I *motionen II: 150* hade herr *Spångberg* jämte fyra av andra kammarens övriga ledamöter hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning rörande sådan ändring av förordningen om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, att ersättning må kunna utgå då sjukdom eller dödsfall inträffat i samband med militärtjänstgöring, även om det kan anses att sjukdomen eller dödsfallet föranletts av annan orsak än militärtjänstgöringen, samt för riksdagen framlägga det förslag, som av utredningen föranledes».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner II: 7, II: 43, II: 70 och II: 150 ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr Spångberg: Herr talman! Föreliggande bankoutskottsutlåtande behandlar fyra motioner. I dessa motioner hemställs det om utredning dels om ersättning till värnpliktiga i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, dels om ersättning till värnpliktigas efterlevande vid dödsfall i samband med militärtjänstgöring. Samtliga motioner ha behandlats och avstyrkts av utskottet. I en del punkter har utskottet visat en viss välvilja i sitt förslag om avslag, och i andra punkter har utskottet framhållit, att nya bestämmelser äro tämligen överflödiga, eftersom förhållandena redan nu äro sådana, att det går rätt bra att erhålla den ersättning, som kan anses skälig, och som påvisats önskvärd i motionerna.

Nu inträffar det emellertid rätt ofta, att en värnpliktig eller en beredskapsman reser från sitt hem, såvitt han vet, frisk och färdig i alla avseenden. Han anses kunna utföra sin värnplikt, och man ser icke något fel på honom. Han be-

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m.

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m. (Forts.)

traktas såsom fullt frisk. Efter någon tid sjuknar han, och det kan också hända, att han avlider. Då vore det givetvis rimligt, att de efterlevande i dylikt fall fingo den ersättning, som i regel utgår vid dödsfall på grund av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring. Läser man författningarna, kommer man nog till det resultatet, att det är rätt bra ordnat på detta område, och läser man de utlåtanden, som finnas återgivna i bankoutskottets utlåtande, kommer man till samma uppfattning. Jag citerar här ett uttalande av riksförsäkringsanstalten rörande motionen nr 150, som gäller lättnader rörande ersättning, då en person avlider i samband med militärtjänstgöring, och det gäller sådana fall, då man icke med säkerhet kan fastslå, att militärtjänstgöringen utgör själva orsaken till dödsfallet. Riksförsäkringsanstalten anför: »Innebördens av bestämmelserna kan beträffande sjukdom, som yppats under tjänstgöringen, anses vara, att samband mellan tjänstgöringen och sjukdomen prenumereras föreligga, för såvitt icke starka skäl tala mot ett dylikt samband. För rätt till ersättning i anledning av sjukdom, yppad under tjänstgöringen, kräves förty icke, att samband med tjänstgöringen ådagalägges eller göres i övervägande grad sannolikt.» Och längre ned säger man: »Behov av särskilda regler för det i motionen berörda fall, att värnpliktig, som under tjänstgöringen ådragit sig sjukdom, under vården för denna drabbas av annan sjukdom, anser riksförsäkringsanstalten icke förefinnas. Såsom exempel på ej sällan uppkommande ersättningsfrågor av hithörande slag må nämnas sådana fall, att skadad eller insjuknad värnpliktig intages på sjukhus och där drabbas av infektionssjukdom. Dylika ersättningsfrågor synas riksförsäkringsanstalten kunna tillfredsställande regleras enligt gällande föreskrifter.» Om det ständigt förhöll sig på det sättet, vore det överflödigt med någon utredning om några nya förslag.

Så heter det i utlåtanden och skrivelser från riksförsäkringsanstalten, då man skriver till ett riksdagens utskott eller avger utlåtande i anledning av ett sakkunnigbetänkande. Men i skrivelser och utlåtanden till de efterlevande efter en värnpliktig som avlidit heter det ofta på annat sätt. Jag skall erkänna, att det förekommer många fall — kanske de allra flesta — då ersättning utgår för sjukdom, som man icke kan med bestämdhet fastslå ha ådragits under militärtjänstgöringen. Jag nämner ett sådant fall som tuberkulos, där det nu i allmänhet går ganska lätt att erhålla sådan ersättning, som utgår för kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring. Det finns emellertid andra fall, då man med lika starka skäl som beträffande tuberkulos kan hålla för troligt, att militärtjänstgöringen påverkat uppkomsten eller utvecklingen av en sjukdom och kanske därför bidragit till ett inträffat dödsfall, utan att någon ersättning utgår. Jag skall belysa detta med ett enda fall. Det finns många, men jag skall taga ett och följa det från inkallelsen till dödsfallet. Det gäller en värnpliktig, som inkallats till beredskapstjänst i Skövde 1940. På hösten sjuknade han i lungsäcksinflammation, och av den lunta skrivelser och utlåtanden till den värnpliktiges anhöriga som föreligger kan man först konstatera, att han fördes för denna sjukdom till sanatoriet i Arvika, och att han icke visade några tecken, som tydde på att han var behäftad med sjukdom i smittsamt stadium. Det var den första skrivelser. Sedan kom undersökning rörande rätt att erhålla ersättning, och på den kommer ett meddelande, att sådan rätt medges. Riksförsäkringsanstalten meddelar nämligen, att han anses vara berättigad till ersättning för lungsäcksinflammationen enligt förordningen angående ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring. Efter denna skrivelse komma under månaderna januari och februari meddelanden om de belopp, vilka han tilldelats såsom ersättning. I mars månad kommer

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m. (Forts.)

emellertid ett meddelande om att den värnpliktige avlidit. Den värnpliktige var familjeförsörjare och hade två små barn. Jag känner familjen mycket väl. Någon dag efteråt mottogo dessa familjefadern eller, rättare sagt, hans döda kropp. Då var det bra, att det finns en författning, som stadgar ersättning, när en familjefader avlider, då han är ute i militärtjänstgöring. Därför visste de efterlevande, att de icke skulle bli utan hjälp. Sjukhjälp hade utgått till och med sista dagen han levde. Den 28 juni kommer emellertid en annan skrivelse. Den säger, att värnpliktige Frisk den 12 mars avlidit i septisk alveolarperiostit, samt att riks försäkringsanstalten förehåft fallet till prövning och funnit, att han icke hade avlidit i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, varför ingen ersättning kunnat utgå till de efterlevande. Här citerar jag ur skrivelsen: »Härvid har riks försäkringsanstalten funnit någon ersättning på grund av dödsfallet icke kunna utgå, enär något samband icke förefinnes mellan den sjukdom, för vilken Frisk åtnjutit ersättning från anstalten, samt den sjukdom, i vilken han avlidit.» Han reste in vid full hälsa, sjuknade och låg på sanatorium, hade sjukhjälp t. o. m. sista dagen han levde men avled efter vad man då funnit i en annan sjukdom — vilken sjukdom kunde änkan icke få klart för sig, ty hon kunde givetvis icke läsa latin utan hade måst vända sig till läkare. Om hon vänt sig till läkare, hade hon fått den förklaringen, att det varit en tandsjukdom, utbildning i tandkötet, och denna sjukdom hade man ansett ha lett till dödsfallet. Jag har talat med en läkare om detta fall, och han säger, att givetvis kan man, å ena sidan, icke säga, att denna utbildning har något direkt samband med lungsäcksinflammationen men att man, å andra sidan, kan mycket väl tänka sig det. Det är nämligen en lindrig sjukdom, av vilken en fullt frisk människa i allmänhet icke avlider, varför dödsfall i denna sjukdom äro ytterst sällsynta. Det kan således tänkas, att lungsäcksinflammationen och sjukdomstiden verkat så nedsättande på hans krafter, att detta varit bidragande till dödsfallet. Jag skulle tro, att ingen läkare skulle kunna lämna ett intyg på att detta dödsfall inträffat under alla förhållanden, även om han icke inkallats i beredskapstjänst och därunder erhållit lungsäcksinflammation. Ingen läkare i detta land är villig att avge ett dylikt intyg. Då måste man ju ändå säga sig, att det vore rimligt, att ersättning finge utgå i dylikt fall. Jag anser för min del, att ersättning skall utgå till alla, som avlidit under värnpliktstiden, såvida man icke kan utesluta möjligheten av att militärtjänstgöringen medverkat.

Riks försäkringsanstalten talar om de ekonomiska konsekvenser, som bliva följden, om man mjukade upp detta stycke. Ja, ärade kammarledamöter, man kan väl ändå inte komma ifrån de ekonomiska konsekvenserna av ett dödsfall. Hur skall man kunna göra detta? Det är väl alldeles omöjligt. Det måste i så fall drabba familjen. Att denna familj omedelbart blev utsatt för de ekonomiska konsekvenserna, det kan man icke komma ifrån. Oftast få emellertid kommunerna taga hand om dessa fattiga familjer med små barn, där familjeförsörjaren på ett sådant sätt — såsom det skett i detta fall — ryckts bort. Det vore ju rimligt att söka ordna det på annat sätt. Det skulle emellertid vara intressant att se vad en utredning skulle komma till. Jag tror icke, att det blir så fruktansvärt dyrt för staten, om ersättning i dessa fall kommer att lämnas, även då man icke med bestämdhet kan se, att militärtjänstgöringen orsakat dödsfallet.

Jag tror inte att en kollektivförsäkring för alla värnpliktiga skulle, om man räknar med de ersättningar för kroppsskador, som staten redan nu betalar, medföra större premieavgifter än att staten borde kunna bära dem, allra helst om man tar hänsyn till det läge, vari dessa människor befinna sig, och de krav, som

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m. (Forts.)
ställas på dem genom den långa värnpliktstiden, vilket gör det svårt för många att själva klara sina avgifter för en försäkring.

Då de fyra motioner, som här föreligga, omfatta frågor av liknande art, har utskottet ansett sig böra behandla dem klumpvis. Det är sålunda inte nu möjligt att yrka bifall till endast en av dem, och jag ber därför att få framlägga följande förslag till uttalande, som går ut på en utredning rörande samtliga i dessa motioner berörda spörsmål.

Jag föreslår sålunda, att riksdagen i anledning av motionerna i andra kammaren nr 7, 43, 70 och 150 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande sådan ändring av förordningen om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, att dels ersättningen må kunna utgå med högre belopp än för närvarande samt jämväl då det kan anses, att sjukdomen eller dödsfallet föranletts av annan orsak än militärtjänstgöringen, dels ock de i förordningen angivna villkoren för föräldrars rätt till ersättning mildras, ävensom därefter för riksdagen framlägga det förslag, som av utredningen föränledes.

Herr **Andersson** i Malmö: Herr talman! Jag ber att få ansluta mig till de synpunkter, som den föregående talaren här utvecklat, och jag vill nu endast med några korta ord lämna en komplettering därtill. Herr Spångberg har ju tämligen utförligt behandlat ämnet och jag kan därför, som sagt, fatta mig kort.

Den motion, som jag här varit med om att frambära, tar ju sikte på en utredning rörande ersättning åt föräldrar till skadad eller avliden värnpliktig, vilka varit eller kunnat bli beroende av underhåll från den avlidne. Den nuvarande lagen omfattar ju inte dylika fall, och jag har därför för min del ansett att detta spörsmål borde komma under utredning.

Vi motionärer kunna ju inte säga, att bankoutskottet har behandlat våra motioner vidare välvilligt, och jag tycker verkligen, att utskottet i det fall det här gäller kunnat kosta på sig ett förslag om utredning. Det är enligt min mening mycket starka humanitära skäl, som tala för vidgad hjälp härvidlag åt de värnpliktiga och deras familjer, ty när olyckan här är framme, känns det säkerligen mycket tungt både för den, som drabbas därav, och hans anhöriga. Det är väsentligen detta skäl, som i varje fall för min del gjort, att jag varit med om att framlägga en motion i berörda ämne.

Då samtliga här föreliggande motioner i stort sett beröra samma problem, tycker jag att det är klokt att den utredning, som nu här föreslagits, får omfatta alla de i motionerna upptagna spörsmålen, och jag ber härmed, herr talman, att i korthet få yrka bifall till det förslag om utredning, som framställts av herr Spångberg.

I detta anförande instämde herrar *Paulsen*, *Andersson* i Södergård och *Peterson* i Degerfors.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Den första av de bägge föregående talarna koncentrerade sig huvudsakligen på motion nr 150 i andra kammaren, vilken ju går ut på att utredning skulle verkställas rörande sådan ändring av bestämmelserna i 1927 års militärsättningsförordning, att ersättning må kunna utgå då sjukdom eller dödsfall inträffat i samband med militärtjänstgöring, även om det kan anses att sjukdomen eller dödsfallet föranletts av annan orsak än militärtjänstgöringen.

När man nu hör herr Spångberg föra talan för denna motion, kan man därav

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m. (Forts.)

lätt få det intrycket att Kungl. Maj:t vore en synnerligen grym person, som inte toge någon hänsyn till de stackars människor, om vilka det här är fråga. Jag har för min del sedan många år tillbaka ganska stor erfarenhet av hurudan Kungl. Maj:ts inställning är i dylika fall, och jag vågar påstå, att Kungl. Maj:t aldrig låter komma sig till last att inte följa den gamla gyllne domarregeln att hellre fria än fälla. Finns det någon möjlighet att ge ersättning, så gör Kungl. Maj:t det. Men med hänsyn till svårigheterna att kunna överblicka alla de konsekvenser, inte minst av ekonomisk natur, som skulle uppstå, därest kravet på samband mellan sjukdom eller dödsfall å ena sidan och militärtjänstgöring å andra sidan skulle eftergivnas, så har bankoutskottet inte kunnat komma till annan uppfattning än att vi måste ställa oss på den ståndpunkt, som härvidlag intagits av riksförsäkringsanstalten.

Det skulle för övrigt nästan vara att slå in öppna dörrar, om man ginge in för bifall till denna motion, ty ersättningsfrågor av den art det här gäller kunna ju redan med gällande bestämmelser lösas på ett tillfredsställande sätt.

Den andre talaren, herr Andersson i Malmö, gjorde sig till tolk för de synpunkter, som kommit fram i motion nr 7 i andra kammaren. Denna motion syftar ju till att man skulle skapa möjlighet att ge livränta till efterlevande föräldrar till en avliden värnpliktig även i sådana fall, där föräldrarna inte för sitt uppehälle varit väsentligen beroende av underhåll från den avlidne, men där förändrade förhållanden i detta avseende kunna förväntas, med andra ord att föräldrarnas försörjningsmöjligheter skulle kunna minskas. Man vill alltså genom denna motion möjliggöra, att livränta, alltså ett årligt understöd som utgår ända tills döden inträder, skall kunna tilldelas föräldrar till en avliden värnpliktig, inte på grundval av något aktuellt behov, utan endast under den motiveringen att i en framtid behov av understöd kan komma att yppa sig.

Måhända ha motionärerna här låtit sig påverka av vad som stadgas i krigsfamiljebidragsförordningen, enligt vilken ju understöd skall utgå även när underhållsskyldigheten inträtt på ett senare stadium än vid den värnpliktiges inryckning i tjänst. Men när det gäller familjebidragen, fastställas ju dessa endast för kortare tid framåt och skola tagas under omprövning, så snart förhållandena det påfordra, medan däremot en livränta utmättes för hela livet. Någon ändring av denna förmån kan inte ske.

Bankoutskottet har därför ansett det vara förenat med vissa betänkligheter att härvidlag gå motionärerna tillmötes. I varje fall bör enligt vår mening förslaget i denna del inte tagas under omprövning förrän i samband med ett blivande förslag till ersättningsbestämmelser för krigs- och beredskapstillstånd.

I samma motion framhålles vidare — den föregående talaren var inte inne på den saken men jag vill i alla fall fästa uppmärksamheten därpå — att den begravningshjälp, som nu utgår, och vilken utgör 250 kronor, är för liten. Det kan vara möjligt att det är riktigt, men bestämmelserna ha ju inte varit i kraft längre än sedan den 1 januari detta år, och det vore väl då litet underligt, om riksdagen redan nu skulle företaga ändringar av bestämmelser, beträffande vilka man ännu inte har någon större erfarenhet av hur de verka.

Jag vill slutligen fästa kammarens uppmärksamhet på att när det gäller de frågor, som beröras i det förevarande utlåtandet, står bankoutskottet enhälligt.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Thapper**: Herr talman! Jag måste instämma i vad herr Andersson sade, att vi motionärer knappast ha blivit vänligt behandlade av utskottet, när man på det här sättet i klump avstyrkt våra motioner.

Vad gäller min motion har dock utskottet varit ganska sympatiskt inställt

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m. (Forts.)
i sitt yttrande. Utskottet säger nämligen beträffande denna motion, som ju rör ersättningar till värnpliktiga vid olycksfall eller sjukdom under militärtjänstgöring, på följande sätt: »Därest man bortser från den provisoriska förmånen av familjebidrag, torde det icke kunna bestridas, att kravet på en ökad likställighet mellan de värnpliktigas förmåner vid olycksfall och sjukdom och ersättningarna enligt olycksfallsförsäkringslagen äger ett visst fog. Frågan om en differntiering av de värnpliktigas ersättningar efter deras civila inkomstförhållanden utgör emellertid ett problemkomplex, som för sin lösning tarvar ingående överbäganden. Utskottet förutsätter, att frågan uppmärksammas i samband med en blivande revision av 1927 års militärsätningsförfordning.»

Även riksförsäkringsanstalten är i viss mån positiv i sitt yttrande beträffande denna motion. Anstalten säger: »Därest frågan om ersättning under krig och beredskapstillstånd skulle komma att lösas utan omarbetning i anslutning därtill av 1927 års militärsätningsförfordning torde enligt anstaltens mening en särskild revision av bestämmelserna i nämnda författning bliva påkallad.»

Från både riksförsäkringsanstaltens och utskottets sida har man således medgivit, att förhållandena för de värnpliktiga inte äro tillfredsställande i vad avser ersättning för olycksfall, skada eller sjukdom som inträffat under militärtjänstgöring. Man beräknar ju inte denna ersättning efter vederbörandes civila inkomst, utan den utgår med vissa på förhand fastställda belopp. Ersättningen utgör sålunda för närvarande för dem, som ha högsta ersättningsbelopp, 5 kronor 20 öre per dag, och gäller det rekrytttjänstgöring, stannar den vid 4 kronor 55 öre. Dessutom utgår ju enligt den krigsfamiljebidragsförfordning, som nu gäller, en ytterligare ersättning till värnpliktig, som är familjeförsörjare. Men sådan ersättning kan ju endast erhållas under förutsättning, dels att krigsfamiljebidragsförfordningen är i kraft och dels att vederbörande är familjeförsörjare.

Det torde också vara värt att observera, att denna ersättning till de värnpliktiga, vilken ju är avsevärt lägre än vad som gäller för övriga olycksfallsförsäkrade, även medför mindre ersättning vid bestående invaliditet.

Med vårt försvarsväsendes ökade mekanisering har risken för olycksfall betydligt ökats. Även detta gör, att det för de värnpliktiga säkerligen torde framstå såsom en uppenbar orättvisa, att de under sin militärtjänstgöring åtnjuta avsevärt lägre ersättning vid olycksfall än inom sitt civila arbete.

Jag ber, herr talman, att med dessa korta ord få yrka bifall till det av herr Spångberg framlagda förslaget.

Herr Håstad: Herr talman! Såsom ledamot av den sociala försvarsberedskapskommittén, som framlagt det betänkande som är omnämnt i bankoutskottets betänkande och varit en förevändning för utskottet att avstyrka de motioner som här väckts, skall jag be att i all korthet få anföra några synpunkter.

Först vill jag säga, att jag är något förvånad över att bankoutskottet behandlat motionerna i den ordning som skett. Från håll som ha med denna fråga att skaffa har det sagts mig, att det finns en möjlighet, att regeringen i denna månad kommer att framlägga en proposition med förslag om en krigspensionslag med utgångspunkt från ovannämnda kommittés förslag. Eftersom kommittébetänkandet avser alla på vilka krigsavlöningsreglementet tillämpas, komma därmed praktiskt taget samtliga till beredskapstjänstgöring nu inkallade att falla under denna lagstiftning. Jag tror, att därmed flera av de önskemål som framställts under debatten skulle kunna bli i en eller annan form tillgodosedda.

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m. (Forts.)

I varje fall skulle man, om en proposition framlägges, få en utgångspunkt för bedömandet av vilka förändringar som kunna anses önskvärda. Jag finner det alltså riktigtast, att kammaren för dagen återremitterar ärendet till bankoutskottet i avvaktan på om en proposition kommer eller inte. Varken socialministern eller statssekreterare Erlander är här närvarande, och jag kan därför inte framställa någon direkt fråga därom. Jag tror emellertid inte, att det kan medföra någon olägenhet, ens från motionärernas synpunkt sett, att frågan återremitteras. Skulle en proposition komma — man kan kanske få klarhet däri om någon vecka — kan ju bankoutskottet åter ta upp detta ärende och behandla motionerna på nytt. Avlämnas ingen proposition, kommer frågan tillbaka till andra kammaren, och då få vi fatta beslut i vanlig ordning samt taga ståndpunkt till det yrkande som framställts under debatten här.

Jag har som ledamot av nämnda kommitté den allmänna uppfattningen, att man bör göra allt vad man kan för att förbättra ställningen för de inkallade, som lidit kroppsskador, liksom ställningen för anförvanter till dem som avlidit under krigstjänst. I den mån någon vid läsningen av kommittébetänkandet skulle fästa sig vid de ersättningar som där föreslås, vill jag bara säga, att när detta betänkande avgavs tog man till utgångspunkt krisläget i november 1940; det sägs uttryckligen i kommittébetänkandet, att i den mån en skärpning av dyrtiden skulle ske, innan förslaget behandlas av riksdagen, regeringen skall ta hänsyn härtill.

Herr talman! Enligt mitt sätt att se tror jag mig kunna göra saken en tjänst genom att för dagen ställa ett yrkande om återremiss.

Herr *Staxäng* instämde häruti.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag tror inte, att det vore lämpligt, om kammaren nu skulle besluta en återremiss. Vi få betänka, att detta ärende redan avgjorts av första kammaren. Vad skulle man kunna vinna med att uppskjuta ett avgörande i dessa frågor? Om det kommer en proposition, äro vi väl i alla händelser fullt oförhindrade att granska den på vanligt sätt. Kommer det ingen proposition och vi ha uppskjutit detta ärende, då ha vi det lika oavverkat som förut. Jag kan inte se någon anledning för andra kammaren att inta en annan ståndpunkt i dessa ganska små frågor än första kammaren redan gjort.

När man talar om att bankoutskottet ställt sig avvisande, tycker jag för min del, att detta är oriktigt. Vi ha ställt oss ganska sympatiska men ha fäst uppmärksamheten på att det inte brådskar med dessa frågor. Deras avgörande kommer nog, när tiden är mogen, och det tycks nu, som om en proposition skulle komma, och då är ju tiden mogen att åter taga upp dessa frågor.

Herr Thapper kan inte gärna säga, att utskottet ställt sig avvisande. Han sade ju också själv, och det vill jag understryka, att utskottet förutsätter, att frågan uppmärksammas i samband med den blivande revisionen av 1927 års militärsättningsförordning. Det är i fråga om herr Thappers motion som utskottet yttrat detta.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Spångberg**: Herr talman! Det är möjligt, att herr Holmgren är i god tro, då han säger, att dessa förhållanden ordnas på detta utmärkta sätt som han gör gällande, såsom också anföres i bankoutskottets betänkande. Men ute i vårt land, i de familjer, från vilka de värnpliktiga komma, har man en annan uppfattning om hur saken ligger till, och det är från detta håll jag fått ett visst

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m. (Forts.)
konkret fall, som jag här anför. En frisk person har inkallats och sjuknat under den tid han varit inkallad. Han har haft sjukersättning till sista dagen han levde. Det visade sig emellertid, att han avlidit i en annan sjukdom, som tillstött under hans sjukdomstid. Läkarna ha skrivit, att det inte existerat något samband mellan de båda sjukdomarna, och riksförsäkringsanstalten har därför avslagit en begäran om ersättning. Kan man i ett sådant fall säga, att det är väl ordnat? Det är nödvändigt, att man ser till, att de som mist sin familjeförsörjare inte ställas på bar backe utan att man tar hänsyn till de förhållanden som inträtt.

Beträffande begravningshjälpen vill jag säga, att om en förordning trätt i kraft den 1 januari i år, i vilken stadgas en begravningshjälp på 250 kronor, så kan man väl ändock på grund av en ständigt pågående prisstegring finna anledning att titta även på denna sak, när man undersöker övriga hithörande frågor. Så sker väl i fråga om en hel del sociala åtgärder. Vi fatta ju ett par gånger om året beslut angående vissa sociala åtgärder, såsom i fråga om folkpensioner, blindersättning, barnbidrag och invaliditetsersättning, där vi anse att läget är sådant, att vi icke kunna binda oss för någon bestämd summa på grund av att vi inte kunna se, hurudan utvecklingen kan bli och vilken prisstegring den kan föra med sig. I dessa fall besluta vi den ena månaden med öppen blick för att förhållandena kunna ändra sig, så att vi måste fatta ett nytt beslut den andra månaden. Vad som härvidlag nu föreslagits står alltså i full överensstämmelse med hur riksdagen gör i en hel del andra sociala frågor, och till dem få väl ändå de nu föreliggande räknas.

Jag tror inte, att förslaget om återremiss kan realiseras, och jag ber därför att få vidhålla det förslag jag framställt.

Herr Paulsen: Herr talman! Genom herr Håstads anförande ha vi fått veta, att vi möjligen kunna få en proposition i ämnet. Det är en sak som bankoutskottet inte haft reda på förut. Det kan ju tänkas, att om ärendet återremitteras till utskottet och det kommer en proposition, de frågor som avses i motionerna komma i ett helt annat läge än vid den tidigare behandlingen. Jag anser det därför vara synnerligen klokt, att vi följa herr Håstads förslag, och jag ber att få yrka bifall till detsamma.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav först propositioner beträffande det under överläggningen framställda yrkandet, att bankoutskottets förevarande utlåtande skulle återförvisas till utskottet för ny behandling nämligen dels på bifall till nämnda yrkande dels ock på avslag därå; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Håstad begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår förslaget, att bankoutskottets utlåtande nr 42 återförvisas till utskottet för ny behandling, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning.

Motioner om ändring av gällande bestämmelser om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, m. m. (Forts.)

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Håstad, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 108 ja och 60 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta. Kammaren hade alltså avslagit yrkandet om återförvisning av förevarande utlåtande till utskottet för ny behandling.

Härefter framställde herr förste vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till det av herr Spångberg under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Spångberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit det av herr Spångberg under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för nej-propositionen. Herr Holmgren begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 69 ja och 88 nej, varjämte 22 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit det av herr Spångberg under överläggningen framställda yrkandet.

§ 21.

Föredrogos vart efter annat:

bankoutskottets utlåtande och memorial:

nr 43, i anledning av väckta motioner om höjda årliga gratifikationer åt vissa f. d. verkstads- och banarbetare vid två av staten övertagna enskilda järnvägar; och

nr 44, angående avskrivning av osäkra fordringar vid riksbankens huvudkontor; samt

första lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om preskription av rätt till medel som innestå hos offentlig myndighet; och

nr 34, i anledning av väckt motion om revision av lagstiftningen angående förfarandet hos förvaltningsdomstolar och hos övriga förvaltningsmyndigheter vid behandlingen av frågor, som röra enskild rätt.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden och memorial hemställt.

§ 22.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 279, angående anvisande av medel för vissa byggnadsföretag å Järvafältet; och
nr 280, angående förläggningssort för nytt kårartilleriregemente.
Dessa propositioner bordlades.

§ 23.

Motioner angående skydd för markägares rätt till skogsbär å egen mark m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 35, i anledning av väckta motioner angående skydd för markägares rätt till skogsbär å egen mark m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *Gustafsson* i Lekåsa: Herr talman! Frågan om rätten för andra än jordägaren att plocka bär å annans mark har vid flera tillfällen varit föremål för riksdagsbehandling, utan att något positivt resultat uppnåtts, vilket i förevarande utskottsutlåtande ingående refererats. I den motion nr 234 som jag jämte herr *Carlsson* i Bakeröd väckt hemställa vi om vidtagande av åtgärder till skydd för markägarens rätt att plocka skogsbär på egen inhägnad skogs- och hagmark.

Utskottet har i sitt utlåtande om denna motion sagt: »Vad angår frågan om jordägarens rätt till skogsbären å hans mark bör framhållas, att lagberedningen numera, efter slutförandet av arbetet med revision av aktiebolagslagstiftningen, är sysselsatt med utredning rörande revision av jordabalken. Vid sin behandling under innevarande riksdag av förslaget till ändrad lagstiftning om förmögenhetsbrott m. m., avseende bland annat ändring av bestämmelserna om straff för olovligt tillgrepp av vissa naturprodukter, förordade utskottet i sitt utlåtande nr 18 att de nuvarande bestämmelserna härom i 24 kap. strafflagen skulle tills vidare lämnas oförändrade. Utskottet framhöll därvid, att nämnda strafflagskapitel finge upptagas till förnyat övervägande vid straffrättskommitténs fortsatta arbete, därvid tillfälle erbjöde sig att beakta den utredning om jordägares rätt som kunde förväntas från lagberedningen vid dess arbete på en revision av jordabalken. Utskottets ifrågavarande uttalande har godkänts av riksdagen. I enlighet härmed anser utskottet, att riksdagen icke nu bör taga ställning till frågan hur jordägenderättens omfång skall bestämmas med avseende å skogsbären, utan att lagberedningens utredning av ifrågavarande spörsmål får avvaktas.»

Jag har inom utskottet deltagit i behandlingen av motionen och då yrkat bifall till densamma, men då jag var förhindrad att närvara vid justeringen, har jag inte reserverat mig mot utskottets hemställan om avslag på motionen. Såsom refererats i utlåtandet, pågår inom lagberedningen en revision av jordabalken, och det är min förhoppning, att därvid hänsyn skall tagas till de i motionen framförda kraven.

Det är, herr talman, icke vår mening, att bärplockning i skogsmarker, avlägset belägna från gård eller by, skall förbjudas. Men att många fattiga jordägare, just där han och hans familj äro sysselsatta med skördearbete, skall se andra komma och plocka de skogsbär som han behöver för sitt eget hushåll, är hårt och orätt. Det händer emellertid alltför ofta, att välsituerade personer med gott om tid t. ex. plocka upp lingonen på en plats som ligger nära gården, och sedan får gårdens eget folk söka sig ut till avlägset belägna platser för att söka få det förråd av dessa bär som erfordras för deras eget hushåll. Att detta är en kränkning av äganderätten, torde icke kunna bestridas. Lagberedningen bör uppmärksamma detta förhållande, och en sådan lagbestämmelse bör

Motioner angående skydd för markägares rätt till skogsbär å egen mark
m. m. (Forts.)

införas som giver jordägaren rätt att förbjuda bärplockning å ägor där han själv behöver skörda bären.

Jag har, herr talman, inte tänkt att ställa något annat yrkande, än utskottet gjort. Med den motivering och den behandling som utskottet givit vår motion har jag, som jag redan sagt, mycket stora förhoppningar om att lagberedningen skall kunna finna en utväg som i någon mån skyddar fattiga jordägares bär på deras egen mark, så att inte andra röva bort bären för dem.

Mången anser, att under rådande förhållanden allt skall tagas till vara, och jag anser likaväl som andra, att vi skola se till, att även skogsbären tillvaratagas, så långt möjligt är. Men om vi tänka oss in i, hur saken ligger till, så är det oftast på det sättet, att just när skörden mognar, mogna också bären. Under sådana förhållanden finner jag det angeläget, att det sägs ifrån, att vi hoppas, att lagberedningen skall finna en utväg att lösa denna fråga, som så många gånger varit föremål för riksdagens behandling.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herr *Carlsson* i Bakeröd.

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Såsom vi kunna se av föreliggande utskottsbetänkande och såsom den föregående talaren omnämnt har denna fråga många gånger varit föremål för riksdagsbehandling. Det är icke mindre än elva gånger frågan har diskuterats här. Man skulle kunna ståta med att fira ett tiogångsjubileum som motionär. Det är nämligen inte mindre än tio gånger, som ärendet förts fram genom motioner här i riksdagen. En gång har en kungl. proposition framlagts. Den blev avslagen av andra kammaren och bifallen av första kammaren. Vid de omnämnda tidigare tillfällen, då detta förslag varit föremål för behandling, har det blivit bifallet av första kammaren fyra gånger och avslaget av andra kammaren alla gångerna. Man kan därav förstå, att detta är en fråga som skall komma igen, till dess den blivit nöjaktigt löst.

Nu ha vi i vår motion pekat på möjligheten att kunna bestämma en tid, när dessa bär finge plockas. Utskottet har i fråga om motionen yttrat, att det under nuvarande försörjningsläge är av vikt att åtgärder som kunna finnas lämpliga i detta syfte bliva vidtagna. Sedan refererar emellertid utskottet till den tidigare behandlingen och säger, att intet nytt uppslag för frågans lösning framlagts i motionen, och med hänsyn härtill har utskottet icke ansett sig kunna biträda motionen o. s. v.

Sedan kommer utskottet med, att det anser, att denna fråga skall uppmärksammas av vederbörande organ.

Nu tycker man nästan, att den här motiveringen, som utskottet har för avslag, är litet billig. Om utskottet anser, att frågan är av vikt för vårt försörjningsläge, är det intet skäl att avslå motionen, därför att icke motionärerna kunnat komma fram med några nya förslag. Vi ha i motionen yrkat på, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i syfte att förhindra, att omogna bär avplockas. Sedan ha vi yrkat på det som förevarande motion också syftar till, nämligen en utredning om skydd för markägarens rätt till skogsbär på egen mark. I detta fall hänvisar utskottet till den revision, som pågår av jordabalken, och menar, att denna fråga kommer upp där.

Herr talman! Jag föreställer mig, att det är alldeles utsiktslöst att ställa ett yrkande. Men jag har icke kunnat undgå att fästa några kritiska synpunkter

Motioner angående skydd för markägares rätt till skogsbär å egen mark m. m. (Forts.)

till detta utskottsutlåtande. Jag tycker, att utskottet rätteligen bort komma till ett annat slutresultat än det gjort.

Herr **Lindqvist**: Herr talman! Första kammaren har redan avslagit motionen och därmed sprungit i förväg och plockat av bären. Det tjänar ju då ingenting till att herrar Pettersson i Dahl och Gustafsson i Lekåsa och jag resonera om saken, ty frågan har fallit för i år.

Jag vill bara säga i anledning av herr Petterssons i Dahl anförande, att ett utskott begär aldrig tack, när det avstyrker en motion. Vi begära icke heller, att herr Pettersson i Dahl skall tacka oss. Den kritik han gav får stå för hans egen räkning; den var icke mycket befogad.

Jag vill säga, herr talman, att när frågan varit tidigare uppe om att man icke skulle plocka av lingonen innan de mogna hade vi för icke så länge sedan en högerregering. I denna högerregering satt en jordbruksminister från samma län som herr Pettersson i Dahl och jag. Han framlade ett förslag; det blev avslaget. Varför? Jo, därför att han ansåg, att om det bleve förbud att plocka bären innan de bleve mogna så skulle detta förbud gälla även för markägaren. Det ville herrarna icke vara med om; därför föll lagen. Vilja herrarna vara med om en lag, som förbjuder såväl markägare som andra att plocka bären före viss tid, skall jag för min del gärna medverka till det. Det har jag gjort tidigare.

Med dessa få ord och med hänvisning till vad utskottet anført ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru **Skoglund-Lindblom**: Herr talman! När jag begärde ordet var det i känslan av att jag ville i någon mån erinra om de möjligheter som den fattiga norrländska befolkningen har, när det gäller bärblockningen där uppe.

När herr Nilson i Spånstad förordar åtgärder för att förhindra omogna bärs plockande, känner man ett visst berättigande i detta, men man kan å andra sidan räkna med att man i så fall skulle kunna medtaga enbart lingonen. När man går ut ifrån att man här vill vidtaga åtgärder, där det gäller plockande av alla skogsbär, förefaller det mig vara en ren omöjlighet.

Vi som representera en landsända, där vi ha god tillgång på skogsbär, anse det vara en omöjlighet att fastställa en viss plockningsdag. Om också, såsom motionärerna här ha menat, länen skulle få fastställa dagen, så skulle det ändå icke vara möjligt. Vi, som från vår tidigaste barndom varit med i skogen och plockat bär, veta ju, att det finnes olika ställen, där bären mogna mycket tidigare, t. ex. på öppna platser, där solen verkar. Om man alltså skulle fastställa en viss dag, finge man räkna med att bärens mogenhet skulle vara ojämn, och på dessa öppna platser skulle man kanske finna bären uttorkade. Med de stora skogsvidder, som Norrland äger, skulle införandet av en lagstiftning till skogsägarnas fördel medföra, att stora mängder av skogsbär finge ruttna ner. Jag tror icke, att skogsägarna lidit några nämnvärda förluster. Utav erfarenhet vågar jag påstå, att de åtminstone i vår länsdel hävdat sina anspråk rätt så kraftigt. Om förbud mot bärplockning före viss dag infördes, så skulle en hel del bär komma att förfaras och de fattigaste befolkningsgrupperna i vårt land skulle bliva lidande. Det är en stor del av vårt folk, som under bärplockningstiden mobiliserar hela familjens arbetskraft för att genom bärplockning söka få sin dåliga ekonomi i någon mån upphjälpt.

Herr talman, jag har velat nämna detta, då jag väl känner till, hur det är ställt på detta område, och jag vill samtidigt uttala min glädje över att ut-

Motioner angående skydd för markägares rätt till skogsbär å egen mark
m. m. (Forts.)

skottet icke heller nu funnit skäl att tillstyrka motionärernas framställning. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Fru Skoglund-Lindblom sade, att de fattigaste behövde plocka bär för att upphjälpa sin dåliga ekonomi. Hur kan fru Skoglund-Lindblom veta att de av henne nämnda äro de fattigaste, jag tror, att den jordägande befolkningen ofta är den fattigaste. Det är ganska lätt att påvisa, att det kommer stora billass från städer och samhällen till landet för att plocka bär, men ingalunda är det den fattigaste befolkningen. Bärplockarna från städer och andra samhällen nöja sig inte med att plocka bär, utan de riva även upp riset och förstöra på så sätt bärskorde för kommande år. Fru Skoglund-Lindblom talade om de stora skogsområdena i Norrland. Det är ingen människa, som tänker att de skulle fridlysas. Alla motioner i ämnet ha, såvitt jag vet, gått ut på förbud mot bärplockning endast inom visst område i närheten av ägarnas bostäder. Fru Skoglund-Lindblom förmenade, att det skulle vara omöjligt att stipulera en viss tidpunkt, före vilken bärplockning icke skulle få förekomma. Jag tror nog, att det skulle låta sig göra, om bara viljan vore god och det bleve utrett, på vad sätt det skulle ske. Fru Skoglund-Lindblom gav uttryck för den fattigaste befolkningens glädje över att dessa motioner avstyrkts. Jag tror, att många fattiga jordägare, som behöva denna lilla inkomst för att klara sin mycket dåliga ekonomi, inte bliva så förfärligt glada, att motionen avslås.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 24.

Föredrogs vart efter annat:

första lagutskottets utlåtanden:

nr 39, i anledning av väckta motioner angående viss ändring i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande; och

nr 40, i anledning av väckta motioner angående revision av gällande bestämmelser rörande beivran av upprepade förseelser mot alkohollagstiftningen; samt

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 2, i anledning av väckt motion om förhindrande eller försvårande av bruket av automatapparater för handel med sötsaker och dylikt.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 25.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckta motioner angående obligatorisk registrering av arbetskraft i vissa åldersklasser. *Motioner angående obligatorisk registrering av arbetskraft i vissa åldersklasser.*

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde

Herr **Malmberg**: Herr talman! Jag skall bara på en punkt söka i någon mån komplettera utskottets utlåtande. Vi ha under utskottsarbetet haft tillfälle till muntliga resonemang med representanter för såväl arbetsmarknadskommissionen som hemortsförsvarsakkunniga och icke minst vad vi erfarit därifrån har motiverat vårt ställningstagande. På sätt framgår av utlåtandet

Andra kammarens protokoll 1942. Nr 18.

Motioner angående obligatorisk registrering av arbetskraft i vissa åldersklasser. (Forts.)

ha hemortsförsvarsakkunniga under övervägande att ingå till Kungl. Maj:t med förslag om en beredskapsmönstring och därpå grundad individuell registrering av kvinnor till tjänst vid civilbefolkningens ianspråktagande för lokala försvarsuppgifter. I samråd med arbetsmarknadskommissionen och övriga vederbörande myndigheter pågår arbetet på att lösa detta problem. Detta arbete har en sådan betydelse, omfattning och räckvidd, att man med skäl kan tala om en verklig utredning. Även frågan om utbildning av arbetskraft är föremål för uppmärksamhet. Med hänsyn härtill ha vi, herr talman, ansett, att sådana åtgärder redan vidtagits, att det f. n. icke kan anses motiverat att begära utredning om ytterligare anstalter.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr förste vice talmannen att uppskjuta behandlingen av övriga på föredragningslistan stående ärenden till kl. 7.30 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.31 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 13 maj.

Kl. 7.30 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes därvid förhandlingarna till en början av herr förste vice talmannen, varjämte undertecknad på grund av förfall för sekreteraren, jämlikt herr förste vice talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av motion angående inrättande av s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna. *Motion angående inrättande av s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna.*

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Staxäng**: Herr talman! Då förevarande utskottsutlåtande är föranlett av en av mig väckt motion, vill jag till detta utlåtande anknyta några ord.

En hel rad frågor rörande landets försörjning i närvarande tid handläggas ju i första hand av en topporganisation, nämligen livsmedelskommissionen, och vidare av våra kristidsstyrelser i länen och våra kristidsnämnder ute i kommunerna. Jag tror, att det varit till mycket stor nytta och gagn för livsmedelskommissionens arbete, att man där redan på ett tidigt stadium varit mycket angelägen om att koppla in näringslivets män på olika områden i kommissionens verksamhet. Kommissionen har ju också sökt organisera sitt arbete i överensstämmelse därmed. Vid sidan av livsmedelskommissionen har sålunda inrättats ett s. k. livsmedelskommissionens råd, som alltså i rent konsultativt syfte står bredvid denna organisation. I detta avseende, herr talman, har jag i min motion icke gjort något särskilt yrkande. Jag har visserligen ifrågasatt om icke detta s. k. livsmedelskommissionens råds inflytande nu skulle kunna förstärkas, men jag är fullt medveten om svårigheterna härvidlag icke minst, då det gäller att fatta beslut. När det gäller mycket svåra frågor, är det icke så lätt att ha att göra med ett så stort antal ledamöter, som detta råd består av. När man i vissa fall måste lösa frågorna genom kompromisser, är ju en så stor apparat som detta råd knappast lämplig. Jag har därför som sagt icke i min motion gjort något yrkande härutinnan.

När det gäller kristidsnämndernas arbete och organisation har jag lika litet gjort något yrkande om någon omorganisation. På grund av det stora antal ledamöter, som våra kristidsnämnder bestå av, komma ju rent automatiskt personer av olika kategorier icke minst från näringslivets sida med i arbetet. Jag skulle också vilja tillägga, att jag tror, att det arbete, som utföres av våra kristidsnämnder, är prägladt icke bara av intensitet utan också av uppoffring och verkligt sinne för arbetet, och de ha, tror jag, fyllt en mycket stor uppgift. Däremot har jag i min motion pekat på en nödvändig omorganisation av våra kristidsstyrelser.

Jag har också tillåtit mig i motionen framhålla, att detta icke har sin grund

Motion angående inrättande av s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna. (Forts.)

i den personaluppsättning, som vi ha för närvarande i dessa nämnder, utan beror på de ändrade arbetsförhållandena. Vid det tillfälle då dessa kristidsstyrelser organiserades, var personaluppsättningen, tror jag, den mest lämpliga, men vi veta ju hur arbetsförhållandena och arbetsuppgifterna där vidgats och utvecklats. Ifrån första början gällde det, om jag får begagna det uttrycket, att fördela de varor, som då funnos. Vi hade haft stora och bra skördar, vi hade haft en rätt stor import av livsförnödenheter, och tänkte då mest på att lägga huvudvikten av arbetet på denna fördelning av livsförnödenheterna. När det gällde produktionen däremot hade man från första början icke arbetsuppgiften så klart framför sig, som sedan blivit fallet.

Vi stå nu inför en helt annan situation, än då kristidsstyrelserna började sitt arbete. Vi ha haft en rad sämre skördar under årens lopp och mycket begränsade importmöjligheter. Inför detta blir kristidsstyrelsernas arbete annorlunda än förut. Det var därför, som jag tillät mig väcka en motion om en ändring av kristidsstyrelsernas organisation, där man icke bara skulle stanna vid att man, så att säga, kompletterade styrelserna med personer från jordbrukarhåll, utan där man tog steget fullt ut och inrättade s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna.

Andra tillfälliga utskottet, som behandlat denna motion, har vidarebefordrat densamma till en hel rad myndigheter. Jag vill för övrigt på den punkten uttala mitt tack till utskottet ifråga, för att det föranstaltat om en så vid remiss i anledning av motionen. Detta remissförfarande ger också ett ganska fylligt material för ett bedömande av denna säkerligen mycket viktiga fråga. Men när man studerar dessa remisskrivelser, som här ha inkommit från en hel rad av våra institutioner, får man nog det intrycket, att det icke är riktigt väl beställt, som det är för närvarande. Jag skall först bara nämna att en rad av våra hushållningssällskap här yttrat sig till förmån för motionen. Jag kan nämna till exempel att Uppsala läns hushållningssällskap tillstyrkt motionen i princip. Den framhåller visserligen, att redan inom kristidsstyrelsen inom Uppsala län inrättats en s. k. jordbrukskommitté. Men det oaktat framhåller man från detta län, att man icke torde komma att stanna vid denna åtgärd, utan att man sannolikt för framtiden måste, om läget blir ytterligare prekärt i fråga om livsmedelsförsörjningen, få en utvidgning till stånd av kristidsstyrelsernas organisation i enlighet med det förslag, som jag tillåtit mig framföra i min motion. Jag skall bara i korthet citera vad hushållningssällskapet i Uppsala län anfört. Det heter där: »Förvaltningsutskottet, som i princip icke har något att invända mot den av motionären gjorda hemställan, vill som stöd för denna uppfattning meddela att länets kristidsstyrelse funnit nödvändigt inrätta en särskild jordbrukskommitté bestående av 5 på jordbrukets skilda områden sakkunniga personer, vilken kommitté förberett och handlagt åtskilliga av de ärenden, som enligt motionen böra tillkomma föreslagna produktionsavdelningar. Denna kommitté har enligt förvaltningsutskottets uppfattning varit till stor nytta. Om svårigheterna att hålla upp jordbruksproduktionen ökas t. ex. genom att foderbristen gör sig mer gällande, genom brist på vissa slag av konstgödsel kanske t. o. m. på utsäde och fröer av vissa slag eller om ny knapphet på arbetskraft framkallas av ökade inkallelser, kan det väl förutses att en fastare form för att representera produktionens utövare kan behövas i enlighet med tankegången i motionen.»

Jag citerar detta yttrande, därför att då utskottet här framhåller, att man redan i viss mån sökt realisera motionens tankegång inom en rad län, där man tillsatt s. k. jordbrukskommittéer inom kristidsstyrelserna, finna vi här ett klart belägg för att man inom ett hushållningssällskap icke funnit detta till-

Motion angående inrättande av s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna. (Forts.)

räckligt, utan att man, om situationen skulle bli alltmera allvarlig, måste få till stånd en ännu stramare organisation av kristidsstyrelsernas arbete.

Jag vill i anknytning till detta också nämna, att en rad av andra läns hushållningssällskap också tillstyrkt bifall till motionen. Det är Kalmar läns södra hushållningssällskap, vidare Värmlands läns, Kopparbergs läns, Jämtlands läns och Kronobergs läns hushållningssällskap. Sistnämnda hushållningssällskap har mycket starkt understrukt vikten av, att män från jordbrukets sida mer än hittills sättas in i kristidsstyrelsernas arbete. Jag skulle vilja tillägga än en gång, att inom en rad av hushållningssällskap, som tillstyrkt motionen, har man redan för dessa kristidsstyrelser del inrättat s. k. jordbrukskommittéer, men att man icke ens kunnat stanna därvid, utan ansett att organisationen måste få ännu fastare form, när det gäller kristidsstyrelsernas organisation ute i landet.

Det är med en viss beklämning, man ser, vilken brist på enhetlighet, som råder på detta område. Här finnes, som jag nyss nämnde, en rad kristidsstyrelser, där man redan tillsatt s. k. jordbrukskommittéer eller jordbruksdelegationer, utan att man inrättat särskilda kanslier därför. Å andra sidan finns det kristidsstyrelser och även hushållningssällskap, där man anser att dessa jordbruksdelegationer måste utbyggas med ett särskilt kansli och ytterligare, som ett tredje fall, finner man en rad av hushållningssällskap, där det icke direkt förefinnes någon jordbruksdelegation inom kristidsstyrelsen inom deras område, men där det råder ett gott samarbete mellan vederbörande kristidsstyrelse och hushållningssällskap, och det anser man bör räkna.

Jag vill icke uttala mig om de särskilda fallen, men jag kan dock icke underlåta att framhålla — jag har gjort det ett par gånger — att det är denna brist på enhetlighet i arbetet, som är betänklig. En ändring måste ske för att få fram en större enhetlighet av arbetet, när det gäller våra kristidsstyrelser. En rad av kristidsstyrelser framhålla ju, att de visserligen icke inrättat särskilda jordbrukskommittéer, men att man dock det oaktat har ett mycket gott samarbete med hushållningssällskapen, varigenom man utnyttjar den kapacitet, som finnes hos hushållningssällskapen och deras tjänstemän. Men dylikt samarbete är ju i hög grad beroende på initiativ från kristidsstyrelsernas sida. Finnes icke där tillräcklig sakkunskap i fråga om produktionen, så föreligger det en stor risk för att det icke tages initiativ till det nödvändiga samarbete mellan kristidsstyrelsen och hushållningssällskapet. Det är därför, som jag anser det så nödvändigt, att man bygger ut kristidsstyrelserna med produktionsavdelningar eller ev. med s. k. jordbrukskommittéer, så att man får in sakkunnigt folk. Därmed ökas också förutsättningarna för att man i tid vidtar initiativ för ett samarbete med hushållningssällskapet för utnyttjande av erforderlig kapacitet och sakkunskap, när det gäller själva produktionen.

Utskottet har yttrat sig ganska fördelaktigt om motionen och framhåller att »det bör enligt utskottets mening kunna förväntas, att sådana anordningar, som kunna befördra en utveckling mot ett ännu intimare och bättre samarbete mellan resp. kristidsstyrelser och hushållningssällskap, bli vidtagna». Jag uttalar min tacksamhet till utskottet för att det understrukt detta. Men jag måste här tillägga, att första kammarens andra tillfälliga utskott betydligt starkare understrukt motionen än denna kammarens tillfälliga utskott gjort, och jag tror det varit berättigat med tanke på det material, som ligger i dessa remissyttrandet, där man ju mycket starkt påpekat nödvändigheten av ökat samarbete mellan kristidsnämnderna och hushållningssällskapen, ja, rent av en sådan utbyggnad av kristidsstyrelserna som i motionen föreslås.

Jag vill slutligen påpeka att även R. L. F. helt tillstyrker motionen. Lant-

Motion angående inrättande av s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna. (Forts.)

bruksförbundet har visserligen framhållit att motionen icke bör vinna bifall men detta endast under den förutsättningen, att man tillgodoser produktionen och alltså sätter in tillräckligt antal medborgare, som representera vår jordbruksproduktion i kristidsstyrelserna. Endast under den förutsättningen avstyrker lantbruksförbundet motionen.

Nu har det också från utskottets sida framhållits att då nu — såsom jag här har nämnt — en rad kristidsstyrelser redan försökt förverkliga motionens tankegång genom inrättandet av s. k. jordbruksdelegationer och jordbrukskommittéer inom kristidsstyrelserna, är det icke nödvändigt med en skrivelse till Kungl. Maj:t i denna sak. Jag gör, herr talman, icke något särskilt yrkande, därför att jag tror, att det på den inslagna vägen redan finnes åtskilligt att vinna. I denna sänd måste vi med verkligt bekymmer se emot det kommande försörjningsläget. Jag vill därför uttala den förhoppningen, att livsmedelskommissionen själv måtte beakta läget och, om så blir nödvändigt, vidtaga de erforderliga förstärkningarna i linje med den tankegång, som i motionen anges. Jag tror så blir nödvändigt, om vi komma in i en ännu svårare situation.

Jag har endast velat framhålla dessa synpunkter, herr talman, och gör, som sagt, intet särskilt yrkande.

Fru Nordgren: Herr talman! Den föregående ärade talaren har i sitt anförande påpekat, att i det läge, vi nu befinna oss, äro produktionsfrämjande åtgärder något av det viktigaste för vår försörjningsfrågas lösning. Jag instämmer helt i denna hans mening. Det torde emellertid icke vara obekant, att man inom livsmedelskommissionen har till sitt förfogande de allra främsta krafter på området, vilka ständigt arbeta och planlägga för att det bästa möjliga, som går att göra på produktionens olika områden, blir gjort. Huruvida det skulle kunna åstadkommas ännu mera genom inrättandet av särskilda produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna, är svårt att säga något om. Jag är emellertid övertygad om, att ifall det skulle anses bli av behovet påkallat att vidtaga några åtgärder i den riktning, som motionären föreslagit, kommer detta icke att uraktlåtas.

Jag finner av de refererade yttrandena i utskottsbetänkandet, att t. o. m. R. L. F. anser att motionens syfte bör kunna nås redan med nuvarande bestämmelser. Man har alltså icke ens på det hållet för närvarande åtminstone något att erinra mot de anordningar, som nu finnas. Det intima samarbete, som på de flesta platser äger rum med hushållningssällskapen, borgar väl också för, att kristidsstyrelserna ha sakkunnigt folk till sitt förfogande.

Den ärade talaren yttrade något om bristen på enhetlighet i arbetet inom de olika kristidsstyrelserna. Jag vet icke, om detta är något direkt fel. Det kan ju vara så att förhållandena kunna vara olika inom olika kristidsstyrelseområden och att man kanske därför måste ordna arbetet på något olika sätt. I regel följas ju de direktiv, som komma från livsmedelskommissionen, vilken övervakar och ser till, att det blir på bästa möjliga sätt ordnat med de frågor det här gäller. Jag tror därför, att man kan vara ganska lugn för att ingenting uraktlåtes eller försummas, när det gäller att främja produktionen.

Jag tycker för övrigt att den mängd förslag till olika åtgärder i syfte att främja och öka produktionen, som via livsmedelskommissionen komma på riksdagens bord, vittnar om, att man gör allt kraftigare ansträngningar för att på bästa sätt bemästra svårigheterna och trygga vår folkförsörjning.

Jag har, herr talman, intet yrkande, utan har endast velat göra dessa erinringar i anledning av vad som anförts av herr Staxäng.

Motion angående inrättande av s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna. (Forts.)

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Herr Staxäng sade i början av sitt anförande i kammaren, att man på grund av de dåliga skördarna under senare åren fått allt större intresse av att speciellt jordbrukets angelägenheter komma upp i kristidsstyrelserna och att representanter för jordbruket få säte och stämma där. Det påpekas för övrigt också i de remissyttranden, som kommit från livsmedelskommissionen och arbetsmarknadskommissionen, att man vid varje tillfälle, då vakanser uppstå, försöker att i det avseendet så långt som möjligt tillgodose och tillmötesgå jordbrukets intressen i detta avseende. Men det är naturligtvis alltid en smaksak, huruvida man i utskottets utlåtande bort trycka starkare på nödvändigheten av att en viss enhetlighet kommer till stånd, när det gäller jordbruksintressena i kristidsstyrelserna. Herr Staxäng påpekade att detta skett på ett mera accentuerat sätt av första kammarens tillfälliga utskott, som behandlat denna motion. Jag vill i detta sammanhang endast säga, att utskottet i sitt utlåtande hänvisat till vad som sagts från arbetsmarknadskommissionens och livsmedelskommissionens sida och att utskottet också låtit avtrycka lantbruksförbundets yttrande i detta hänseende och hänvisat därtill.

För övrigt har en hel del av vad herr Staxäng åsyftat med sin motion redan blivit genomfört. Jag vill exempelvis påpeka att livsmedelskommissionen i sitt cirkulär nr 690 bl. a. dekreterat, att arbetsblockorganisationerna inom länen skola anknytas till samarbetsdelegationer, bestående av representanter för kristidsstyrelserna, länsarbetsnämnderna och hushållningssällskapen. Härmed har man sålunda försökt ange en viss enhetlighet för arbetets bedrivande i detta avseende. Kanske är det för övrigt inte enbart en förlust, om man här kan mobilisera en viss elasticitet, ty förhållandena kunna vara olikartade inom olika områden av landet, och det är måhända inte alltid önskvärt med den strama likriktning, som somliga stundom föreställa sig skall vara det allena saliggörande. — Sedan herr Staxäng nu meddelat, att han inte kommer att ställa något särskilt yrkande, vill jag endast hänvisa till att vad göras kan i detta avseende i viss mån redan blivit gjort.

Beträffande lantbruksförbundet och dess ställningstagande, som omnämndes i herr Staxängs anförande, vill jag även hänvisa till vad förbundet säger i sitt yttrande rörande förslaget om särskilda produktionsavdelningar. Det heter där: »Förutom de ökade kostnader för statsverket, som tillskapandet av särskilda produktionsavdelningar måste medföra, skulle detta lätt komma att leda till ett sönderbrytande av organisationsformen med därav lätt uppstående konsekvenser på andra områden av kristidsstyrelsernas verksamhet.» Man är således ifrån lantbruksförbundets sida inte så bergfast övertygad om att produktionsavdelningar skulle vara det enda riktiga. Därtill kommer vad som påpekats i både arbetsmarknadskommissionens och livsmedelskommissionens yttrande, nämligen att inrättandet av dylika produktionsavdelningar måhända skulle medföra, att de nuvarande kristidsstyrelsernas organisation i viss mån skulle bli lidande därav. De anse att detta skulle innebära en »försvagning av den genom ordföranden utövade enhetliga ledningen av kristidsstyrelsernas arbete». Detta är kanske ännu ett skäl för att man inte utan vidare bör slå in på den väg, som herr Staxäng föreslagit.

Med dessa ord, herr talman, ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Staxäng: Herr talman! Jag vill först nämna, att det cirkulär nr 690 från livsmedelskommissionen rörande samarbetet mellan kristidsstyrelserna, hushållningssällskapen och länsarbetsnämnderna, som den föregående ärade

Motion angående inrättande av s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna. (Forts.)

talaren här erinrade om, utfärdades sedan min motion hade väckts. I detta cirkulär har man ju i någon mån försökt åstadkomma en förbättring inom ett av de områden, jag pekat på i min motion, ett område där en förbättring måste genomföras.

Herr Nilsson i Stockholm berörde även lantbruksförbundets uttalande. Jag vill då påpeka, att förbundet i slutet av sitt yttrande säger: »Lantbruksförbundet vill emellertid starkt betona, att då förbundet intager denna ståndpunkt» — nämligen att förbundet inte ansåg det nödvändigt att inrätta särskilda produktionsavdelningar — »förbundet förutsätter, att sådana anordningar vidtagas inom den nu bestående organisationens ram, att det nödvändiga samarbetet mellan kristidsstyrelserna och jordbrukarna inom *alla* styrelser kommer till stånd» — man har understrukt *alla*. »Ett understrykande av angelägenheten härav är enligt Lantbruksförbundets mening befogat»; så slutar yttrandet. Förbundet framhåller således starkt, att det inte är bra som det är och vidare att ett bättre samarbete måste åstadkommas.

Fru Nordgren framhåller att det inom livsmedelskommissionen finnes mycken sakkunskap. Jag framhöll också i mitt förra anförande, att det finns det visst, och inte minst genom att man varit angelägen om att till sig knyta den sakkunskap, som finns på olika områden, har man lyckats så bra som man har. Men inom kristidsstyrelserna har det inte varit på samma sätt. Jag kan påvisa en skiljaktighet som föreligger mellan de jordbruksdelegationer, som nu inrättats, och de produktionsavdelningar som jag tillåtit mig föreslå. Jordbruksdelegationerna bestå av en rad ledamöter som inkallas vid vissa tillfällen, t. ex. var fjortonde dag, då de få höra en mängd ärenden föredragas för sig helt hastigt. Det är sannerligen inte så lätt att vid sådana överläggningar taga ställning till en rad viktiga frågor, som de endast vid dylika tillfällen få sig förelagda. Inrättandet av produktionsavdelningar förutsätter, att man som ledare för sådana avdelningar placerar på jordbrukets område kunniga män, som äga administrativ förmåga men även ha både praktisk och teoretisk kunighet på jordbrukets område. Det blir en helt annan sak, och när det gäller att ta initiativ till samarbete med hushållningssällskapen kommer det att bli en väsentlig skillnad på en sådan avdelning och de delegationer, som existera för närvarande.

Det är naturligtvis möjligt att det inte blir nödvändigt att fullfölja den tankegång helt ut, som jag har tillåtit mig skissera i min motion. Men jag tror att läget snart blir sådant, att vi måste gå fram den vägen och få en stramare organisation för arbetet inom kristidsstyrelserna, om vi skola kunna bemästra de oerhört stora arbetsuppgifter, som komma att påvila dessa styrelser. Det finns redan en rad åtgärder, som där inte ha handlagts på lämpligaste sätt, och det måste som sagt bli en ändring i framtiden om vi skola kunna bemästra situationen.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Då herr Staxäng nyss erinrade om att livsmedelskommissionens cirkulär nr 690 utfärdats efter det han motionerat, vill jag endast påpeka att det emellertid skedde innan utskottet skrev sitt utlåtande. Det är således ganska naturligt att utskottet kommit till denna sin ståndpunkt just med utgångspunkt från detta cirkulär. Det är kanske lika naturligt att herr Staxäng, i ovetskap om detta cirkulär, motionerat på det sätt som han gjort.

Beträffande önskvärdheten av samarbete, som även understrukt av Sveriges lantbruksförbund, vill jag betona, att utskottet ingalunda velat motsätta sig detta samarbete. Utskottet anser dock, att det med nuvarande organisation finns

Motion angående inrättande av s. k. produktionsavdelningar inom kristidsstyrelserna. (Forts.)

möjligheter för sådant samarbete utan att man behöver tillgripa de åtgärder, som herr Staxäng här föreslagit.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion angående rätt till tjänste- och pensionsårsberäkning för chefläkare vid sjukstuga.

Utskottets hemställan bifölls; och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivvas första kammaren.

§ 3.

Föredrogs och lades till handlingarna konstitutionsutskottets memorial, nr 8, med föranledande av första kammarens återremiss av utskottets utlåtande nr 7 i anledning av väckta motioner om ändrad ordning för utseende av suppleant för landstingsman.

§ 4.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 9, i anledning av väckta motioner om rätt för kommun att anslå medel till hemvärnets verksamhet. *Motioner om rätt för kommun att anslå medel till hemvärnets verksamhet.*

Uti de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 77 i första kammaren av herr Nilsson, Bernhard, m. fl. och nr 99 i andra kammaren av herr Larsson i Hede m. fl. hade hemställts, »att riksdagen måtte för sin del besluta sådan ändring av gällande kommunalförfattningar, att kommun berättigas att, med enkel eller på visst sätt kvalificerad majoritet, anslå medel till hemvärnets verksamhet».

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av förevarande motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om skyndsamt utredning av frågan, huruvida och i vad mån kommun bör erhålla möjlighet att anslå medel till hemvärnets verksamhet.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr Lindqvist: Herr talman! Jag har meddelat konstitutionsutskottets ordförande, att jag icke är riktigt tillfreds med detta utlåtande, och jag har begärt ordet för att yrka avslag på utskottets hemställan.

Detta utlåtande är föranlett av ett par motioner, nr 77 i första kammaren och nr 99 i andra kammaren, vari det begäres »sådan ändring av gällande kommunalförfattningar, att kommun berättigas att, med enkel eller på visst sätt kvalificerad majoritet, anslå medel till hemvärnets verksamhet». Vid 1940 års riksdag förelågo flera motioner, som åsyftade rätt för kommuner att anslå medel till luftvärn och luftskydd. Dessa motioner behandlades av samman-satta konstitutions- och första lagutskottet. Utskottets majoritet tillstyrkte en skrivelse, men det fanns två reservanter som ansågo, att motionerna inte borde föranleda någon riksdagens åtgärd. Samma uppfattning hade också andra kammaren, och riksdagen avslög således de då föreliggande motionerna.

För min del tror jag det skulle vara klokast och riktigast, om riksdagen i dag avslöge den hemställan, som här föreligger från konstitutionsutskottets sida. Med allt erkännande åt vårt hemvärn och det arbete som det har nedlagt vill

Motioner om rätt för kommun att anslå medel till hemvärnets verksamhet.
(Forts.)

jag likväl ifrågasätta, om det kan vara riktigt att kostnaderna för hemvärdet skola påläggas kommunerna. Man vet inte hur stora kostnader det kan bli. Om de bli större eller mindre är det likväl kostnader av det slag, att de borde betalas av statsmedel. Ty det kan knappast vara riktigt, när vi gå att sörja för vårt försvar, att vi få en stor försvarsbudget här i riksdagen och dessutom en försvarsbudget i kommunerna. Vid 1940 års riksdag framhöllo vi, som då talade för avslag på de föreliggande motionerna, att om kommunerna skulle börja bevilja anslag till ifrågavarande ändamål, komme detta att medföra stora svårigheter ute i kommunerna.

Nu har konstitutionsutskottet såvitt jag kan förstå inte riktigt vetat vad det velat. Hela utlåtandet vittnar om en kompromiss, en kompromiss där man velat vara så välvillig som möjligt mot motionärerna. Alla kompromisser äro ju inte av ondo, men denna har, det vågar jag påstå, alla kompromissers dåliga kännemärken. När man skall skriva till Kungl. Maj:t och begära en utredning, bör man ju veta vad man vill, men det ser ut som om konstitutionsutskottet inte alls vet vad det vill i denna fråga, huruvida kommunerna skola få möjlighet att bidraga till denna verksamhet eller inte.

På sidan 3 i utlåtandet hänvisar konstitutionsutskottet till ett uttalande som förekommer, säger utskottet, i det sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande 1940, men det hänvisar man till på sådant sätt som om detta hade vunnit riksdagens bifall. Men riksdagen *avslog* ju vad utskottsmajoriteten vid detta tillfälle föreslog. Skall det citeras — det är inte ordagrant citat men bra nära — bör det göras på sådant sätt, att man inte har anledning tycka att det är inkorrekt vad som här säges från konstitutionsutskottets sida.

Vidare erinrar utskottet om att det finns en kommitté som sysslar med dessa spörsmål, 1941 års hemortsförsvarssakkunniga. Men, säger man, direktiven för dessa sakkunniga äro så allmänt hållna, att man inte säkert vet vad de komma att syssla med. Nog bör det väl vara tillräckligt om vi avvakta dessa sakkunnigas yttrande och förslag, innan vi skriva till Kungl. Maj:t i frågan.

Beträffande slutligen klämman, så är den skriven på sådant sätt, att ordföranden i konstitutionsutskottet kan komma att säga, att den är ju på intet sätt förpliktande, vi ha inte uttalat något bestämt önskemål, och det är riktigt, det har inte utskottet gjort. Utskottet föreslår bara att riksdagen skall »hemställa om skyndsamt utredning av frågan, huruvida och i vad mån kommun bör erhålla möjlighet att anslå medel till hemvärnets verksamhet». Konstitutionsutskottet sätta vi så högt — man vill ju ibland säga, att det är riksdagens främsta utskott — men då skulle man också önska litet större klarhet rörande vad detta utskott vill, innan vi besluta i enlighet med dess hemställan.

Herr talman! Med all respekt och aktning för hemvärdet anser jag likväl att det skulle vara klokast, att andra kammaren härvidlag inte följer konstitutionsutskottet utan avslår dess föreliggande hemställan i avvaktan på vad de förut nämnda sakkunniga kunna komma att föreslå i sitt yttrande. Jag hemställer därför, herr talman, om avslag på konstitutionsutskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Hedlund* i Östersund, *Bladh* och *Larsson* i Julita.

Herr **Hallén**: Herr talman! Herr Lindqvist slutade med att säga att riksdagen borde kunna begära, att ett sådant utskott som konstitutionsutskottet uttryckte sig med litet större klarhet. Jag vågar emellertid påstå, att det inte är

Motioner om rätt för kommun att anslå medel till hemvärnets verksamhet.

(Forts.)

utskottet som brister i klarhet, utan det brister nog i förmåga hos talaren själv att fatta vad utskottet säger. Jag undrar om kammaren i övrigt svävar i tvevelsmål om vad det är utskottet menar.

Herr Lindqvists anförande förvånade mig också genom att han begick en del misstag, som visa att det är herr Lindqvist själv, som inte riktigt fattar vad utskottet skrivit. Han beskyllde bl. a. utskottet för att, då det redovisar det sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande av 1940, göra detta på ett sätt som föranleder läsaren att tro, att utskottet vill framställa saken som om riksdagen bifallit ifrågavarande förslag. Vårt referat på den punkten slutar med följande ord: »Förslaget förföll emellertid till följd av kamrarnas skiljaktiga beslut.» Man kan näppeligen uttrycka sig klarare och återge ett faktiskt förhållande tydligare än på detta sätt.

Herr Lindqvist ansåg vidare att man skulle avvakta vad 1941 års hemortsförsvarssakkunniga komma till för resultat. När vi i utskottet studerade statsrådets direktiv till dessa sakkunniga framgick det tydligt, att spørsmålet om kommunernas ställning till hemortsförsvarets olika grenar icke alls var berört. Om man har något intresse av att få besked i den frågan är det alltså lönlöst att vänta, att de sakkunniga med nuvarande direktiv skola kunna lämna något som helst förslag till dess lösning.

Utskottet yttrar för egen del, att det »vill på frågans nuvarande stadium icke uttala sig om lämpligheten av lagstiftning i sådant syfte». Utskottet gör intet uttalande alls i sak men påpekar angelägenheten av att spørsmålet utredes. Herr Lindqvist oroar sig synbarligen i onödan. I början av sitt anförande missuppfattade han också en annan framställning, då han uttryckte sitt bekymmer för att man nu skulle ålägga kommunerna att ta på sig dessa utgifter för hemvärdet. Han menade att det är inte nog med att man har en försvarsbudget i riksdagen, nu skulle man också få en ute i kommunerna. Jag vill påpeka, att vi tydligt skriva: »Tidsläget kräver enligt utskottets mening en undersökning av spørsmålet, i vad mån kommunerna böra erhålla behörighet» — observera *behörighet!* — »att anslå medel till hemortens försvar.» Vi ha alltså inte med en enda stavelse antytt, att man skall *ålägga* kommunerna något, utan detta är fullständigt frivilligt. Om den av motionärerna föreslagna lagen skulle genomföras och om det skulle vara någon kommun, som inte ville anslå ett enda öre till ändamålet, så finns det ingen makt på jorden, som kan tvinga den att göra det.

Då alltså utskottet begränsar sig till önskemålet att få frågan utredd i samband med hemortsförsvarssakkunnigas utredning, så är det önskemålet skäligt, och jag är säker på att det finns en allmän önskan både inom riksdagen och landet, att den oklarhet som för närvarande råder på detta område må bringas ur världen. Vi veta ju allesammans, att som det nu är ingår icke detta i en kommuns hushållsangelägenheter, utan där någon överklagar även det allra minsta lilla anslag faller det. Det ha vi ju regeringsrättens utslag på vid ett par tillfällen. Det är för att få slutgiltig klarhet om detta som vi hemställa om en utredning, och jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag i detta avseende.

Herr Larsson i Hede: Herr talman! Säsom motionär i ärendet ber jag att få uttala min tacksamhet för den välvilliga behandling, som motionen har rönt inom utskottet.

På grund av det oroliga världsläget och den ovisshet, som råder ute i kommunerna rörande anslag till ifrågavarande ändamål, anser jag för min del att det hade varit önskvärt om ett definitivt beslut om rättighet för kommunerna att

Motioner om rätt för kommun att anslå medel till hemvärnets verksamhet.
(Forts.)

lämna anslag redan nu hade kunnat fattas. Motionärerna äro inte främmande för att statsverket bör bestrida större delen av kostnaderna för hemvärnets verksamhet, och till anskaffande av vapen och större delen av utrustningen har staten redan lämnat bidrag eller helt bekostat dessa saker, men när statsmakterna inte kunnat tillhandahålla alla de för hemvärdet erforderliga mindre, personliga persedlarna, ha kommunerna och den frivilliga verksamheten måst träda hjälpende emellan. Det har också i allmänhet hos kommunerna visat sig vara ett mycket starkt intresse för att stödja denna del av hemortens försvar. Detta visar sig däri, att ett ovanligt stort antal kommuner lämnat bidrag för ändamålet, och antagligen hade ännu flera lämnat anslag, om de kommunala myndigheterna vetat med sig, att de haft befogenhet att anslå medel för sådant ändamål.

Jag har fått en sammanställning och en utredning, som gjorts av en förvaltningsofficer i hemvärnsstaben angående kommunernas ställning till hemvärdet. Hemvärnsområdenas antal är 1,096 och kommunernas, såväl stads- som landskommunernas, 2,487. Av dessa kommuner ha 1,187 lämnat bidrag och 952 kommuner ha inte ifrågasatt anslag. 348 kommuner ha inte ansett sig befogade att bevilja anslag. Om man lägger tillsammans dessa 1,187 kommuner och de, som hade önskat lämna anslag, ifall de ansett sig befogade därtill, får man ett antal av 1,535 kommuner. Detta visar tillräckligt, vilket stort intresse det finns inom kommunerna för att lämna bidrag till hemvärdet. Även om de anslag, som kommunerna ha lämnat, inte varit av den storleksordning, att de kunnat täcka alla de personliga utgifter, som hemvärnsmännen måste ikläda sig för utrustningen, så ha de ändå varit ett ganska starkt moraliskt stöd för hemvärdet, enär hemvärnsmännen därigenom ha vetat med sig att de ha de lokala myndigheternas stöd bakom sig i sin strävan för utbildning i hemortens försvar. Enligt mitt förmenande är det från den synpunkten, som kommunernas bidrag bör ses, och inte med hänsyn till bidragens storlek.

Beträffande landsbygden vet jag, att sparsamheten att lämna anslag är så stor, att man inte behöver befara att några större bidrag beviljas, men även ett litet bidrag kan ha sin stora betydelse, när det gäller att uppmuntra hemvärnsrörelsen, som kräver så mycket arbete av hemvärnsmännen.

När herr Lindqvist yrkade avslag på utskottets hemställan under förmenande, att denna angelägenhet är enbart ett statsintresse, så vill jag påpeka, att om statsmakterna helt och hållet skulle övertaga kostnaderna för hemvärdet, kommer ganska säkert det allmänna intresset för detsamma att minskas, och jag hoppas att vi alla äro eniga om att detta inte vore lyckligt, särskilt i den allvarliga tid som nu råder. Som det för närvarande är lämnas det inte så litet frivilliga bidrag, vartill komma de ganska stora personliga utgifter, som hemvärnsmännen själva frivilligt påtagit sig. Man kan också tänka sig, att om statsmakterna skulle övertaga alla kostnaderna, så kommer det kanske inte längre att bli ett frivilligt hemvärn utan måhända ett slags värnplikt. Jag är för min del övertygad om, att den frivilliga form, under vilken hemvärdet nu arbetar, är den lyckligaste därigenom att den utgör ett slags komplement för hemorten till riksförsvaret.

Hemvärdet har allt sedan sin tillkomst tilldragit sig befolkningens och de kommunala organens livliga intresse, och det har också bidragit till ett närmande mellan folk och försvar, som jag tror alla hälsa med glädje. Det gäller här inte att man skall ålägga kommunerna skyldighet att lämna anslag, utan det gäller om kommunerna frivilligt skola få lämna sådana. Jag är för min del övertygad om att avgörandet härvidlag gott kan lämnas åt kommunerna,

Motioner om rätt för kommun att anslå medel till hemvärnets verksamhet.

(Forts.)

och jag tror inte att en sådan fråga som ett anslag till hemortens försvar kommer att väcka några egentligen stora stridigheter inom kommunerna.

Då första kammaren utan debatt har bifallit utskottets förslag, vill jag hoppas att också andra kammaren biträder detsamma. Jag är säker om att det främst hos många hemvärmän och jämväl hos den stora allmänhet, som är livligt intresserad av hemvärdet, skulle väcka stor förstämning, om andra kammaren skulle visa så litet intresse för hemvärnsrörelsen, att den icke ens gick med på en utredning, såsom utskottet föreslår.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lindqvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 278, med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 6.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till förlagskapital för inköp av förnödenheter, m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för främjande av vedproduktionen, m. m.

I propositionen nr 186 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 27 februari 1942, föreslagit riksdagen att dels godkänna de ändrade grunder för främjande av vedproduktionen, som av föredragande statsrådet angivits, dels ock medgiva att reservationsanslagen till Lån till avverkningsförskott åt vedproducenter och till Förlagskapital för inköp av ved finge disponeras i enlighet med vad av föredragande statsrådet anförts.

*Ändrade
grunder för
främjande av
vedproduktionen,
m. m.*

Ändrade grunder för främjande av vedproduktionen, m. m. (Forts.)

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna de ändrade grunder för främjande av vedproduktionen, som av föredragande statsrådet i statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 27 februari 1942 angivits,

b) medgiva, att reservationsanslagen till Lån till avverkningsförskott åt vedproducenter och till Förlagskapital för inköp av ved finge disponeras i enlighet med vad av föredragande statsrådet i ovannämnda statsrådsprotokoll anförts.

Reservation hade avgivits av herrar *Johan Bernhard Johansson, Gränebo, Heiding, Andrén, Björkman, Andersson* i Prästbol, *Hansson* i Rubbestad, *Andersson* i Södergård, *Åqvist* och *Staxäng*, vilka ansett, att viss del av utskottets yttrande bort utgå.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Som kammarens ledamöter finna är det en reservation vid detta utskottsutlåtande. Det som reservationen avser är att få bort sista meningen i första stycket av utskottets yttrande. Denna mening lyder: »Enligt utskottets uppfattning förefaller det emellertid rimligt, att vid prissättningen å ved vederbörlig hänsyn tages till ovannämnda ränteförlust.»

Orsaken till att utskottet skrivit på detta sätt är att Kungl. Maj:t i år framlagt en proposition, som går ut på att de medel, som äro anslagna för uppköp av ved ävensom till förskott åt vedproducenter för huggningskostnader, numera icke skola löpa med någon ränta. Förut har ränta utgått med 4 %, men regeringen har nu som sagt föreslagit, att medlen skola vara räntefria. Detta har utskottet ansett skola kompenseras för statens del på det sättet, att vedproducenterna i stället skulle få ett lägre pris för veden, när de sälja den. Om man ser efter, hur mycket denna ränteförlust belöper sig på per kubikmeter ved, så finna vi att från den 1 januari 1940 till den 1 februari 1942 ha räntekostnaderna uppgått till 338,000 kronor, men under samma tid ha upphuggits ungefär 70 miljoner kubikmeter ved. Slår man ut detta belopp per kubikmeter, finner man att det blir icke fullt ett halvt öre per kubikmeter. Vi reseranter anse, att det skulle verka alltför småaktigt, om riksdagen på detta sätt ville försöka få igen inte fullt ett halvt öre per kubikmeter, då det gäller att bestämma priset på veden. Dessutom blir det endast ett fåtal vedproducenter, som få dessa förskott, under det att det stora flertalet icke får något förskott, och en prissättning, som avser att taga igen denna ränteförlust, skulle alltså drabba inte bara dem, som fått förskott, utan även det stora flertalet, som icke fått något förskott. Detta ha vi ansett vara synnerligen orimligt, och därför ber jag, herr talman, att med dessa korta ord få hemställa att kammaren måtte biträda reservationen. Jag har hört, att första kammaren redan biträtt reservationen.

Jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Häruti instämde herr *Persson* i Falla.

Herr **Åqvist**: Herr talman! I anslutning till herr Hanssons i Rubbestad anförande vill jag tillägga några ord och hänvisa till vad utskottet säger. Utskottet framhåller: »Med hänsyn till den stora betydelsen av att landets bränsleförsörjning med alla till buds stående medel tryggas och då omfördälda åtgärder måste betraktas som ett led i detta syfte har utskottet likväl

Andrade grunder för främjande av vedproduktionen, m. m. (Forts.)
icke velat motsätta sig bifall till föredragande statsrådets här ifrågakvarande förslag.»

Bränslekommissionen hade ju föreslagit, att denna ränta skulle tagas bort för att vinna enhetlighet mellan skogsägareföreningarna och de auktoriserade veduppköparna. Statsrådet har anslutit sig till samma mening och utskottet har likaså gjort det, men i sista stycket har utskottet uttalat, att det vore rimligt att vid prissättningen på ved vederbörlig hänsyn skulle tagas till ränteförlusten. Hur det skall gå till vet man inte. Troligtvis skulle det inverka på det pris, som producenterna erhålla för veden. Det är emellertid en viktigare sak att vi till ett kommande bränsleår få fram tillräckligt mycket ved. Vi veta inte, hur det kommer att gå med tillförseln av kol och koks, och om industrien skall kunna hålla sin verksamhet i gång är det oerhört viktigt att man på allt sätt befrämjar vedavverkningen och får fram bränsle i tillräcklig omfattning.

Då det nu är utom mig nio reservanter i utskottet, som vilja göra denna lilla ändring för att ge ett klart uttryck för vad utskottet här har menat, så hoppas jag att andra kammaren också biträder reservationen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Holmdahl**: Herr talman! Det är säkert, att hela statsutskottet fullständigt instämmer i den mening, som herr Åqvist nyss uttalade, att vi måste på alla sätt stimulera vedavverkningen, och statsutskottet har ju också helt och hållet accepterat propositionen just fördenskull.

I den omstridda satsen av statsutskottets föreliggande utlåtande har utskottsmajoriteten blott tillåtit sig att framhålla, att det statsunderstöd, som måste anses ligga i räntebefrielse för avverkningslånen, bör beaktas vid prissättningen på ved. Utskottet har därvid givetvis inte förbisett, att en del andra och säkerligen viktigare, måhända avgörande faktorer måste bestämma denna prissättning. Jag skall emellertid inte ingå på någon polemik med de båda talare, som här yttrat sig. Till den förste ärade talarens yttrande vill jag bara göra den randanmärkningen, att denna proposition avser ju just att få, om jag får använda uttrycket, en rikligare åtgång på dessa lånemedel. Det ligger ju i själva syftet med denna räntebefrielse. Det är själva syftet med det hela, och därmed är det klart, att den räntebefrielse, som åsyftas, kan bli och bör bli väsentligt större än hittills.

Men, herr talman, jag skall inte ta upp någon debatt i frågan. Det förhåller sig ju så, som den förste ärade talaren framhöll, att första kammaren har redan accepterat reservationen, och enligt praxis betyder det, att även om andra kammaren skulle biträda utskottets utlåtande, så faller den omstridda satsen bort. Jag gör därför, herr talman, icke något yrkande.

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Jag skall be att få giva en kort förklaring till en sak, som jag tror, att man icke har fått fullt klart för sig.

Det är alldeles riktigt, att man vill ha till stånd så stor avverkning som möjligt och därför också önskar, att det förlagskapital, som ställes till förfogande för avverkningen, blir använt i största möjliga utsträckning. Men därutöver finns det ett annat skäl, såsom framgår av propositionen, vilket är det avgörande i denna fråga om räntebefrielse, och det är det skälet, att i och med den omläggning, som skett beträffande vedregleringen föregående höst, är det icke möjligt att ha det gamla systemet kvar. Förutsättningen för att ett förskott skall användas under en viss tid mot ränta är ju, att den som får förskottet kan så hastigt som möjligt och genom förhållanden, som han kan med-

Ändrade grunder för främjande av vedproduktionen, m. m. (Forts.)
 verka till, återbetala förskottet. Men det är just detta den nya anordningen icke möjliggör. Av transporthänsyn och andra skäl och för att få fastare hand över regleringen är det nödvändigt att ibland i vissa landsändar låta veden ligga längre än skogsägaren själv vill. Därför har man kommit fram till att det är nödvändigt att låta de medel, som ställas till förfogande, vara räntefria, eftersom låntagaren icke själv bestämmer, när han skall återbetala beloppet.

Jag tror därför, att det skulle vara mycket svårt att följa statsutskottets uttalande i sista meningen av första stycket. Det är icke alla, som få förskott, och om man då skulle taga hänsyn till dem som fått sådant och låta dem få lägre pris, uppstår frågan, vad priset skulle bli för de andra, som icke fått förskott. Det går icke att laborera med dessa olika priser. Ett direkt hänsynstagande med beaktande just av den fördel, som vederbörande fått av ett förskott, kan helt enkelt icke ske. Givetvis tages vid prisbestämningen hänsyn till betalningsvillkoren, och när det nu är på det sättet, att man lämnar ut förskott både för avverkningen och för själva betalningen av veden, tages ju detta under bedömning när man fastställer det slutliga priset. Jag måste säga, att något annat hänsynstagande än det jag nyss nämnde icke är möjligt även om utskottets uttalande obeskuret skulle bli godkänt av kammaren.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring beträffande motiveringen, som föreslagits i den vid utlåtandet fogade reservationen; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den senare propositionen.

§ 8.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tolfte huvudtiteln gjorda framställning om anslag för budgetåret 1942/43 till allmänna indragningsstaten;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till Häradsrätterna: Avlöningar jämte i ämnet väckta motioner;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överståthållarämbetets organisation m. m.;

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i den för riks försäkringsanstalten fastställda avlöningsstaten; och

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i den för landsfogdarna m. fl. fastställda avlöningsstaten;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 23, i anledning av väckt motion om undantagande av krigsmaktens tjänstehundar från skatteplikt enligt hundskatteförordningen; och

nr 24, i anledning av väckt motion om viss utsträckning av rätten till barnavdrag i beskattningsavseende; samt

andra lagutskottets utlåtande, nr 27, i anledning av väckta motioner om viss ändring i sjöarbetstidslagen.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkanden hemställt.

§ 9.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 28, i anledning av väckta motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 146 i första kammaren av herr *Andersson, Alfred*, och herr *Hansson, Sven*, och nr 197 i andra kammaren av herr *Svensson* i Ljungskile.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att förslag till expropriation och förköpsrätt av jord, som behövdes för komplettering av ofullständiga jordbruk, snarast måtte föreläggas riksdagen.

Utskottet hemställde, att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville dels, efter verkställande av den ytterligare utredning, som kunde anses erforderlig, för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning om expropriation av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk, dels ock låta verkställa utredning av frågan om förköpsrätt av jord för samma ändamål samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Tamm*, *Wistrand* och *Håstad*, som ansett att utskottet bort hemställa, att motionerna nr 146 i första kammaren och nr 197 i andra kammaren icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Håstad**: Herr talman! Frågan om expropriation av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk är en gammal bekant. Det var ganska betecknande för stämningen i andra lagutskottet, när denna fråga behandlades i år, att en av socialpolitikens mest grånade veteraner i denna kammare yttrade, att frågan diskuterats så länge, att man i varje fall ville se en positiv lösning under detta sekel. Jag tror dock icke, att den allena saliggörande metoden vid lösandet av dylika mycket ingripande samhällsfrågor är att ständigt inventera det gamla bagaget eller att se efter, om man tappat något på vägen. Nya förhållanden kunna även göra det inte blott tillåtet utan även tillbörligt att anlägga nya synpunkter.

Jag skall endast med ett par ord beröra frågans förhistoria. Under 1920-talet diskuterades i samband med jordfrågorna även frågan om expropriation vid oialiga tillfällen, bl. a. vid genomförande av egnahemsreformen år 1928, utan att dock något positivt beslut fattades. Under 1930-talets början var framför allt dåvarande ordföranden i andra lagutskottet, nuvarande statsrådet *Westman*, en envis motståndare till expropriation av jord. 1936 års egnahemsutredning tog dock upp saken, och en majoritet föreslog expropriation för stärkande av ofullständiga jordbruk. När reformen sedan förelades riksdagen, sköt jordbruksminister *Pehrsson-Bramstorp* undan frågan tillsvidare. I fjol togs saken upp på nytt i motioner. Andra lagutskottet avstyrkte med 14 röster mot 2 en skrivelse om omedelbara åtgärder. Första kammaren biföll utskottets hemställan, men andra kammaren biföll förslaget om skrivelse till Kungl. Maj:t. I fjol framställdes från småbrukarhåll i första kammaren en interpellation, huruvida regeringen övervägde några åtgärder i samma riktning. Statsrådet *Pehrsson-Bramstorp* avgav det svaret, att så vitt honom var bekant förelåg för närvarande intet trängande behov av åtgärder på förevarande område.

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

I år föreligger, när nu motioner på nytt väckts i ämnet, ett utlåtande från egnehemsstyrelsen, där dess majoritet för ögonblicket avstyrker åtgärder och alltså avstyrker motionerna. Jag förmodar, att under debatten här egnehemsstyrelsens utlåtande kommer att bli föremål för närmare analys. Av styrelsens sex ledamöter har majoriteten bildats av överdirektören och två ledamöter. Om man skulle ge sig in på att tolka detta dokument, skulle jag närmast vilja göra det på det sättet, att där stå 6 mot 0, när det gäller uttalandet, att expropriation kan tänkas i vissa fall bli behövlig, att där stå 3 mot 3, när det gäller tillstyrkande av motionerna och att det står bara 1 mot 5 — herr Andersson i Tungelsta är då den ende — när det gäller kravet att få åtgärder omedelbart vidtagna. Eftersom man kanske här också kommer att diskutera — i den mån det blir någon debatt — generaldirektör Malmbergs ställning, kan det vara på sin plats att uttala den tron, att han har fått sin allmänna uppfattning om dessa frågor något söndertrasad av sin erfarenhet som överlantmätare i Dalarna, där äganderättsförhållandena äro helt annorlunda än i övriga delar av landet. Vare hur som helst med denna analys av egnehemsstyrelsens utlåtande: kvar står dock som ett faktum, att den ansvariga myndigheten på området för närvarande icke anser expropriationsåtgärder erforderliga. Däremot har egnehemsstyrelsen omnämnt, att man gjort en enquête till egnehemsnämnderna och vill ha fram, huruvida det föreligger några sådana fall i större antal, där komplettering av ofullständiga jordbruk ej skulle kunna ske annorledes än genom expropriation.

Man skulle nu kunna vänta sig, att efter 1940 års egnehemsorganisation man velat fästa ett visst avseende vid vad egnehemsstyrelsen anser på basis av sina erfarenheter. Man frestas eljest att misstänka — när de ansvariga myndigheterna icke anse, att något trängande behov för ögonblicket föreligger — att riksdagsmajoriteten vill införa en expropriation för expropriationens egen skull.

Nu vill jag gärna tillägga, att jag mycket väl kan föreställa mig fall, då en tredskande jordägare onödigtvis irriterar stämningen genom att vägra att försälja jord till en person, som har ett ofullständigt jordbruk, vilket behöver kompletteras. Men jag tror, att man måste väga de åtgärder, som kunna tänkas vidtagna för att råda bot på dylika situationer, mot de andra samhällsintressen och samhällssynpunkter, som måste komma fram, när det gäller så vittgående ingrepp som att expropriera från en enskild till en annan enskild. Tydligt är väl i varje fall, att innan sådana åtgärder vidtagas bör man undersöka alla andra möjligheter, som kunna stå till buds för att åstadkomma vad man vill, nämligen en förstärkning av de ofullständiga jordbruken och, i vidare perspektiv, en sådan jorddelningspolitik överhuvud taget, att man får största möjliga utbyte av den svenska jorden under bästa sociala betingelser för dess olika brukare. Men man har i utskottsutlåtandet uttryckligen sagt, att man ansett expropriationsfrågan så viktig, att den icke bör ha samband med frågan om åtgärder för att förhindra uppkomsten av ofullständiga jordbruk. Man har icke heller tagit hänsyn till det utredningsarbete, som pågår på fastighetsbildningens område, framför allt för att underlätta möjligheterna att sammanlägga fastigheter. Såsom egnehemsstyrelsen påvisar, kan det också tänkas åtskilliga andra åtgärder, t. ex. ekonomiskt stöd åt jordbrukare, som flytta till större och bärkraftigare jordbruk, för att vinna just det med motionerna avsedda syftet.

Det har sagts i utskottet — och det sades också i fjolårets debatt — att antagligen komma icke de principiella vådorna av ett dylikt ingripande i jordlagstiftningen att ha så stor betydelse. Sannolikt är det nog bara extrema fall, där expropriation kommer att genomföras. Man kan dock ställa sig något tvivlande

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

till den saken. Jag ställde under utskottsbehandlingen till de närvarande jordbrukarna det spørsmålet, vad ett ofullständigt jordbruk egentligen är i dessa tider. Man hade en uppfattning om den saken före förra världskriget. Jag minns så väl, hur t. ex. i min hembygd vissa arbetare, som varit med i storstrejken, hade byggt små egnahem, vilka sedan visade sig vara alldeles för små. Under 1920-talet hade man en annan uppfattning, och på 1930-talet, sedan rationaliseringen av jordbruket genomförts, sedan byggnadskostnaderna stegrats, sedan större investeringar måst göras för elektrifiering, maskiner o. s. v., har man säkerligen fått en ytterligare ändrad uppfattning om vad ett ofullständigt jordbruk var. Jag kan se på hur det är i min egen hembygd. Jag har kvar min fars lilla hemman. Det innehåller 25 tunnland jord och 6 tunnland skog. Bredvid det ligga smärre och större gårdar, och jag vet faktiskt icke, om jag tillhör dem, vilkas jord kan exproprieras, eller dem, vilka kunna uppträda som expropriatörer av jord belägen i närheten. Under alla förhållanden tycker jag, att det hade varit önskvärt med större klarhet i — och det bör noggrant övervägas och prövas under den blivande utredningen — vad som för närvarande menas med ett ofullständigt jordbruk. Är det så att begreppet ofullständiga jordbruk för närvarande har fått en vidare ram än tidigare, så följer därav, så vitt jag förstår, att de ingrepp, som kunna komma att göras via expropriationen, bli vida fler än de som man ifrån början tänkt sig. I varje fall bli ansökningarna om expropriation flera.

Man skulle ju kunna fråga sig, varför det är så stor brådska att genomföra detta under kriget. Vi minnas kanske egnahemsverksamheten under och strax efter det förra världskriget, 1918—1919, hur jord då styckades i fullständigare eller ofullständigare jordbruk till mycket höga priser, som jordbrukarna sedan hade mycket stora besvär att amortera och förränta och som gjorde egnahemsstyckarna synnerligen impopulära. Om nu denna lagstiftning anses så trängande, att omedelbara åtgärder skola vidtagas, kan det ju inträffa — ifall kriget skulle draga ut på tiden och prisstegringen skulle fortvara — att jordvärdena bli så höga, att vederbörande jordbrukare, som får tillgodonjuta den rätt, som skapats genom expropriationen, blir föga tacksam mot dem som givit honom denna rätt.

Under alla förhållanden uppkommer en fråga, som jag icke tycker är helt nöjaktigt klarlagd här i handlingarna, nämligen vad man skall åsätta för pris för expropriationen. Utskottet säger med anförande av expropriationslagens ord, att det skall utgå ersättning för all den skada som vållats den exproprierade. Men om man ser på det uttalande, som herr Andersson i Tungelsta gjort som reservant i egnahemsstyrelsen, finner man där uttrycket »skälig ersättning», och det är en ganska väsentlig skillnad. I varje fall har skillnaden ansetts ganska väsentlig, när diskussion om införande av ordet skälig uppkom efter det kommittébetänkande, som nyligen avgavs angående § 16 regeringsformen. I dessa expropriationspriser måste väl, om alla skador skola ersättas, numera inkluderas även t. ex. minskade möjligheter att utnyttja ekonomibyggnader eller andra byggnader, att utnyttja elektrifiering, maskinpark o. s. v. Det är ju klart, att detta måste leda till att expropriationskostnaderna komma att bli avsevärda och kanske större än vid frivillig försäljning. Jag har då alldeles bortsett från kostnaderna för själva expropriationsförfarandet, men det har sagts i utskottet, att den frågan behöva vi, som äro tveksamma, icke bekymra oss så mycket för, därför att den kunde lösas genom statsersättning.

Är det så att de smärre jordbrukarna anse, att behovet av expropriation för förstärkande av ofullständiga jordbruk har ökat, är det väl också så vitt jag förstår så, att olägenheterna för andra jordbrukare ha kommit att stiga just

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

på grund av vad jag nyss anförde, nämligen att jordbrukens rationalisering numera kräver större investeringar än förut, investeringar som jordbrukarna givetvis till varje pris vilja utnyttja. Jag tycker, att även detta vore ett skäl till betänksamhet.

Jag skall icke uppehålla mig vid åtskilliga andra av de synpunkter, som här kunna anföras. Jag skulle blott vilja anföras ytterligare ett argument, som kanske har en viss betydelse i denna krissituation, och det är att, så länge expropriationshotet som ett damoklessvärd kommer att hänga över en massa jordbrukare eller åtminstone över utkanterna av större gårdar, kommer det, så vitt jag förstår, att leda till minskat intresse hos dessa jordbrukare att vidtaga jordförbättringar. Jag har redan hört sägas, att åtskilliga avstått från att söka göra förbättringar på sina utkanter, därför att de icke veta, om de få någon glädje av det, därest denna tvångslagstiftning genomföres. Det är väl ändå så, att om expropriationsinstitutet för detta syftemål kommer att införas, kan en jordbrukare aldrig gå säker. Han kan vara god vän med en granne för tillfället och har ingenting att frukta från honom, men sedan kan ju grannen sälja sin gård, och så kommer en ny person, som kanske icke visar honom samma hänsynfullhet, med påföljd att det kan bli expropriation och att hans jordförbättringar alltså kunna komma den nye grannen till godo.

Det skulle väl ändå, tycker jag, vara ganska underligt, om icke några varningens röster skulle höjas i denna kammare, när nu riksdagen, d. v. s. dess majoritet av tre stora partier, icke begär en utredning om expropriation utan inlämnar en rekvisition om en lagstiftning i detta ämne, en lagstiftning som man tydligen vill ha snarast möjligt genomförd. Tidigare har ju all expropriation, som vidtagits, varit en expropriation från den enskilde till förmån för allmänt väl. Den enskildes intressen ha då fått vika för det allmänna intresse. Nu skall en enskilds rätt få vika för en annan enskilds. Härigenom närmar sig något av det väsentligaste av det, som burit upp vår historia under århundraden, nämligen äganderätten. Vår jordbrukspolitik under sekler har i huvudsak varit baserad på två slags former av jordäganderätt: man har haft den vanliga, privata äganderätten, och man har haft samfälligheter. Nu inkräktar man just på denna äganderätt. Det är väl ändå icke något tillfälligt, att man under så många århundraden grundat så att säga hela vår kultur just på äganderättsprincipen.

Nu förstår jag givetvis, att allt är under omvärdering, och så är det också med äganderätten. Men en omvärdering, som för mig är naturlig i detta fall, är, att äganderätten visserligen bör bestå såsom hittills, men att den i högre grad än vad som varit fallet under tidigare århundraden bör göras till en funktion åt hela samhället, att alltså jordbrukare, andra kapitalägare, fabriker o. s. v. få känna sitt ansvar för den sociala uppgift, som kapitalet har att utföra. Men detta är något annat än att göra intrång på äganderätten, intrång som kanske för dagen icke behöver betyda så mycket, men om vars resultat i framtiden man icke vet någonting. Hur man försöker kontrollera jordbruket och även ställa detta under det allmänna överinseende framgår ju av exempelvis dagens föredragningslista. Vi började i morse med skärpning av allmänna förfogandelagen, enligt vilken man ju kan övertaga förfoganderätten över jordbruk under tio år. Under dagens lopp har utdelats proposition angående vanhävdslag, om vilken det visserligen har sagts, att den endast avser en uppsikt under den nuvarande kristiden men som måhända kommer att få längre varaktighet.

Man måste fråga sig, var det hela kommer att sluta. Om man tittar bara på det betänkande, som här föreligger, har man visserligen inskränkt sig till

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

två saker, nämligen expropriation för fullständigande av ofullständiga jordbruk och förköpsrätt. Men om man ser på herr Anderssons i Tungelsta särskilda yttrande i egnahemsstyrelsen, finner man, att han där redan framställt önskemålet om expropriation av jord för nybildning av jordbruk. Det är väl icke så otroligt, om man känner riksdagens arbetsmetoder, att det lilla fjädermoln, som här kommer fram i egnahemsstyrelsen, en gång blir ett stackmoln över riksdagen.

Jag vill med dessa ord ha motiverat den stora tveksamhet, som man måste känna i denna fråga. När jag nu, herr talman, yrkar bifall till reservationen, gör jag det självfallet icke därför att jag på något sätt underskattar behovet av att åtgärder vidtagas för fullständigande av de smärre jordbruken. Tvärtom har detta ju uttryckligen framhållits i reservationen som en mycket angelägen uppgift och som den kanske viktigaste uppgiften för ögonblicket inom jordbrukspolitiken. När jag gör detta yrkande, sker det icke heller därför att jag icke skulle kunna tänka mig att under vissa förhållanden ett expropriationsinstitut skulle kunna införas för här ifrågavarande syftemål. Men det sker därför att jag anser, att i förevarande läge garantier icke finnas för att expropriationsinstitutet just kommer att begränsas till något absolut oundgängligt.

I detta anförande, varunder herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herrar *Lindmark* och *Andersson* i Gisselås.

Herr *Olovson* i Västerås: Herr talman! Om, som jag tror, kammarens ledamöter eller i varje fall en del av kammarens ledamöter ha blivit uppskakade av herr Håstads skräckmålning, så tror jag mig kunna försäkra, att det icke alls är så farligt, som det lät. Vi, som här i andra kammaren varit med om den behandling av frågor rörande expropriation, varom herr Håstad inledningsvis berättade, ha ju sedan länge varit vana vid att så där ungefär skall det låta, när man skall försöka skapa fram en stämning emot en förnuftig åtgärd. Jag förmodar därför, att de som ha suttit i kammaren under hela denna tid taga det ganska kallt. Enligt herr Håstad skulle ett bifall till motionärernas yrkande och till utskottets hemställan här väl betyda, att husen skulle spolieras, maskinparken bli värdelös, dyrbara värden gå förlorade, och till och med gransämjan skulle försvinna. Jag tror icke, att det föreligger fara på någon punkt, om nämligen frågan kommer att lösas på det sätt, som säkerligen motionärerna och utskottet åsyfta.

Att skapa möjlighet för utökning av de ofullständiga jordbruken är enligt min mening en jordpolitisk uppgift av första ordningen. Det är viktigare än att skapa nya arrendeegnahem, väsentligt mycket viktigare. Det är viktigare än att skapa nya arbetarsmåbruk, det är viktigare än alla dessa många anslag till olika ändamål, såsom stenröjning, vallförbättringar och allt vad de heta. Det är lika viktigt att skapa fram förutsättningar för att utöka de ofullständiga jordbruken som det är nödvändigt att få till stånd en effektiv vanhävdslag, och det vill icke säga litet.

Jag tror för min del icke alls, att en expropriationslag skulle komma att lösa de oerhört stora och svåra problem, som vi här ha framför oss och som blivit alltför litet uppmärksammade, ty det förhåller sig så, att där denna utökning av ofullständiga jordbruk bäst behövs, där finns i många fall ingenting annat att expropriera än ett eller två av dessa ofullständiga jordbruk och slå dem samman med ett tredje för att få ett fullständigt, och då skulle man ju få två eller tre byggnader på en liten gård. Det är *ett* hinder. Ett annat hinder

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

är ju det, som här har berörts av herr Håstad, nämligen att man icke bör stycka en stor gård med för gårdens behov nödiga stora byggnader i gott stånd. då därigenom dessa stora byggnader skulle komma att stå värdelösa. Så har skett i icke ringa utsträckning hittills, när man trott sig göra väl. Det bör vara på tiden, att man slutar med det. Jag tror sålunda icke på att man skall kunna åstadkomma några underverk, men åtskilligt skall man kunna vinna. Det kan jag vittna om av egen erfarenhet. 1936 års egnahemsutredning fann det vara styrkt, att behov av tvångsinlösen förelåg. Behovet är enligt min mening långt mera markerat i dag än vad det var då.

Jag kommer praktiskt taget raka vägen från ett odlingsområde, där behovet av en expropriationslag är utomordentligt starkt framträdande. Det var under gårdagen som en inspektion företogs av ofullständiga jordbruksegnahem och vanvårdade gårdar, större och mindre, och där fann man en stor gård på 220 tunnland åker utomordentligt fin jord. 220 tunnland åker är ju i Mälardalen en ganska stor gård, och på den gården finnas för närvarande två kor. Två kor på 220 tunnland! Och gården skötes eller arbetskraften där består av tre pojkar. Runt omkring denna gård ligga sju jordbruksegnahem, som tyvärr ha kommit till med egnahemslån. Jag vill understryka »tyvärr». Det ligger dessutom några jordbruk där, som egnahemsnämnden icke har att göra med. Dessa sju jordbruksegnahem omfatta från 6,5 till 18 tunnland. Ingen av dessa jordbrukare kan leva på sitt jordbruk. Arbetstillfällen finnas egentligen icke i närheten, i varje fall icke för den som har mer än vad han kan sköta om kvällarna. Det är ett av de många fall, där egnahemslånen varit till skada.

Några av dessa egnahemsjordbrukare, dessa innehavare av ofullständiga jordbruk, ha begärt att från den gård, varifrån de en gång i tiden avstyckades, få köpa tillskottsjord. Svaret blev nej. Detta nej kanske icke baserades uteslutande på oginhet. Var och en förstår, att när en gård är intecknad över skorstenarna, blir det ju ett omständligt och dyrbart relaxeringsförfarande, som man knappast kan ge sig in på. Detta kommer man emellertid förbi mycket lättare, om det blir fråga om expropriation. Men håll nu i minnet, att det är 220 tunnland åker och 2 kor på gården! En av dessa egnahemsägare och jordbrukare, han som har 6,5 tunnland, begärde att få beta sina kor på den stora gårdens nu obegagnade betesmarker. Efter lång tvekan fick han löfte att beta sina kor, som han icke hade något foder till, mot en avgift per ko och sommar, som efter ortens pris var orimligt. Om det någon gång har kunnat göras gällande, att utökande av ofullständiga jordbruk kan vara berättigat och av behovet påkallat, så bör det vara här. Om det är någon som tror, att detta är en personlig undersökning av mig, som jag här framställer en smula färgad, så kan jag hänvisa de kammarens ledamöter, som så önska, att göra hänvändelse till egnahemsnämnden i Västmanlands län, ty den var samlad på stället i går.

Nå, säger man, det är ju ändå bara ett fall. Ja, om man räknar den stora vanskötta gården, då är det ett fall, men annars är det sju ofullständiga jordbruk omkring en stor vanskött gård i en socken. Det är sju fall i en socken. Det finns otaliga, om vi börja se noga på dem, och enligt min mening är det skäl i. att vi snarast möjligt var och en i sin ort titta närmare efter hur det står till med avseende på de ofullständiga jordbruken. Här behövs om någonsin en utredning, icke en utredning, som man lockar fram genom poetiskt tal om den röda stugan och de vita knutarna och den egna torvan och alla de där fantasierna, som man förr i världen stod i kö för, utan som tager sikte på hur man på bästa sätt skall kunna skapa sådana jordbruk, som ge fullt arbete åt familjen och ge bröd åt familjen, som man kan vinna med fullt arbete. Mer kan det ju icke ge.

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

Samtidigt bör man nog allvarligt se till, att det icke skapas ofullständiga jordbrukslägenheter i fortsättningen. Det har under behandlingen av en fråga tidigare här i dag talats om att folk står i kö för att bli innehavare av arrende-egnahem. Ja, det vet jag också, men folk står också i kö för att giva uttryck åt sina klagomål. Jag är fullkomligt övertygad om att om vi nu bjöde ut ofullständiga jordbruk i tusental och sade som sanningen är, att vederbörande kunna få lån till 90 % från egnahemsnämnderna, skulle de stå i kö för att få övertaga dessa ställen. Statsmakterna ha all skyldighet i världen att rätta till vad som är galet härvidlag, därför att statsmakterna ha medverkat till att skapa eländet. En betydande del av de ofullständiga jordbruken ha kommit till med stöd av egnahemslån, emedan egendomsstyckare och jordjobbare ha fått ha sin hand med i egnahemsspelet. Man skall emellertid icke locka folk att stå i kö för att komma åt ofullständiga jordbruk utan inrikta sig på att göra vad göras kan för att fullständiga just dessa jordbruk. Och härvidlag kan ett expropriationsförfarande bli nödvändigt. I annat fall blir ingenting gjort på många håll. Jag påminner om att kammaren i dag har godkänt de ändringar i allmänna förfogandelagen, som giva staten möjlighet att under denna krigstid för tio år lägga beslag på vanhävdade gårdar. Då kan det vara lika viktigt att med tvångsmedel överföra illa skött jord till sådana, som kunna och vilja sköta den.

Nu räknade herr Håstad med att det skulle under debatten här komma att företagas en ingående analys av egnahemsstyrelsens yttrande. Jag försäkrar, att något sådant skall icke förekomma från min sida, ty jag är, låt mig säga det, högfärdig nog att förklara, att jag begriper allt detta lika bra som egnahemsstyrelsen. Jag bryr mig icke ett spår om vad man säger på det hållet. Vad motionärerna begärt och vad utskottet hemställer om är så rimligt, att jag icke kan föreställa mig, att kammaren ett ögonblick kan reflektera på annat än bifall till det. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jag skulle icke ha lagt mig i debatten i den fråga det här gäller, men jag måste, i anledning av den bild den siste ärade talaren målade fram, säga, att det förefaller mig, som om egnahemsnämnden i det län, där de ifrågavarande fastigheterna äro belägna, icke skött sin uppgift som den skulle ha gjort. Egnahemsstyrelsen har, så vitt är mig bekant, skickat ut cirkulär till samtliga egnahemsnämnder och begärt, att dessa skola göra upp förslag till de kompletteringsmöjligheter, som finnas. Icke skall den enskilde, som har 6 à 7 tunnland, gå till en annan jordägare och fråga, om han kan få köpa jord för att fullständiga sitt jordbruk. Det skall naturligtvis egnahemsdirektören och egnahemsnämnden taga initiativ till, sedan de preliminärt gjort upp stycknings- och sammanläggningsplaner för att se, hur det hela kan passa ihop. Det är de, som skola sköta om sådana saker. Detta har jag väntat på under de år den nya egnahemsorganisationen varit i kraft. Jag har den uppfattningen, att man skall stifta de lagar, som behövas, men det är ingen nytta med lagarna, om icke de som skola tillämpa dem ute i bygderna göra sitt. Redan nu skulle naturligtvis egnahemsnämnden i detta fall ha sagt: där finns en egendom, som icke skötes som den skall skötas, och där finnas så och så många både egnahem och andra småbruk, som behöva kompletteras. Egnahemsnämnden skall vända sig till egnahemsstyrelsen därest inte affären kan ordnas frivilligt. Därefter kan bedömas huruvida andra medel behöva tillgripas.

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

Man får icke bara begära den ena lagen efter den andra för att sedan de som skola tillämpa lagarna underlåta att göra vad de kunna.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Om man i detta fall bara kommer till tals med varandra blir mansäkerligen överens. Jag är utomordentligt nöjd med vad statsrådet yttrade, och han blir antagligen fullkomligt nöjd med vad egnahemsnämnden gör också. Fallet upptäcktes igår, och beslut fattades då, att man skulle göra en framställning till egnahemsstyrelsen i dag om åtgärder för att överföra egendomen i statens händer.

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! Vid förra årets riksdag väcktes motioner med samma innehåll som de nu föreliggande, och andra lagutskottet enade sig då om en ståndpunkt, som innebar, att man i princip icke hade någonting emot åtgärder av detta slag men icke ansåg nödvändigt, att riksdagen tog något initiativ med hänsyn till att Kungl. Maj:t ändå hade sin uppmärksamhet riktad på frågan. Utskottet förutsatte emellertid, att, så snart förhållandena det kunde medgiva, spörsmålet skulle upptagas till ytterligare övervägande, samt att de förslag, som kunde föranledas därav, skulle föreläggas riksdagen.

Av ett svar av jordbruksministern på en fråga i första kammaren strax före jul kunde man utläsa, att statsrådet knappast ansåg frågan riktigt aktuell. Nu har den kommit upp igen, och utskottets majoritet har tagit konsekvenserna av den principiella inställning, som andra lagutskottet intog i fjol, och har tillstyrkt motionerna. Första kammaren har utan votering biträtt utskottets förslag. När det ligger till på det sättet, har jag icke någon anledning att här tynga debatten med några längre gående reflexioner i anslutning till utskottets hemställan. Jag är för min del glad över den ståndpunkt utskottet har intagit. Däremot skulle jag vilja säga ett par ord beträffande reservanternas ståndpunkt.

I reservationen framföres det gamla argumentet, att expropriationslagstiftningen icke kan lösa problemet om de ofullständiga jordbruken. Det ha reservanterna alldeles rätt i. Jag tror icke heller, att denna lagstiftning löser problemet om de ofullständiga jordbruken. Det har jag sagt förr, och jag kan få säga det nu också. Överhuvud taget tror jag icke, att det finns något generalgrepp, med vilket man löser detta problem. Det är så stort, och man måste arbeta på så lång sikt, att det är fullständigt meningslöst att komma och säga vare sig att en partiell reform löser detta eller att den icke löser problemet. Vad det kan vara fråga om är ju ingenting annat än huruvida åtgärden är ett steg i rätt riktning mot problemets lösning, och jag anser, att en expropriationslagstiftning av det slag, varom här är fråga, är ett sådant steg i rätt riktning.

Reservanterna mena, att man icke borde taga detta steg just nu. Man borde i stället göra en utredning rörande alla de frågor, som kunna rullas upp i detta sammanhang, och försöka få upp allting på en gång. Men då kan man ju tycka, att reservanterna borde ha föreslagit en sådan utredning. Det göra de emellertid icke, utan de förklara i stället, att så länge kristiden och kriget vara, bör man överhuvud taget icke syssla med saken. Det skulle väl, så vitt jag förstår, innebära, att vi först skulle vänta 4 å 5 år, innan vi överhuvud taget skulle börja utreda frågan. Med den omfattning, som reservanterna mena att utredningen skulle ha, borde utredningen kanske sedan pågå 4 å 5 år, och om c:a 10 år kunde man, enligt reservanternas uppfattning, möjligen tänka sig, att någonting skulle göras. Herr Håstad frågar, varför det är så stor brådska.

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

Jag får ju säga, att herr Håstad för egen del icke avslöjar någon större brådska i detta sammanhang. Men det är förklarligt, om uppfattningen rörande frågans brådskande natur är en annan hos dem som sitta i kläm än hos dem som icke ha några olägenheter av den nuvarande ordningen. Det brukar vara så, att synpunkterna bli litet olika.

Nu är det emellertid på det sättet, att vi hålla på att så gott vi kunna på olika linjer arbeta med detta problems lösning. Denna är ju icke den första åtgärd som vidtages. Man har förbättrat jorddelningslagstiftningen. Man har sökt att lägga egnahemslagstiftningen till rätta. Man har alltså gjort en del, och man har därutöver talat ganska mycket om frågans lösning. En lag sådan som den föreslagna skulle vara ytterligare ett litet steg i rätt riktning, och åtskilliga andra måste tydligen följa efter. Att i det läget, när man steg för steg arbetar med problemet, försöka klippa av och säga, att man icke skall syssla med saken utan spara alltihop för att i framtiden göra ett generalgrepp, tror jag icke är vare sig önskvärt eller möjligt.

Jag har alltså den uppfattningen, att den av reservanterna rekommenderade praktiska linjen är ganska opraktisk. När man lyssnade till talesmannen för reservationen, blev man inför vissa uttalanden litet fundersam över hurudan den principiella inställningen egentligen är. Mot lagen har anförts bl. a., att jordbrukarna skulle förlora en del av sitt intresse för att förbättra sin jord, så länge expropriationsshotet hänger över dem. Men enligt herr Håstads bekänneelse kan ju högern också tänka sig en expropriationslagstiftning i vissa lägen. Man tager alltså icke principiellt avstånd från detta expropriationsshot, utan det skulle få hänga över jordbrukarna i 10 år eller så, innan det toge något slags form, om man går på den linjen. Jag skulle vara rätt intresserad av att få ett klart uttalande från herr Håstads sida, vilken den principiella inställningen egentligen är. Vill man vara med om en expropriationslag såsom en rustningsåtgärd för att lösa problemet, eller vill man det icke? I fjol enades utskottet, såsom jag inledningsvis erinrade, om ett uttalande, som innebar en principiell anslutning, men några dagar senare skickades det från högerns högkvarter ut en cirkulärskrivelse i hela pressen, där frågan behandlades på ett sådant sätt, som om högern tog avstånd från även principen. Nu vore det önskvärt, att om man principiellt icke avvisar tanken, detta bleve utsagt så klart, att även högerns cirkulärskribenter uppfattade saken.

Jag skall, herr talman, som jag nämnde, icke tynga debatten länge. När det börjar frågas, vad ett ofullständigt jordbruk är och åtskilligt sådant, är det tämligen hopplöst att hålla föreläsningar i ämnet. Det har ju definierats i den nya egnahemslagen, så långt det går att definiera, och för övrigt måste det hela bli en tillämpningsfråga.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Liedberg: Herr talman! Det har i denna fråga anförts så många synpunkter av herr Håstad, att det kanske i och för sig kunde vara nog. Men det må tillåtas mig att likväl knyta några reflexioner kring det förslag, som nu föreligger, och kanske också göra några personliga deklARATIONER i det sammanhanget.

För mig har det alltid stått som en väsentlig skillnad, när det gällt frågan om expropriation, huruvida det rört sig om en expropriation till allmänt väl, alltså till statens, kommuners eller annan liknande samfällighets nytta, eller om det varit frågan om en expropriation till en enskilds fromma. Jag kan mycket väl tänka mig, att man kan leta fram mycket extrema fall som kunna tala för att man utsträcker expropriationsförfarandet att tillämpas även tvenne en-

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

skilda emellan. Men man får å andra sidan icke glömma bort, att om de extrema fallen göra en sådan lagstiftning aktuell — göra att man kan vilja överväga den — så är man samtidigt inne på att prisgiva vissa värden i vår lagstiftning, som jag förmenar, att vi icke utan vidare få prisgiva. Det är den rätt, som varje enskild svensk hittills och ännu i denna dag har att besitta lagfången egendom med den inskränkning, som hittills tillämpad expropriationslagstiftning medför. Det finns ju alltid och kommer antagligen alltid att finnas folk, som vilja ha mer av sin granne.

Nu skulle jag tro, att det föresvävar en hel del människor, att det här gäller att ta av de verkligt stora egendomarna, av bolagen och storgodsen, som ha en massa jord och för vilka det icke är på något sätt märkbart eller kännbart, om de bli av med någon del av denna, utan som egentligen enligt vad man förmenar motsätta sig denna försäljning av idel ovilja och utan några egentliga skäl. Jag tror inte det ligger till på det sättet. Jag tror, att det i allmänhet är så — det finns naturligtvis undantag — att de större jordbruken äro relativt väl funtade. De äro i allmänhet försedda med de åbyggnader, som behövas för jorden i fråga, och hela jordbruket är organiserat som en enhet, som inte utan vidare bör sönderbrytas. Jag tror, att herr Olovson i Västerås gav uttryck för den mycket riktiga uppfattningen, att man skall inte göra som man kanske hittills har gjort, ehuru det skett utan tvångsmedel, att man har köpt och styckat egendom, som inte borde styckas.

Skall man överflytta jord från en större egendom till en mindre får man i själva verket i 99 fall av 100 eller kanske i 999 fall av 1.000 ta denna jord från bondejorden, denna bondejord, som enligt vad man numera fått mer och mer klart för sig ingalunda är av för stor omfattning. Däri ligger i själva verket sakens kärnpunkt. Man hade ju en tid den uppfattningen, att ju flera jordbruk och ju flera självständiga jordbrukare man skapade desto mera välsignelsebringande var det. Nu har man, vilket förresten både herr Svensson i Ljungskile och herr Olovson i Västerås givit uttryck åt, kommit underfund med att denna uppfattning var felaktig. Men avhjälpes man felet genom att mer eller mindre skada eller förstöra de enheter, som i sitt nuvarande skick ingalunda äro för stora utan som tvärtom var och en på sitt håll må anses vara ungefär vad som behövs och vad som i alla händelser utgör en förnuftig ekonomisk enhet?

Vilket resultatet av den tillämnade lagstiftningen kommer att bli, blir givetvis beroende på tillämpningen. Man kan väl säga, att det finns ingen lagstiftning, som inte — även om den är principiellt betänklig — med mycket förnuftig och mycket moderat tillämpning kan te sig både ofarlig och kanske i allra bästa fall till och med nyttig. Men var har man här å ena sidan de ganska problematiska vinsterna av denna lagstiftning, och var har man å andra sidan garantierna för att tillämpningen blir så moderat och så förnuftig, som man gärna skulle vilja se att den blir?

Jordbruksproblemet här i landet ligger i själva verket till på det sättet, att det finns en oändlig massa jordbruksenheter, som efter allt att döma ha mycket svårt att i längden bestå i konkurrensen, d. v. s. den konkurrens, som ligger i att innehavarna av dessa jordbruk söka uppnå samma levnadsstandard som kan uppnås på andra områden inom det svenska näringslivet. Vi kunna jämföra en småbrukare med en välbeställd lantarbetare eller en välbeställd industriarbetare i en industriort i trakten. Kan inte småbruket ge sin innehavare ungefär samma utkomst, så är det klart, att det inte heller i längden går att driva det.

Det förhåller sig vidare på det sättet, att i det stora flertalet av de svenska

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

småbrukardistriktet finnes varken bondejordbruk eller storjordbruk i närheten att ta av vid en eventuell expropriation, utan det är bara småjordbruk som kunna komma i fråga. Se på Dalarna, se på Norrland och se på andra trakter, där jorden är starkt parcellerad. Det torde väl vara så, att om jordbruket skall kunna i en framtid vara bärkraftigt, kommer det i många fall att nödvändigtvis behöva förstöras för att kunna utnyttja teknikens hjälpmedel i form av praktiska hus, i form av de maskiner, som stå till buds etc. Men då få vi gå den både besvärliga och ofta smärtsamma och tidsödande vägen, att man sammanslår de jordbruk, som ligga bra till för att sammanslås, eller att två grannar ibland dela den tredjes egendom, där husen till exempel kunna vara i det skick, att de behöva byggas om, och det uppenbarligen icke lönar sig för den tredje att göra det. Jag tror, att denna utvecklingsväg måste vi vandra. Den blir ganska tidsödande och besvärlig, men det kommer kanske trots allt att gå litet fortare än vad man nu föreställer sig.

Detta innebär naturligtvis inte i och för sig, att det svenska jordbruket behövs gå mot en vågdal. Vi kunna nämligen göra ett tankeexperiment och säga oss: är det absolut bättre att låt oss säga 100 jordbruk ha det dåligt ställt, just därför att man vill ha de hundra jordbruken kvar som egna företagare, än att till exempel 75 jordbruk dela samma jord och klara sig bra? För mig står det ingalunda klart, att det är bäst att bibehålla de hundra jordbruken, därför att det skall vara just så och så många — mig förefaller det snarare, att utvecklingen kommer att driva det därhän, att bruksdelarna böra vara av sådan beskaffenhet, att den familj som brukar dem kan klara sig.

Jag har redan berört i hur liten grad det finns möjligheter att ta något ifrån de s. k. större jordbruken. Ty det är väl inte meningen att ta från de större jordbruk, som äro väl arronderade och som äro lämpliga driftsenheter. Det kan väl knappast vara något förnuft i att förstöra och förminska lämpliga jordbruk.

Jag återkommer emellertid till frågan om tillämpningen. Är man nu säker på att när man överhuvud taget har tillgripit dessa lagstiftningsåtgärder, som man ger rättens stämpel men som givetvis innebära ett våldförande på hittills gängse rättsuppfattningar, man kommer så mycket längre med det? Herr Svensson i Ljungskile var ju övertygad om att det var ett steg i rätt riktning. Han menade, att man, när man påpekar att en expropriation icke kan lösa problemet, kör i de gamla fårorna och kommer med de gamla argumenten, som han uttryckte sig, och att man ingenting vill och ingenting kan. Ja, det är just detta det är fråga om, herr Svensson i Ljungskile, huruvida det är absolut säkert, att det är ett steg i rätt riktning. Herr Svensson i Ljungskile var precis som herr Olovson i Västerås på det klara med att det kommer inte att gå att på detta sätt lösa problemet i stort. Han menar emellertid, att man får använda så många olika medel, man får använda sig av expropriation, av sammanslagning och jag vet inte vad för att komma tillräta med problemet.

Herr Olovson i Västerås var också på det klara med denna sak, men redan herr Olovsons i Västerås argumentering gav i mitt tycke en skrämmande bild av lösligheten i uppfattningen om hur tillämpningen av lagen skulle bli. Herr Olovson sade mycket, som jag till fullo kan instämma i. Jag tyckte, att han hade en mycket realistisk syn på jordfördelningsproblemet i vissa avseenden. Men så drog han exemplet med gården på 200 tunnland, runt omkring vilken det fanns ett antal jordbruk — jag kommer inte ihåg hur många det var — på arealer mellan 6 och 18 tunnland, vilka ingen kunde leva på. Det är för mig ett mycket förvånande påstående, att ingen kan leva på ett jordbruk på 18 tunnland. Arrendegnehmnen äro baserade på cirka 20 tunnland jord;

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

det skulle alltså vara en fullständigt absurd areal, på vilken man baserat de 318 arrendegnammen, som äro färdigställda och som vi tidigare i dag ha diskuterat, och dem som ytterligare kunna tillkomma. Nu har man visserligen på sistone tänkt sig att något förstora dem. Men om man i dag säger, att man inte kan leva på jordbruk på mellan 6 och 18 tunnland, kan man nästa dag säga, att man inte heller kan leva på jordbruk mellan 15 och 30 tunnland.

Man kan då fråga: var går gränsen? Denna gräns kan, herr Olovson i Västerås, ingalunda dragas enbart med hänsyn till arealen. Den måste till exempel dragas med hänsyn till om jordens beskaffenhet och klimatet tillåta en mera intensiv brukning. Det finns småbruk på 5 tunnland, som, om de till exempel äro utlagda på trädgårdsodling och dylikt eller grönsaksodling på fält, kanske ha större produktion än låt oss säga småbruk på 20 till 30 tunnland. Produktionskapaciteten beror naturligtvis även i oerhört stor grad på vederbörandes förmåga att utnyttja sin jord. Jag tror, att varje praktisk jordbrukare som finnes i denna kammare vet, att det finns många jordbrukare, som stå sig oerhört dåligt, om de ha 25 till 30 tunnland, och de som stå sig alldeles briljant på bara 10 till 15 tunnland. Man kan således med fog fråga: var vill man överhuvud taget lägga gränsen?

Det är således alldeles uppenbart, att det kommer an på tillämpningen, och beträffande tillämpningsfrågan hade herr Olovson i Västerås tydligen den meningen, att bara man kan våga det påståendet, att man inte kan leva på ett jordbruk — det må vara på mellan 6 och 18 tunnland — kan man utan vidare tänka sig, att den nu tilltänkta lagstiftningen även skulle effektueras. Det förefaller mig, som om det exempel herr Olovson anförde var ganska tvivelaktigt valt. Ty det är väl inte så, att en gård på 200 tunnland med kringliggande mindre jordbruk skall styckas, därför att ägaren därav sitter med två kor och har två pojkar att sköta gården med, även om egendomen i och för sig utgör en lämplig driftsenhet med lämpliga och tillräckligt stora hus o. s. v. Är en sådan gård skött på det viset, är det ju fråga om vanhävd i stället. Man bör alltså i ett sådant fall ställa frågan om egendomen är vanhävdad eller icke. Man kan ingalunda säga, att därför att egendomen nu inte skötes på ett sätt, som man anser vara riktigt, den utan vidare skall slås itu. Nåja, jag tror inte att herr Olovson i Västerås heller menade att alla sådana jordbruk överhuvud taget skulle styckas. Han gav i sitt anförande uttryck för en annan uppfattning, men detta exempel hade tydligen fångat hans uppmärksamhet till den grad, att han tyckte, att eftersom denna jord inte för ögonblicket sköttes rationellt, skulle den absolut delas ut på andra. Huruvida det var de, som hade 6 eller 18 tunnland, som skulle få det mesta, angav han inte.

Överhuvud taget ger hela detta resonemang en bild av hur en lagstiftning som denna blir beronde på tillämpningen. Herr Svensson i Ljungskile var så övertygad om att detta var ett steg i rätt riktning. Ja, det är just det som är frågan. Om den ene begär och får av den andre och dagens makthavare skola bestämma tillämpningen, sedan det nuvarande begreppet om äganderätt till jord genom lagstiftningen blivit hävt, är det då alldeles säkert, att det är ett steg i rätt riktning, att man för de relativt små vinster, som man så vitt jag kan förstå under alla förhållanden kan nå med denna lagstiftning, kastar ett fundament över bord, vilket åtminstone jag för min del tror att den svenska jordbrukarklassen skulle komma att sakna?

Herr Svensson i Ljungskile efterlyste även den principiella inställningen från herr Håstads sida. Herr Håstad må ju svara för sig själv, men jag kan ju passa på tillfället att svara för min egen del. Jag har mycket starka principiella betänkligheter mot denna lagstiftning — det skall jag säga herr Svens-

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

son i Ljungskile rent ut — och jag påstår mig lika väl vara en god vän, inte bara till det svenska jordbruket utan även till den svenska småbrukarklassen. Jag anser för min del, att det kräves en mycket stark exemplifiering — detta har även egnahemsstyrelsen uttalat i sitt yttrande — för att behovet av en sådan lagstiftning överhuvud taget skall stå klart.

Herr talman! Jag ber med dessa ord få yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herrar *Skoglund* i Doverstorp, *Dickson*, *Olson* i Göteborg, *Nilson* i Göingegården, *Karlsson* i Granebo, *Nolin*, förste vice talmannen *Mag-nusson*, *Lundell*, *Westerdahl* och *Janson* i Frändesta.

Herr **Olovson** i Västerås erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill endast upplysa herr Liedberg om, att han far med oriktiga uppgifter när han säger, att arrendeegnahemmen äro baserade på 20 tunnland. I Västmanland ha vi i varje fall baserat dem på mellan 30 och 35 tunnland åtminstone. De äro alltså av ungefär samma storleksordning, som man räknar med för familj jordbruken inom egnahemsverksamheten. Det kanske råder andra förhållanden i Skåne — jag tror, att det förhåller sig så.

Nu menar herr Liedberg, att man skall kunna leva väl på 6¹/₂ upp till 18 tunnland. Det kanske går i Skåne — det kan jag inte yttra mig om — men jag vill försäkra herr Liedberg, att om herr Liedberg finge 18 tunnland av den västmanländska leran att leva på, skulle det inte finnas mer än galoscher-na kvar av honom efter ett år.

Herr **Liedberg**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag tror inte, att jag lämnade så felaktiga uppgifter som herr Olovson i Västerås ville göra gällande. Jag vet mycket väl, att det finnes en viss differentiering ifråga om arealen inom de olika landsdelarna. Jag vet också, att man under de låt mig säga 7 år som egnahemsverksamheten pågått efter hand har utökat arealerna.

Vidare yttrade:

Herr **Hage**: Herr talman! Då jag som medlem av utskottet avlyssnat herr Håstads anförande om, hur utskottet tänkt fara fram mot jordäganderätten här i landet, kan jag inte låta bli att erinra mig ett historiskt yttrande, som en gång lär ha fällts av konung Fredrik II av Preussen, då det påstods, att han gjort någonting märkvärdigt. Han sade: »Haben wir dies alles getan?» Ha vi verkligen gjort allt detta?

Jag får verkligen säga, att när jag hörde vad herr Håstad i sitt anförande sade om utskottet, skulle jag vilja ställa den frågan: har verkligen utskotts-majoriteten intagit en sådan ståndpunkt, som herr Håstad söker få fram i sitt anförande? För min del vill jag emellertid framhålla, att utskottets förslag i denna fråga är av mycket mindre dimensioner principiellt sett än vad som möjligen skulle kunna framgå av herr Håstads anförande. Utskottet är fullt på det klara med, att den expropriation, som det här är fråga om att åstad-komma, inte är en normal form för överförande av jord från den ene till den andre jordägaren. Det är tvärtom en undantagsform, som endast i alldeles särskilda undantagsfall skall tillämpas. Men det förhåller sig dock på det sättet, att det i svensk lagstiftning i princip fastslagits, att staten, då det gäller att skydda stora allmänna intressen, har rätt att gå fram på expropria-tionsvägen. Vi ha för övrigt i dag tillämpat denna allmänna princip genom

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

att vi åstadkommit en reform och t. o. m. en tillspetsning av den expropriationsrätt, som har existerat för åstadkommande av församlingslokaler. Och vi ha därutöver åstadkommit ett nytt expropriationsmoment genom att tillåta expropriation för fornlämningar och naturminnesmärken. Detta har skett utan något motstånd från något håll i kammaren.

Jag måste för min del säga, att det allmänna intresse, som skall skyddas i detta fall, är minst lika stort som det intresse man velat skydda genom den lagstiftning, som vi förut i dag ha beslutat. I det fallet skulle jag vilja framhålla, att jag tror att man kan påstå, att tillvaron av ofullständiga jordbruk i vår tid medför större olägenheter för den som äger ett sådant jordbruk nu än under gångna tider. Det har dock faktiskt varit på det sättet, att jordägare, som under gångna tider ägt ofullständiga jordbruk, ha haft större möjligheter att skaffa sig extrainkomster vid sidan av inkomsterna från det lilla jordbruket. De ha kunnat åtaga sig skjutsar, vägarbeten och arbeten vid industrien. Det påstås nu allmänt — och det torde vara riktigt — att möjligheterna att på detta sätt skaffa sig biförtjänster till den inkomst, som kommer från det ofullständiga jordbruket, i vår tid äro mindre än vad de varit under gångna tider. Då måste också tillvaron av ett ofullständigt jordbruk för närvarande vara ett större ont än det har varit under gångna tider. Man kan således gott säga, att tillvaron av dessa ofullständiga jordbruk gör det i högre grad motiverat att införa detta föreslagna expropriationsinstrument nu än under gångna tider.

Jag fäste mig i detta sammanhang särskilt vid, att herr Håstad frågade, varför det var en sådan brådska med denna sak. Jag måste gentemot detta säga, att denna sak är ju dock så gammal, att den riktigt börjar att mögla, som jag ungefärligen uttryckte det i utskottet. Jag tror för min del, att denna sak för närvarande är så utredd efter alla dessa diskussioner och efter allt vad som förekommit på detta område, att det är högst förvånansvärt, att man nu alltjämt reser motstånd mot förslaget. Dock blir det en annan sak, om man av princip är motståndare till all slags expropriation. Om man däremot överhuvud taget har den uppfattningen, att expropriation enligt svensk lagstiftning bör kunna få tillgripas, då det är fråga om att skydda ett stort allmänt intresse, då tycker jag, att denna fråga nu så länge har diskuterats, att den är mogen för sin lösning.

Från den utgångspunkten, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindmark: Herr talman! För ett antal år sedan väckte vi på Norrlandsbänken motioner i Norrlandsfrågan. Vi menade, att förhållandena i de fyra nordligaste länen voro sådana, att särskilda åtgärder behövde vidtagas för att skapa drägliga förhållanden där uppe. Detta gällde icke minst för jordbrukarna. Det råkar nämligen vara så, att vi i övre Norrland i allra största grad ha ofullständiga jordbruk. Medelarealen för åker per jordenhet rör sig i Västerbotten omkring 4 hektar, i Västernorrlands län omkring 3½ hektar och i Norrbotten omkring 4½ hektar. Även Jämtland har en utomordentligt liten medelareal för åker per jordenhet. Det är klart, att när detta konstaterande kommer att omfatta stora delar av riket med så små och ofullständiga jordbruk, förhållandena äro otillfredsställande. Vi föreslogo i dessa motioner vissa åtgärder, som skulle vara lämpliga att vidtaga, och vi pekade därvid främst på möjligheten att nyodla den odlingsbara mark, som fanns på dessa lägenheter. För att åstadkomma en stimulans yrkade vi därvid på statsbidrag till dessa nyodlingsföretag. Alltsedan 1920-talet ha ock betydande statsbidrag

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

utgått, och detta har utgjort ett utomordentligt betydelsefullt moment för att stimulera till nyodling. Det har blivit en utökning av arealen på det sättet och, enligt min mening, på det naturliga och därmed mest effektiva sättet, har man övergått från ofullständiga jordbruk till fullständiga och bäriga jordbruk. En annan metod ansågo vi vara att statsjord, d. v. s. kronojord, skulle, där förhållandena voro sådana, kunna tilldelas de mindre jordbrukarna. Men nu är det givetvis endast på ett fåtal ställen, där kronojord finnes insprängd i markerna och där det kan lämpa sig att tilldela kronojord till de små hemmanen. Framför allt menade vi motionärer, att det skulle kunna bli ett fullständigande av jordbruken, ett förstörande av dem, genom att inköpa jordområden på frivillighetens väg. Man skulle avtala med dem, som hade för mycket jord, att avstå sådan, och eventuellt skulle man köpa hela hemman för att dela upp dem och överlämna jord åt de mindre jordbruk, som lågo nära intill. Men aldrig hade vi motionärer tänkt oss att gå den väg, som nu föreslås i föreliggande utskottsutlåtande, nämligen att expropriera markerna. Detta anser jag för min del — och det ansågo även motionärerna på den tiden — vara en väg, som är mycket vådlig att ge sig in på. Det är ett experiment, som så småningom skulle leda dithän, att, som man kan uttrycka det, aptiten växer medan man äter, d. v. s. man skulle tillåta sig att allt mer och mer ingripa på den fria äganderätten. Detta kunde bli farligt för framtiden.

Herr Olovson i Västerås var mycket sträng, när han anförde exemplet om egendomen på 200 tunnland, där det endast fanns två kor. Men därför behöver man väl icke vidga expropriationsrätten på sätt som nu föreslås. Jag anser, att det här tydligen föreligger vanhävd, och redan med nuvarande lagstiftning kan man komma ganska långt med den saken. På kammarens bord ligger nu också Kungl. Maj:ts proposition nr 275, som ökar möjligheterna att komma åt sådana försumliga jordbrukare, som låta jordbruken på det sättet förfalla. Det behövs inte att man exproprierar för att komma åt sådana jordägare. Det gäller endast att tillämpa förefintliga och snart blivande lagar för att häva vanhävd.

Jag skulle vilja göra en begränsning av begreppet »ofullständiga jordbruk» såsom någonting skadligt genom att påpeka, att det i vissa fall är mycket bra med dessa ofullständiga jordbruk. I närheten av de norrländska industrisamhällena finns det ofta ett visst antal industriarbetare, som ha mindre arealer åker att bruka. Det kan vara två, tre eller kanske endast en hektar, men det utgör ett utomordentligt tillskott i möjligheterna att kunna livnära sig att ha ett sådant ofullständigt litet jordbruk bredvid. Andra fall förekomma, där det är en hantverkare, som har en sådan liten jordareal till förfogande, och detta möjliggör för honom att jämte sitt hantverk livnära sig härpå på ett sådant sätt, att han icke kan önska mera. Skall man göra samtliga de småbruk i landet, som eventuellt ha ofullständiga jordbruk, till självständiga jordbruk med tillräckligt stor areal för att brukare enbart på denna skall kunna reda sig, riskerar man att bli av med dessa nödvändiga hantverkare. Nu har det oftast blivit på det sättet, att hantverkarna flytta in till städerna eller till de större samhällena, men de finnas icke till förfogande på landsbygden, där bebyggelsen är förhållandevis gles. Ha de däremot tillgång till ofullständigt jordbruk, som möjliggör för dem att jämte hantverket reda sig därpå, stanna de kvar även i de glest bebyggda trakterna, vilket är en utomordentligt stor fördel för bygden.

Herr Liedberg framkastade den förmodan, att kammarens ledamöter eventuellt ansågo, att man genom att skapa denna lagstiftning om rätt att expropriera skulle kunna angripa bolagsjordarna och de större godsens. Jag vill i

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

detta sammanhang, när det nu gäller bolagsjordarna, erinra om att det för ett antal år sedan av bolagen själva gjordes en inventering angående de marker, som voro möjliga att nyodla, och de redan odlade marker, som skulle kunna försäljas. Det blev en inventering, som kom att uppvisa betydande arealer på olika håll här i landet, och som bjöd os ut i den allmänna marknaden för att köpas av dem som ville. Det visade sig då, att köplusten var ganska ringa. Kanhända äro förhållandena i dag något annorlunda med tanke på den hotande livsmedelsbristen. Så var också fallet under förra världskriget. Då fanns det lust och vilja hos människorna att köpa jord, redan odlad eller möjlig att odla, men så snart världskriget var slut, hade den viljan och det intresset försvunnit. Sannolikt kan man befara något liknande även nu. Det är det svåra och stora kriget, vars verkningar i fråga om livsmedelstillgången sannerligen komma att bli fruktansvärda, som påverkar intresset för jorden, men när kriget en gång är över, skall det visa sig, att intresset i verkligheten icke längre är så stort.

Jag skulle i detta sammanhang vilja begagna ganska starka ord för att varna för ett insläende på den vägen att exproprieras jord för de ändamål, som nu avses. Att vi ha rätt att exproprieras mark för väganläggningar, för att uppsätta elektriska ledningar och även för att köpa tomtmarker för samlingshus och dylikt, därom är ingenting att säga. Det torde även finnas andra områden, vartill expropriationsrätten kan utvidgas, när det gäller statens och kommunernas, d. v. s. det allmännas, intresse. Men att exproprieras marker från de enskilda för att tilldela andra enskilda är att ge sig in på ett område, som är svårbedömligt och besvärligt att kunna tillämpa utan att på ett mycket betänkligt sätt skada dessa fundamentala grundsatsar om respekt för den enskilda äganderätten. För sådana förslag måste jag varna på det starkaste.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Jacobson**: Jag för min del är inte det allra minsta förvånad över att betänksamma röster ha höjts av representanter från södra och mellersta Sverige, ty det ligger givetvis någonting mindre sympatiskt i att man skall exproprieras jord från den ene bonden och överföra den till den andre. Men när det gäller förhållandena i Norrland och speciellt då den grupp av småjordbrukare där, som gå under namnet ägostyckningsinnehavare, vill jag säga, att det finns icke någon möjlighet — man må vara docent eller professor eller vad som helst — att kunna ordna upp saken utan att det måste tillgripas expropriationsförfarande.

Jag vill bara med några ord nämna hur dessa tusentals ägostyckningar ha uppkommit. När bolagen hade köpt bondehemmanen med dessas dyrbara skogar, läto de avstycka inägojorden och behöllo skogen. I många fall fick den gamla ägaren köpa igen inägojorden. Detta var vid sekelskiftet — i slutet av 1890-talet och i början av 1900-talet. De flesta såldes med tillgång till skogsfång och mulbete på 50 år. Nu börja vi, mina damer och herrar, att närma oss den kritiska tid, då dessa 50-årskontrakt löpa ut. Jag är övertygad om att hade herr Liedberg eller herr Håstad sistlidna påskdag varit närvarande i Vilhelmina, då det enbart från Vilhelmina socken samlades nära 200 ägostyckningsinnehavare, då hade både herr Håstad och herr Liedberg stigit upp här i kammaren i denna sena timme och talat varmt för förslaget i vad det gäller övre Norrland.

Jag hade inte hoppats på någon omvändelse från herr Lindmarks sida. Han är ju visserligen norrlänning själv, men jag känner honom för väl, och jag vet, att han är oförbätterlig och icke mottaglig för några skäl. Detta är en sak

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

för sig, och det är väl hans gamla intresse för bolagen i Norrland, som kanske i någon mån är avgörande i detta fall.

Jag har, herr talman, den bestämda uppfattningen att vi här måste gå fram på den väg som utskottet i anledning av motionen föreslagit. Herr Lindmark säger att det är en mycket farlig väg att beträda. Ja visst, det kan väl hända, att det blir litet farligt för ett eller annat bolag uppe i Norrland, men äro då bolagen förmer än de levande människorna? Ha vi inte rätt att i vår tid fordra, att det även göres någonting för dem?

Herr talman! Jag ber att på det allra livligaste få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Håstad**: Herr talman! Jag skall endast säga några få ord. Herr Hage påpekade här nyss, att utskottsutlåtandet var mycket hovsamt och försiktigt formulerat, och däri kan jag ge honom rätt. Men jag röjer nog ingen hemlighet, om jag säger, att det är inte herr Hages förtjänst just detta, att utlåtandet är så hovsamt. Det är väl knappast någon i denna kammare, som känner herr Hages patos, som tror att han skulle vara den, som i framtiden komme att hålla igen, om man skulle vilja utvidga detta expropriationsinstitut.

Vad som eljest slagit mig i debatten är en viss oklarhet, huruvida detta institut skulle komma att få stor eller liten betydelse. Några säga det ena och några det andra. Det förefaller nästan, som om man här i kammaren vill göra gällande, kanske främst gentemot jordbrukarna i mellanpartierna, att institutet inte kommer att få någon större betydelse, ty det blir så få fall; samtidigt talar man dock om att det finns ett så stort behov av att vidtaga åtgärder för att förstärka ofullständiga jordbruk, och man vill därvid liksom göra gällande, att man skulle kunna lösa detta problem just genom expropriation. Denna oklarhet var mycket lätt att märka även i utskottet och den har gått igen under hela den diskussion, som utspunnit sig i frågan under årens lopp. Detta gör det befogat, tycker jag, att här uttala sin betänksamhet.

Herr Svensson i Ljungskile gjorde, enligt min uppfattning, sin replik till mig onödigt polemisk, eftersom jag inte berört något politiskt parti i mitt anförande. Han framhöll, att högerns ståndpunktstagande skulle bero på att vi inte skulle ha någon förståelse för att småbrukarna befinna sig »i klämma». Jag får härtill säga, att med samma rätt kan herr Svensson i Ljungskile rikta denna förebräelse både mot jordbruksministern och statens egnahemsstyrelse, på vilkas uttalanden vi ha stött oss.

Herr Svensson i Ljungskile var något förvånad över att jag hade ställt frågan: vad är ett ofullständigt jordbruk? Jag vet mycket väl, att det i den nuvarande egnahemskungörelsen finns vissa bestämmelser om vad som menas härmed. Jag tror mig dock även våga påstå, dels att detta uttalande är ganska vagt, och dels att det är ganska omtvistat. I varje fall är det två frågor, som uppstålla sig: vilka skola ha rätt att exproprieras till förmån för sig, och hur mycket jord skall man ha rätt att exproprieras av en annan, om man får tillstånd till expropriation? Detta är viktiga frågor, som man bör klargöra för sig redan från början, så att man inte utan vidare utgår från att de äro lösta redan genom t. ex. den utformning av egnahemslagstiftningen, som redan finns.

Herr Svensson i Ljungskile frågade mig efter min och högerns principiella ståndpunkt i denna fråga. Jag säger som herr Liedberg nyss sade, att jag kan endast svara för mig själv. Jag anser, att man för ögonblicket inte har någon anledning att forcera denna fråga, innan det klart påvisas från de ansvariga

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

myndigheterna att det verkligen föreligger trängande behov och att dessa trängande behov blott kunna lösas genom expropriation.

Det har under debatten kommit fram till mig några ledamöter, som sagt, att så och så stora bekymmer ha dessa småbrukare, och de ha tillagt, att just därför måste vi ha expropriation på detta område. Jag har frågat, om det just är expropriation som behövs och om det icke ofta finns möjlighet att köpa eller på annat sätt anskaffa jord. Jag tror, att det är en fråga, som först bör besvaras. I varje fall måste det väl vara en ganska rimlig ståndpunkt, när man vill vidtaga så vittgående ingrepp, som det här trots allt, herr Hage, är fråga om, att vi ha fullt klart för oss, att alla andra åtgärder, som kunna vidtagas i detta syfte, redan äro vidtagna, varigenom man kan begränsa en eventuellt behövlig expropriationslagstiftning, måhända differentierad på olika sätt efter olika förhållanden i olika delar av landet, och låta den bli vad som sagts här i dag ibland, en ultima ratio, något som knappast egentligen behöver brukas. En dylik försiktighet borde, tycker jag, stå i god överensstämmelse med gammal bondepolitik.

Jag får till sist säga till de ärade representanterna för mellanpartierna, som nu ansluta sig till denna reservationslösa rekvisition av en tvångslag, att bönderna ha dock under århundraden alltid kämpat för trygghet till jorden. Man kan exempelvis läsa Mobergs aktuella bok. Det var då mot andra klasser, som denna deras kamp fördes, men vi veta icke, om staten i längden — kanske icke för dagen men om några årtionden — kan bli lättare att ha att göra med. I varje fall får man icke glömma bort, att det viktigaste, som legat till grund för svensk jordbrukspolitik under århundraden, dock varit tryggheten för jordinnehavaren, en trygghet, som har stimulerat honom att göra nyodlingar, vidtaga jordförbättringar o. dyl. Det är på den punkten man först vill ha starkare garantier, innan en sådan lagstiftning som denna skall utformas.

Herr **Lindmark** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Blott några ord till min vän Jacobson. Jag talade om bolagens intresse av att ställa jord till förfogande och om den arealinventering, som tidigare har ägt rum. Detta gällde icke minst just Norrland. Vi ha ju gott om bolag där uppe. De äro innehavare av stora marker, och det var de odlade och de odlingsbara markerna, som de ställde till förfogande. Det är ju helt naturligt, att det ligger i bolagens intresse att behålla skogbärande mark. De leva ju för att utnyttja skogen. Däremot ha de icke alls samma intresse, när det gäller odlingsbar jord. Sådan jord kunna de sälja, och de ha också tidigare utbjudit den till mycket skapliga priser. Jag har för min del icke något annat intresse för bolagen än att jag vill, att de skola bedömas rättvist. Man skall icke beljuga eller förråda dem. Man skall låta även bolagen leva, ty tänk så kolossalt många människor, som leva på bolagen. Mitt intresse är att såsom god svensk medborgare bidraga till att utvecklingen i landet blir sund och god.

Herr **Olovson** i Västerås, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! När jag hörde herr Håstad vädja till jordbrukarna i mellanpartierna att slå vakt om äganderätten och påminna om att bönderna under århundraden ha kämpat för trygghet vid jorden eller något i den stilen, då kunde jag icke annat än känna en fläkt från sekelskiftet, när man predikade för vem som ville höra på, att socialdemokraterna voro ute för att taga jorden från bönderna. Herr Håstad, det är för sent att predika detta nu,

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

absolut för sent, ty det finns i alla fall ingen, som kommer att tro det. Det argumentet kunna vi nog avföra från denna debatt.

Herr Håstad försökte också skrämma genom att peka på den oklarhet, som råder rörande betydelsen av det förestående beslutet. Den ene menar, att det skall bli många expropriationer, och den andre menar, att det skall bli endast ett fåtal. Ungefär så resonerade han. Jag förmodar, att herr Håstad har samma skyldighet att ge besked som vi. Jag är för, herr Håstad är emot. Vi ha samma behov att få veta hur stor omfattning detta kommer att få. Blir det många expropriationer, visar det behovet av lagstiftningen; blir det få, är det ju ingenting att vara rädd för.

Härefter lämnades ordet likaledes för kort genmäle på begäran till

Herr **Jacobson**, som anförde: Herr talman! När herr Lindmark anvisade vägar för att komma till en lösning av denna fråga, nämnde han bland annat kronojorden, men nämnde icke ett ord — jag följde mycket uppmärksamt hans anförande — om den stora möjlighet, som finns i fråga om bolagsjorden.

Herr **Håstad**, som på begäran nu erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Olovson i Västerås påstod, att jag ville skrämma mellanspartierna ungefär på samma sätt som man i agitationen skrämde bönderna för socialismen i början av 1900-talet. Jag har icke talat om socialism och socialisering av jord. Jag har endast sagt en sak, nämligen att expropriationsinstitutet kan komma att medföra en rubbning av den trygghet, som äganderätten i århundraden har utgjort. Det har icke alls något med sekelskiftets socialistiska jordpolitik att skaffa. Det påstående jag har gjort står jag fortfarande för.

Herr **Lindmark** erhöll på begäran ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Jacobson påstod, att jag i mitt första anförande icke nämnde ett ord om bolagen. I så fall måste jag fråga, hur herr Jacobson kunde beskylla mig för att hysa ett så utomordentligt intresse för bolagen, att jag gjorde allt för att skydda dem. Ge svar på den frågan!

Härpå yttrade:

Herr **Jonsson** i Fjäle: Herr talman! Det förefaller som om man från olika håll vore rätt intresserad av att den fråga, som rör ett fullständigande av de ofullständiga jordbruken, verkligen får en lösning. I fråga om vägarna att komma fram till detta mål synes man däremot vara något oense. Det förefaller mig emellertid, som om man skjuter över målet, när man här betecknar vad som begäres, nämligen ett förslag om expropriationsrätt för att i vissa fall kunna fullständiga dessa ofullständiga jordbruk, såsom ett hot mot äganderätten. Nog måste man också säga, att herr Lindmark tog litet väl allvarligt på problemet, när han varnade kammaren för att gå för hårt fram mot de norrländska bolagen, vilket enligt hans uppfattning skulle ske, om man antog en expropriationslag för att skapa möjligheter att i vissa fall fullständiga ofullständiga jordbruk.

Var och en, som har sett utvecklingen, när det gällt att skapa och bibehålla bondeklassen i vårt land, vet att en av de betydelsefullaste faktorerna givetvis har varit respekten för jordens värde. Alla, som syssla med detta problem, måste också värdesätta den saken. I så fall får man emellertid icke bara såsom herr Liedberg tro, att det är de, som ha mycket jord och jord till övers, som

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

önska ha den, utan man måste även tänka på att de, som ha litet jord, kunna behöva få mera sådan.

Här har påpekats från flera håll, att det icke kunde finnas så stort behov av denna lagstiftning, eftersom egnahemsnämnderna icke ha kommit med framställningar och propäer i detta avseende. Den omständigheten, att egnahemsnämnderna emellertid veta, att det icke finns någon makt att ställa bakom sådana krav och framställningar, kan ju ha medfört, att sådana framställningar icke ha framkommit. Var och en, som ger sig tid att läsa igenom egnahemsutredningens betänkande, vet genom den enquête, som gjordes hos de kommunala myndigheterna och andra, att det på många platser föreligger verkligt behov av att kunna företaga ett expropriationsförfarande. Det sägs också i denna utredning, vilket jag anser vara riktigt, att det icke är säkert, att man behöver tillgripa expropriation, enär den omständigheten, att man har ett expropriationsinstitut, i många fall kan medföra, att det går lättare att träffa frivillig överenskommelse.

Jag vill lämna en liten kort redogörelse för hur utvecklingen har varit exempelvis i Norrland. Vi veta, att på 1700- och 1800-talen, när avvitringen och storskiftet genomfördes där, utgick man från den enligt mitt förmenande mycket riktiga uppfattningen, att jordbruket skulle förankras i skogen. Vi veta emellertid också, att sedan vi på senare tid fingo avstykningsförfarandet, använde man detta i stor utsträckning för att stycka bort skogen. Många av de norrländska jordbrukens innehavare ha för närvarande mycket stora svårigheter att klara sig, därför att det varit tillåtet att skära bort den skogstillgång, som en gång vid avvitringen och storskiftet tilldelades dem. Jag vill också framhålla, att när man skall bedöma ett jordbruks bärighet för Norrlands vidkommande och även när det gäller skogsbygder på annat håll, får man icke blott taga hänsyn till den odlade jordarealen utan måste givetvis också taga hänsyn till skogen. När man skall komplettera dessa ofullständiga jordbruk, bör man därför enligt min uppfattning icke blott taga hänsyn till odlad jord och odlingsbar mark, utan också tänka på att de böra kompletteras genom att tillföras skogsmark. Om jag icke minns fel säger också egnahemsutredningen, att om man skall skapa ett sådant expropriationsinstitut, måste det komma till användning för alla de ägoslag, som bilda underlaget för ett jordbruk, sålunda både odlad jord och odlingsbar mark och skogsmark.

Gentemot de talare, som nu anse, att expropriationsinstitutet skulle innebära ett hot mot den självägande bondeklassen och särskilt mot dem, som ha litet större jordbruk, skulle jag vilja framhålla, att om man vidtager åtgärder för att få expropriationsinstitutet försiktigt utformat, så hyser jag för min del den tilltron till de myndigheter, som skola handha denna sak, nämligen lantnätarna, och även i viss mån till dem, som skola göra framställningar, nämligen egnahemsnämnderna, att de icke komma att effektuera framställda krav, därest det visar sig, att de innebära ett sådant intrång på någon annans egendom eller jordbruksutövning, att det liksom beskär dess utvecklingsmöjligheter eller undergräver densamma. Särskilt om man tänker på de norrländska och mellansvenska skogstrakterna ha vi ändå stora områden, som utan minsta avsaknad eller utan att därigenom på minsta sätt rubba försörjningsgrunden för den, som innehar dem, kunna läggas till dessa mindre jordbruk för att man på det sättet skall få till stånd en komplettering av dessa senare.

Jag har därför den bestämda uppfattningen, att genomförandet av ett expropriationsförfarande på detta område kommer att bidra till ett stärkande av de mindre jordbruken. Jag skulle vilja fråga herr Liedberg, om icke detta är ett lika stort jordbruksintresse, och om man icke kan säga, att man tillgodo-

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

ser jordbruksintresset i lika hög grad genom att företa ett sådant expropriationsförfarande för att hjälpa de mindre jordbruken, därest man tar jord från dem, som icke ha någon nämnvärd användning av den.

Jag blev något förvånad, när herr Lindmark på tal om det nuvarande intresset för denna sak sade, att det kanske icke blir lika stort intresse för jordbruket efter kriget. I så fall, herr Lindmark, blir det ju icke heller fråga om att göra framställning om expropriation, ty detta förfarande skall väl endast komma till stånd, när man har intresse av att utvidga sitt jordbruk.

Med anförande av detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! När jag lyssnade till herr Liedbergs anförande, måste jag konstatera, att det icke var mycket av vad herr Liedberg sade som man icke kan instämma i, ifall man får sätta in det i sitt rätta sammanhang. Det var en del allmänna reflexioner, och detta avlånga land rymmer ju så många och så skiftande förhållanden, att man naturligtvis kan få enskilda belägg för det mesta av vad herr Liedberg sade, men man kan också säga en hel del annat i rakt motsatt riktning och finna belägg för det. Herr Liedberg undrade, hur det skulle bli i tillämpningen, och han ansåg det egentligen vara den springande punkten.

Det förslag som här närmast diskuteras innebär, att initiativ skall tagas av egnahemsnämnderna och att avgörandet i varje särskilt fall skall i sista hand träffas av Kungl. Maj:t. Jag vet icke, om man kan skapa så väst mycket större trygghet, när det gäller tillämpningen, och i varje fall böra väl betänkligheterna på denna punkt icke hindra en utredning, ty det är dessa frågor som skola närmare övervägas, och det går att granska den saken, när man kommer så långt, att ett verkligt förslag föreligger. På en punkt var, om jag fattade herr Liedberg rätt, hans beskrivning av de tilltänkta förhållandena alldeles oriktig. Han sade om de ofullständiga jordbruken, att bara man icke kan leva på ett jordbruk skall lagstiftningen effektueras. Jag antecknade vad han sade på det sättet, och jag tror att hans ord föll ungefär så. Ingen har sagt och icke heller tror jag, att någon menar något dylikt. Förutsättningen är givetvis, att man skall väga den nytta mottagaren av jord kan ha mot den eventuella skada den andre som lämnar jorden kan lida. Det måste i varje särskilt fall vara en förbättring av fastighetsbildningen med hänsyn till jordbruk i allmänhet. I annat fall lär man väl icke kunna sätta i fråga någon expropriation.

Herr Liedberg underströk 1941 års utskottsuttalande, där det bl. a. heter: »Enligt utskottets uppfattning bör följaktligen även tagas under övervägande, huruvida icke möjlighet bör beredas att i vissa fall, då erforderlig tillskotts-jord för sådana jordbruk icke kan anskaffas på frivillighetens väg, tillgodose behovet av jordtillökning genom anlåtande av tvångsåtgärder.» Längre ned i samma utlåtande heter det: »På sätt framgår av vad utskottet förut anført är frågan om införande av en expropriationslagstiftning av den beskaffenhet, som avses i motionerna, föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet. Utskottet förväntar, att så snart förhållandena det medgiva spörsmålet upptages till ytterligare övervägande samt att de förslag, som kunna föranledas därav, föreläggas riksdagen.» Det är alltså, såvitt jag förstår, en mycket klar principiell anslutning till expropriationskravet, som högerns ledamöter i andra lagutskottet gav i följd och som de för sin del i stora delar underströk även i år med sina citat ur fjolårets utskottsutlåtande.

På min fråga hur det nu egentligen ligger till med den principiella inställ-

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

ningen, svarar herr Liedberg, att han för sin del hyser mycket stora betänkligheter mot denna lagstiftning. I det yttrandet instämde högerens ledare i andra kammaren och en rad andra av partiets män. Sedan kommer herr Lindmark och förklarar, att han i mycket starka ordalag vill varna mot expropriation av jord för sådant ändamål, som det här är fråga om. Slutligen svarar herr Håstad, som jag närmast ställde frågan till, ingenting i sak på min fråga. Det förefaller således vara en tämligen klar reträtt från den vid fjolårets riksdag intagna ståndpunkten, och med den principiella inställningen är det ju icke så underligt, om man icke anser det vara någon brådska med någon utredning och ett eventuellt förslag.

Här har man frågat efter exempel och gång efter annan hänvisat till att egnahemsstyrelsen och egnahemsnämnderna i detta fall icke haft mycket att komma med. Anledningen härtill är, såvitt jag förstår, att innehavare av ofullständiga jordbruk ute i landet icke komma till egnahemsnämnderna och be att få köpa jord som de veta icke vara till salu. Överhuvud taget blir den latent efterfrågan, som kan finnas, icke aktualiserad, när alla parter veta, att det icke finns förutsättningar för att få företaget igenom. Rör man sig emellertid ute bland de människor, som äro intresserade av den här saken, får man allt veta ett och annat. Några dagar efter debatten här i kammaren förra året kom en småbrukare upp till mig och berättade, att han hade en liten gård, ett ofullständigt jordbruk på några tunnland åker men utan någon väsentlig skogs- och betesmark. Den där gården var tillsammans med åtskilliga andra avsöndrad för sextio å sjuttio år sedan. Vid avsöndringen av dessa gårdar satte man dem icke i mantal, därför att i bygden fanns en häradsallmanning på 4,000 hektar skog, och man ville icke, att dessa avsöndrade gårdar skulle ha någon del i allmanningen. De hade betesrätt på skogen, och det förutsattes såsom självklart, att de för framtiden skulle få ha sina djur på skogen. När den nya beteslagen trädde i kraft i dessa bygder, var denna möjlighet utesluten. Då begärde man att få köpa några tunnland skogsmark för att där anlägga kulturbeten. Man ville alltså köpa några tunnland från denna allmanning om 4,000 hektar, som de alla enligt all rimlig ordning borde haft del i, om icke jorddelningen på sin tid varit så bristfällig. Om den saken har man nu grälat i tre år och gör det fortfarande. Jag skulle kunna vara frestad att använda starka ord om ett samhälle, som icke kan reda upp en sådan sak. Jag tycker, att det vore rimligt, att detta och liknande fall samt åtskilligt annat kunde redas upp. Jag tror icke, att tryggheten och trivsamheten inom det svenska bondesamhället skall minska, i fall man rättar till en del missgrepp som under gångna tider blivit gjorda. Jag skulle till och med tro, att det även ur äganderättssynpunkt är en klok linje att i tid rätta till en del missförhållanden.

Herr Jonsson i Skedsbygd: Herr talman! Jag hade icke tänkt att vid denna sena fimme taga kammarens tid i anspråk, men ett par yttranden av herr Håstad uppkallade mig.

Herr Håstad undrade, hur mellanpartierna ställde sig till denna fråga. Bönderna ha i århundraden, sade han, slagit vakt om äganderätten till jorden. Det är alldeles riktigt, herr Håstad, att de gjort det, men andra mäktigare intressen ha i viss utsträckning berövat dem denna äganderätt. För att råda bot på dessa missförhållanden har den nuvarande egnahemslagstiftningen kommit till. Man skulle återföra till jordbrukarna så mycket som var möjligt. Kan detta icke ske på frivillighetens väg, ser jag ingen annan möjlighet än att i vissa fall även tillgripa expropriation. Jag anser, att dessa fall

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

icke behöva bli så många, då redan förefintligheten av en sådan lagstiftning säkerligen kommer att verka i den riktningen, att det blir möjligt att köpa jord i mycket större utsträckning än nu. Om man liksom jag anser det såsom ett samhällsintresse av första rang att upprätthålla en fri självständig och självägande bondeklass i vårt land, då skall man också vara beredd, herr Håstad, att gå den vägen, därest man icke kommer fram någon annan väg.

I detta sammanhang skulle jag vilja peka på en annan sak. Det är beklagligt, att det intill sista dagarna fortfarande skapas ofullständiga jordbruk i vårt land. Det sker avstyckningar och avsöndringar av så ringa storleksordning och så belägna, att man icke kan begära, att en självständig lantbrukare skall kunna erhålla sin försörjning på sådana. Domänverket har i många fall som jag känner till föregått med mycket dåligt exempel genom att avstycka små svaga jordbruk och icke undantaga tillräcklig stödsskog för dessa. Det är skäl i att i detta sammanhang också observera den tendensen.

Herr Liedberg: Herr talman! Jag har ju all anledning att med belåtenhet annotera det instämmande på flera punkter av mitt tidigare anförande, som herr Svensson i Ljungskile var så vänlig att göra. Ett uttalande från hans sida, har likväl föranlett mig att än en gång begära ordet.

Han citerade mig och sade, att jag skulle ha uttryckt saken på det sättet, att så fort en jordbrukare icke kan leva på sitt jordbruk skall lagstiftningen effektueras. Jag vill då säga till herr Svensson i Ljungskile först och främst, att med all aktning för hans anförande och de intressanta synpunkter, han lade på frågan, var det flera än honom, som jag lyssnade till, och jag kan möjligen ha tagit intryck av flera talare än honom. När jag talade om lagstiftningens effektivering, syftade jag på ett uttalande som herr Olovson i Västerås hade, vilket jag förmodar, att herr Svensson i Ljungskile icke förmenar mig göra. Jag är naturligtvis å ena sidan icke nog naiv att tro, att lagen skall sättas i kraft så fort en människa icke förmenar sig ha nog med jord, men å andra sidan är det väl så, att det är när en människa *förmenar* sig icke ha nog jord som lagen, åtminstone i vissa fall, skall effektueras. Så mycket kunna vi väl vara överens om, och vi äro kanske överens om det mesta rätt som det är.

Herr Olovson i Västerås förutspådde mig på det älskvärda och eleganta sätt som han är mästare i, hur det skulle se ut, om jag skulle bli ägare till ett jordbruk på 18 tunnland jord i Västmanland. Jag tycker egentligen, att det är en något ovänlig uppskattning av min förmåga, men sådant får man finna sig i både här och på andra ställen i världen. Jag ville emellertid icke nyss svara på det, då jag ansåg mig böra ha några sakuppgifter, och dessa har jag nu skaffat mig. Av dessa framgår att det finns ungefär 9,000 brukningsdelar i Västmanland och att cirka hälften därav eller 4,500 jordbruk ha mindre än 20 tunnland. Om dessa 4,500 stå sig — ty alla äro väl ändå inte så illa lottade som jag skulle bli — tycker jag, att det var en ytterligt stor underskattning av en skänings förmåga att driva jordbruk. Om ett mycket stort antal av dessa 4,500 jordbrukare stå sig med eller utan galoscher men ännu sitta kvar på sin jord, så får jag säga, att det är tråkigt, att så fort en sörlänning kommer dit får han en så förfärlig förutsägelse på halsen. Ja, detta har kanske icke så mycket att göra med själva sakfrågan, men jag har icke kunnat undgå att framföra detta siffermaterial, och detta har också föranlett mig antaga, att herr Olovsons i Västerås svartmålning måste nog i någon mån vara en skrivbordsprodukt. Om herr Olovson i Västerås stode i närmare kontakt med de människor, vars talan han så varmt för, tror jag,

Motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

han skulle finna, att en mycket stor del av dessa 4,500 jordbrukare i Västmanland med jord om mindre än 20 tunnland ändå nog stå sig bättre än han tror, gudskelov.

Till sist skulle jag vilja säga till herr Olovson i Västerås, att om han vill dessa människors verkliga och sanna väl, är det icke säkert, att detta främjas uteslutande genom att expropriera ett par tunnland jord från grannen. Jag tror, att han främjar deras sak *mera* om han behjärtar detta nästa gång vi skola fastställa priserna på mjölk, spannmål och dylikt!

Herr Westerdahl: Herr talman! Innan vi skiljas från denna långa debatt är det en sak, som jag skulle vilja ge kammaren besked om. Den gård, som herr Olovson i Västerås här senast talade om, har ju sedermera betraktats såsom vanhävdsgård. Herr Olovson i Västerås har icke sagt, att den var vanhävdad, men att den var illa skött. Jag har själv besiktigt gården i fråga för ungefär ett halvt år sedan, och den är dåligt skött. Mannen, som nu brukar den, har ägt den ungefär ett halvt år. Han satt förut några år som arrendator och för illa. Jag tror, att mannen med sina tre söner, sin stora dotter och sin hustru skall kunna sköta gården så, att när herr Olovson i Västerås nästa gång kommer dit den skall befinna sig i ett tillfredsställande skick.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Skoglund i Doverstorp begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 28, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Lundell, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 99 ja och 22 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående ändring i vissa delar av allmänna resereglementet den 27 juni 1929 (nr 210);

från jordbruksutskottet:

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa lektorsprebendefastigheter i Växjö;

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring av 3 § förordningen den 21 juli 1937 (nr 737) med vissa bestämmelser rörande till människoföda avsedd mjölk och grädde m. m.;

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en lånefond för bevattningsanläggningar m. m.;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av ytterligare medel för utlämnande av krislån; och

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen beträffande jordbruksdepartementet gjorda framställningar om anslag till kapitalinvesteringar; samt

från riksdagens kansli:

nr 224, angående utredning av möjligheten att bereda kommunala organ och enskilda kostnadsfri befordran av vissa postförsändelser i ransonerings- och familjebidrags- m. fl. ärenden.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Herr *Birke* avlämnade en av honom *m. fl.* undertecknad motion, nr 359, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 255, angående nedläggande av högre lärarinneseminariet m. m.

Denna motion bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.14 e. m.

In fidem
Gunnar Britth.

Lördagen den 16 maj.

Kl. 4 e. m.

På grund av förfall för sekreteraren tjänstgjorde, jämlikt herr talmannens förordnande, undertecknad vid protokollet.

§ 1.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 258, med förslag till stat för försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1942/43;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 259, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 503) angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.;

nr 263, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 9:o), 11:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt; och

nr 268, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 kap. 6 § och 6 kap. 5 § rättegångsbalken m. m.;

till statsutskottet propositionerna:

nr 269, angående anslag till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.; och

nr 272, angående försäljning av ett kronan tillhörigt område i Boden;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 275, med förslag till lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk;

till statsutskottet propositionen, nr 278, med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m.; samt

till tredje särskilda utskottet propositionerna:

nr 279, angående anvisande av medel för vissa byggnadsföretag å Järvafältet; och

nr 280, angående förläggningssort för nytt kårartilleriregemente.

§ 2.

Föredrogs och remitterades till statsutskottet den på bordet liggande motionen nr 359 av herr *Birke m. fl.*

§ 3.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 276, angående anslag till statliga åtgärder för tryggande av vedproduktionen m. m.;

nr 281, angående förvärv av fastighet för överståthållarämbetets räkning;

nr 282, angående anslag till tekniskt-vetenskaplig forskning m. m.;

nr 283, angående anslag till byggnadsforskning m. m.;

nr 284, angående anslag till uppförande av byggnad för skogsproduktforskning m. m.; och

nr 285, angående vissa markförvärv för lantförsvaret.

Dessa propositioner bordlades.

§ 4.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Interpellation.

Herr **Ericsson** i Sörsjön: Herr talman! Tidigare har det funnits möjlighet att skicka charkuterivaror samt styckat färskt kött och fläsk med persontåg upp till Västerdalarna å den staten tillhöriga järnvägen Vansbro—Särna. Sedan någon tid tillbaka kan emellertid icke dylik godsbefordran förekomma, enär kungl. järnvägsstyrelsen meddelat förbud att sända färskvaror med persontåg till Västerdalarna m. fl. orter. Genom denna åtgärd från järnvägsstyrelsens sida ha stora svårigheter uppkommit för såväl säljare som konsumenter. Sedan förbudet utfärdades, har nämligen transporttiden för varor från Borlänge — varifrån den största leveransen av färskvaror till orterna norr om Vansbro torde ske — tagit två dagar i anspråk. Det säger sig självt, att dylika varor icke må väl av att ligga inpackade i lådor under så lång tid. Särskilt under sommartiden torde det väl bli så gott som omöjligt att sända dessa lättfördärliga varor, med tanke på den långa tid transporten av desamma tar i anspråk och då heller inga kylvagnar finnas för ändamålet.

I detta sammanhang tillåter jag mig påpeka, att det icke är enbart försäljarna av färskvarorna eller den å de olika platserna inom området boende ortsbefolkningen, som på ett oangenämt sätt beröres av den i det föregående omnämnda av järnvägsstyrelsen vidtagna åtgärden, utan jämväl de därstädes befintliga militärförläggningarna.

Framställning gjordes till järnvägsstyrelsen den 31 januari innevarande år om rätt att få sända färskvaror med uppgående persontåg kl. 15.05 från Vansbro till Särna, men denna framställning föranledde ingen åtgärd från styrelsens sida. Sedermera ha förnyade framställningar gjorts, dock utan att vinna beaktande. Liknande anhållan har också gjorts hos järnvägen i Krylbo i syfte att med persontåg som avgår därifrån kl. 10.56 få sända charkuterivaror samt styckat färskt kött och fläsk kommande från Borlänge till stationerna Fors och Horndal. Som svar å denna sistnämnda anhållan har anvisats en utväg ur svårigheterna, som emellertid vid prövning på grund av vissa omständigheter visat sig äga enbart teoretiskt värde.

Angeläget synes vara, och detta alldeles särskilt evad det gäller den varma sommartiden, att statens järnvägar icke upprätthålla bestämmelser av sådan innebörd, att de antingen omöjliggöra försändelse av färskvaror till områden vilka äro i behov av desamma eller också, därest försändelse sker, varorna under transporten på grund av den långa transporttiden undergå avsevärd försämring eller till och med förstöring. En ändring i enlighet med de gjorda framställningarna torde icke behöva medföra, att färskvarutransporter skola behöva förekomma med varje persontåg utan vissa dagar per vecka.

Under åberopande av vad jag här anfört anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framställa följande interpellation:

Är herr statsrådet villig att företaga skyndsam undersökning av här berörda förhållanden och även medverka till åtgärder varigenom färskvarutransporter till här berörda orter underlättas?

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets memorial, nr 10, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll;

statsutskottets utlåtanden,

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till utövande av statskontroll å krigsmaterieltillverkningen;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ianspråktagande av vissa anslag till sprängningsarbeten m. m. för oljelagring, m. m.;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överföring av en fastighet från statens järnvägars familjepensionsfond till statens allmänna fastighetsfond;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, angående anslag till om- och tillbyggnad av länsresidenset i Vänersborg;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till besiktning av motorfordon jämte i ämnet väckta motioner;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stat för luftfartsfonden för budgetåret 1942/43;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till det civila luftskyddet;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till lasarett- och tuberkulossjukvårdens utbyggande å Gotland;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överskridande av viss anslagspost i den för överståthållarämbetet fastställda avlöningsstaten;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1942/43 till Medicinalstyrelsen: Beredskapsorganisation; och

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av femte huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga;

bevillningsutskottets betänkande, nr 25, i anledning av väckta motioner om rätt för skattskyldig att vid taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt åtnjuta avdrag för gåva till sjövärnets;

första lagutskottets utlåtanden,

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 22 juni 1911 (nr 55 s. 1) om ekonomiska föreningar;

nr 42, i anledning av väckta motioner om lagstiftning för bekämpande av sådan propaganda mot medborgargrupper, som utgår från deras trosbekännelse eller ras;

nr 43, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m. i vad propositionen hänvisats till behandling av lagutskott, dels ock en i ämnet väckt motion; och

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 29 maj 1931 (nr 152) med vissa bestämmelser mot illojala konkurrens;

andra lagutskottets utlåtande, nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 5 §§ lagen den 20 juni 1918 (nr 460) angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckta motioner angående förbättrad ungdomsvård samt återupprättande av kommunernas medinflytande i fråga om nöjeslivets art och omfattning i kommunerna m. m.; samt

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av motion angående omprövning av gällande ransoneringsbestämmelser.

§ 6.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet, nr 233, i anledning av väckta motioner om rätt för kommun att anslå medel till hemvärnets verksamhet;

från statsutskottet, nr 234, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande kapitalinvesteringar för budgetåret 1942/43 i statens allmänna fastighetsfond, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde; samt

från andra lagutskottet:

nr 195, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fornminnen m. m. dels ock en i ämnet väckt motion;

nr 196, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fornminnen m. m., såvitt angår genom denna proposition framlagt förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 108 §§ expropriationslagen;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § förordningen den 19 december 1941 (nr 942) angående dyrtidstillägg åt vissa livräntetagare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, m. m.;

nr 231, i anledning av väckta motioner om viss ändring i sjöarbetstidslagen; och

nr 232, i anledning av väckta motioner angående expropriation och förköpsrätt av jord för komplettering av ofullständiga jordbruk.

Vidare anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 235, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om preskription av rätt till medel som inestå hos offentlig myndighet;

nr 236, i anledning av väckt motion om revision av lagstiftningen angående förfarandet hos förvaltningsdomstolar och hos övriga förvaltningsmyndigheter vid behandlingen av frågor, som röra enskild rätt; och

nr 237, i anledning av väckta motioner angående revision av gällande bestämmelser rörande beivran av upprepade förseelser mot alkohollagstiftningen.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.08 e. m.

In fidem
Gunnar Britth.